

FOLK MAGAZIN

28. old.

III. Válogatás
1993. júl. 4.

Antal Péter fia Vak Zoltán

Gyimesi keserves

A temetőben szól az ének.
A temetőbe kit kísérek?
Akárki, már nem földi rab,
Nálunk százszorta boldogabb.

Ott viszik az ablak alatt,
De sok ember síroa fakad.
Engem visznek, engem ott kint,
Engem nem sirat meg senki.

Temetőben halálmadár
Egyik ágról másikra száll,
Egyik ágról, föl a másra.
Hogy megyek a túlvilágra?

Antal Zoltán „Finánc”, a gyimesközéploki vak hegedűs – más néven Vak Zolti – hegedülte-énekelte föl video-magnóra ezt a keserverst 2004. április 3-án, a szegedi Százszorszép Gyermekeházban. A fölvétel tanúsága szerint azt kértük tőle, játsszon nekünk egy *halottkísérőt*.

- De hát annak nincs szövege! – mondta.
- Akkor énekeljen egy *keserverst* és utána játsszon *halottkísérőt*!

A véletlenek összejátszásának folytán a fölvétel digitalizált változatát 2017. március 2-án kaptam meg. És akkor, halálának friss hírére néztem vissza, éppen *abban az órában, amikor Antal Zoltánt temették*. Elég szurreális és megrendítő volt: mintha a saját temetésén muzsikált volna...

Simoncsics János

A TARTALOMBÓL:

4. Erdélyi kalandozások – II.
Simoncsics János
6. A Csemadok országos fesztiváljai
Takács András
12. Alakváltozatok
Móser Ádám
16. TALLÓZÓ
A gyűjtésekről, utoljára
Maác László
19. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Kíméletes leányság – I.
Kocsis Rózsi
JUHOS KISS SÁNDOR ROVATA
22. Hogyan találtunk rá újra
Losonci Jánosra
Redő Júlia
23. KÉPGALÉRIA
Bonchidai gyűjtés, 1969.
Martin György fotói
27. Képzelt interjú Bartók Bélával
Fehér Anikó
30. BUKOVINA, BUKOVINA – II.
Kóka Rozália
32. MAGTÁR – „Látom életemet...” – IV.
Simó Márton – Széki Soós János
36. „Hátra van még a java”
Szász József Árpád
38. Gyergyó háromszor
Juhász Erika
39. Túl a vízen
Dsupin Pál
40. 2017 – SZENT LÁSZLÓ ÉV
„Szent Lászlóruól az a regebeszéd...”
Kóka Rozália
42. Láttalak, Barátom!
Kovács Norbert „Cimbi”
43. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Szalonna – I. rész
Juhász Katalin
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Búcsú Antal Zoltántól, Gyimesközéplek vak primásától

2017. február 28-án, húshagyatpra virradó éjszaka Gyimesközépleken, 81 esztendőskorában meghalt Antal Zoltán, helyi nevén „Vak Zolti”, „Finánc Zolti”, vagy ahogyan ő nevezte magát, „az utolsó nagy gyimesi primás”. Valóban „nagy” volt a maga nemében, hiszen már kisgyermek korában elvesztette szemévilágát, s mégis népe rangos művésze lett. A hagyományos gyimesi paraszti világban egy megvakult gyermekre kegyetlen sors várt, ő pedig igen korán még árvaságra is jutott. Szerető és tehetős nagypapja segítségével sikerült elkerülnie a koldusbotot, és istenadta zenei tehetségével, a legjobb gyimesi primások támogatásával hamarosan úgy elsajátította a hagyományos táncrend zenei anyagát, hogy tizenkét esztendőskorában már „lakodalmat muzsikált”, ami akkoriban legalább három napos, szinte megszakítatlan munkát jelentett. Kiváló zenei képességei mellett gazdálkodott is, rakott szekerekkel járta a meredek utakat, mert neki mindegy volt, hogy nappal van vagy éjszaka. Ebben különbözött tanítóitól, a cigány primásoktól. Muzsikálásáról csodákat meséltek. Világtalan léte is felismerte, hogy mikor ki ropogtat. Észben tartotta, hogy kinek melyik a keszerve. A gyimesi népzene gyűjtők, kutatók kedvelt nótafája volt. Muzsikált és énekelt Andrásfalvy Bertalannak, Kallós Zoltánnak, Pesó-

vár Ferencnek, Sárosi Bálintnak, Sebő Ferencnek, de a legbüszkébb arra volt, hogy 1960-ban muzsikálhatott és énekelhetett Budapesten Kodály Zoltánnak, aki emlékei szerint azt mondta volt neki: „Sokat jártam a világon keresztül, Amerikáig mindenütt, de ilyen szép éneket soha, senkitől nem hallottam.”. 2008-ban megkapta a Népművészet Mestere kitüntetését, amit örömmel fogadott. Aztán, felesége 2010-ben bekövetkezett halála után már egyre ritkábban vette elő a hegedűjét. Az idők is elkerülték a szépséges gyimesi muzsika művészt. A lakodalmakon már nem kell a primás meg a gardonyos, gépből szól az idegen zene. Zolti lábai is egyre nehezebben szolgáltak, két bottal járt, de inkább üldögélt, s szívesen beszélgetett, ha volt kivel. Hosszú idő óta egyre gyengébben, ágyban betegeskedve morzsolta éveit, de ha felkereste egy-egy olyan ismerős, akivel feleleveníthették a „rég jó időket”, sok mindenre emlékezett. Kedvenc nótája jellemző sorával búcsúzom tőle: számára immár véglegesen „felsütött a nap sugára”. Búcsúztatására és temetésére 2017. március 2-án 11 órakor került sor a gyimesközépleki, Mária Magdolna nevére szentelt templomban.

Halász Péter
(fotó: Romhányi András)

Címlap: Antal Zoltán „Finánc”, Zerkula János, Fikó Regina – fotó: Farkas József, Gyimesközéplek, 2001.

Erdélyi kalandozások – II.

Kallós Zoltánnak és Tátray Ádám (1954–2015) emlékének

Az alábbi emlék is évek óta a nyelvemen van, sokszor elmondtam már itt és ott, de félttem papírra vetni, mert hátha nem írnám meg jól.

Molnár János, szegedi író barátom, aki mellesleg kiugrott nagyszalontai református lelkész, azt mondta egyszer, megveszi a történetet. Mondtam, hogy nem eladó, majd megírom én. Most vettem egy nagy levegőt, és íme.

– Menjetek el Kóstelkére – mondta Kallós –, keressétek Vrencsán Gergelyt, ő nem cigányosan játszik a hegedűn, biztosan érdekes lesz!

Ez a Kóstelke a Kárpátok gerincének vízválasztóján, a régi Magyarország határán, a „világ végén” van. Ez az utolsó falu, onnan már nem vezet út tovább, „ott lehet lelógatni a lábunkat”. Fele részben románok, fele részben magyarok lakják.

– Olyan kicsike, hogy még milicistájuk sincs – jellemezte a falut Kallós.

Amikor egy augusztusi délutánon megérkeztünk Vrencsánék házához, hiába zörgöttünk, senki nem nyitott kaput. Leültünk hát a ház előtti árokpartra, s vártunk. Szép napsütéses alkonyat volt, gondoltuk, hamar hazajönnek. Vártunk, vártunk, és már a harmadik helybéli kérdezte meg, hogy mi járatban vagyunk ott.

– Ó, ők még fenn vannak az esztenán, sötétedésig kaszálnak, a jó időt ki kell használni. Ők vannak legfönnebb, későn érnek le – mondták. Nyugodtan menjünk be addig a román paphoz! Ugyan, mit keresnénk mi ott, gondoltuk, de aztán mégis bekopogtunk a paplak ajtaján. Az ajtó hamarosan kinyílt. Egy sápadt arcú, borotvált, öltönyös úr állt előttünk, s kezet nyújtott.

– Jó napot, atyámfiak – szólt tiszta magyarsággal –, Rózsa Sándor vagyok.

Ősszenéztünk. Nekem, mint tősgyökeres szegedinek érdekesen hangzott e „be-tyáros” név, különösen ebben a környezetben. Majdnem elnevettem magam, de nem volt rá időm, mert az illető nyomban beinvitált és helyet kínált bennünket. Nem néztem torzonborz fizimiskánkat, majdnem hippit külsőnk, azonnal elének rakott szalonát, kenyeret, túrót, sajtot, hagymát, mindent, amije csak volt. Mintha már régóta várt volna bennünket!

Itt mindig megáll a tudományom, sajnos, nem tudom elég láttatóan elmesélni azt a politikai hátteret, amiben akkor éltünk: a csendes rettegést, a mindenkiben bujkáló, általános szorongást. Ez a találkozás a legkeményebb ceaușescu-i (és kádári) időben zajlott, s még itt, az Isten háta mögött is félni kellett a besúgóktól.

Ez az ember azonban nem félt. Teljesen megnyílt előttünk, idegenek előtt, s elmesélte, hogy ő a „magyar időkben”, 1940 és '44 között Békéscsabán teljesített szolgálatot, az ottani görögkeleti templomban, de amikor Erdélyben ismét román világ jött, püspöksége ide, a világ végére helyezte szolgálata, ahogy ő mondta, valószínűleg „magyar érzelműsége” miatt, kvázi büntetésből. Azóta itt szolgálja híveit teljes odaadással, s várja nyugdíjaztatását.

– Jövőre (1973-ban – írom most én) nyugdíjba megyek. Vettem egy házat Nagyszalonta utolsó utcájában. Onnan átlátni Magyarországra – mondta áhítattal. *(Átjönni, átköltözni ide, akkor elképzelhetetlen volt – magyarázom én most, kb. negyvenöt év távolságból.)*

Később, sokkal később, talán rájöttem ennek a minden kockázatot vállaló kitarulkozásnak az okára. A hazaszereteten kívül a honvágy is gyötörhette.

Néhány éve Méhkeréken vendégeskedtem, ahol a beszélgetésekből kiderült számomra, hogy a fél falut Rúzsanak hívják. Méhkerék pedig szomszédos Nagyszalontával, tiszta időben a templom tornyából oda látni. „Csak” egy országhatár választja el a hét helységet egymástól. S kedves barátunk is Rúzsa lehetett Méhkerékről, s nem Rózsa, ahogy én elhallottam Kóstelkén.

*

Ez már '73-ban volt. Második népdalgyűjtő utunk vége felé – Kallós hívására – egy igazi széki táncbába kerültünk. Az első ember, akit fölismertünk, ifj. Csoóri Sándor „Sanyika” volt, aki akkor kb. tizenhat

éves pesti táncos fiú volt, s ekkor indult neki zenész pályafutásának. Flegmán, cigarettával a szája sarkában ült ott fenn, a padkán, a zenészek mellett úgy, mint aki oda-termett, és már ezer éve ezt csinálja. Sokan voltunk ott idegenek. Zavart is engem a sok pesti hangoskodó turista, akik nagyon kihívóan és bennfentesen viselkedtek. Majdnem elment a kedvem az egészről, de megtetszett az egyik hamvas széki leányka (éve-kig tudtam a nevét – Filep ..., ma már sajnos nem tudom), s táncolni szerettem volna vele. Kallós kajánul bökdösött is, hogy „na, most, na, most”, de végül is nem mertem fölkérni, mert ekkor még egy lépést sem tudtam a széki táncokból. Maradt a plátói szerelem.

Nos, Moldvában, Gyimesben, meg itt, Széken láttam először természetes közegében néptáncot és nem jelmezként hordott népviseletet. Ekkor értettem meg, hogy a táncnak szigorú rendje van, s ekkor éreztem először készíttetést igazán arra, hogy mindezt megtanuljam, pedig már vagy két-három éve „táncoltam” a szegedi egyetemi együttesben.

Utólag végiggondolva, ettől a széki tánc-élménytől számítom (most már bízva mondhatom, halálomig tartó) vonzalmamat a magyar néptánc iránt. Azt hiszem, nem járok messze a valóságtól, ha úgy gondolom, hogy az itteni élményeimről való lelkes beszámolóim is hozzájárultak később a JATE Klub-beli szegedi táncbába elindításához.

Kallós mondta, hogy korán feküdjünk le, maradjon energiánk, mert másnap Vajdakamarásra megyünk lagziba. A „lakodalmas” különítmény közben kiegészült Varga Edittel és Balogh Ágival, aki a Bartók Táncegyüttes vezető táncosa volt. (Egyébként egymásnak sógornői.)

Egy fenti történetből már tudjuk, hogy mekkora egy Trabant befogadóképessége. Hét embert egyszerre semmiképpen nem bír el. Így a másnapi odautazást meg kellett tervezni. Végül is két turnusban, két fordulóval jutottunk el Vajdakamarásra. Bár Szék és a célállomás a dombok között alig néhány kilométerre van egymástól, autóval járható út nincs köztük. Körbe kellett menni mindkétszer legalább ötven kilométert. A második utat egy izgalmas közbjáték tarkította: fölvettem az úton egy várandós román asszonykát, aki a jelek szerint minden órában volt, nyögdecsett, jajgatott, percenként jöttek rá a fájások. A hátul ülő pesti hölgyek meg kuncogva nekem drukkoltak, ne-

hogy már én legyek rosszul időközben. Szerecsére közel volt a pusztakamarási szülőotthon, s az asszonykát az illetékesek kezébe adtuk. Mire végre én is letehettem az autót, már hullafáradt voltam. A lakodalom élménye azonban fölrazott, rettentően viszketett a talpam a táncolás vágyától, de csak a nézésig és a hallásig jutottam.

Már késő este volt, amikor valamelyikőnk unszolására Kallós ráállt, hogy meghallgassa, mit gyűjtöttünk azon a nyáron. Az említett társasággal átmentünk az ifjú pár még épülőfélben levő házába, ahol már be volt vezetve a villany, így a főlvételeket meg lehetett hallgatni. Sorban mutattuk a moldvai, gyimesi, széki és az asznapi, palatkai zenéket Kallósnak, amikor berontott az egyik helyi legény, bevágta maga mögött az ajtót, szó nélkül odalépett a nyitott ablakokhoz, s azokat is gondosan becsukta. Ekkor fordult csak felénk:

– Mindenki magyar itt? – kérdezte égő szemmel.

Én álltam hozzá legközelebb, én válaszoltam:

– Igen, itt mindnyájan magyarok vagyunk.

– Igaz-e, hogy megnyitották a határt Magyarországnak és Ausztriának között?

Jaj, jaj – gondoltam magamban –, itt, Erdélyben elterjedt ez a hír, már másoktól is hallottuk ezen a nyáron. Hogyan fogom megmagyarázni ennek a felindult fiatalembernek, hogy ez rémhír? Közmondással próbálkoztam:

– Könnyebb a tevének átjutni a túfokán, mint embernek a magyar határon Bécs felé.

A fiatalember néhány másodpercig maga elé meredt, majd fölvetette a fejét:

– Nem érdekel – szolt elfúló hangon – itt nem lehet megmaradni, én akkor is kiszököm ebből az országból!

Ekkor kiegyenesedett, s mivel a magnóból éppen a koraesti, általa jól ismert palatkai zene szolt, ujjával a muzsika ritmusára füttyögetni kezdett, tett néhány lépést, majd elkapta a mellette álló Balogh Ágit, az egyetlent a szobában, aki ezt a táncot tudta, s lejtetni kezdett vele. Látszott, hogy nem jókedvűből teszi, a szeme izzott, földúlt volt, kemény és erőteljes. Négy-öt taktust jártak együtt csupán, a fiú hirtelen kipörgette a lányt, ahogy kell, majd sarkon fordult, s mint a szélvész, ahogy jött, elviharzott. Ági még forgott egyet-kettőt tétován, egyedül.

Nos, ilyen ütős, táncos kifejezett, fájdalommal indulatot csak a *Körhinta* című Fábry-filmben láttam addig. De az mégis csak egy megrendezett jelenet, Sarkadi-írta fikció volt, ez meg itt a szemem láttára kibomló, táncos kifejezett valódi dráma!

Simoncsics János

Táncház – Népzene 2017

Szerkesztette: Árendás Péter • Hagyományok Háza

1. Nagydaróci muzsika (Nógrád)

Dobroda zenekar: ifj. Gelencsér János – hegedű, Deák-Volom Dávid – tárogató, Balogh Kálmán – cimbalom, Gelencsér János – brácsa, Szabó István – nagybőgő

2. Matyófüldi dudanóták citerán

Gál János – citera

3. Érpataki hajlikázó (Nyírség)

Érpataki Asszonykórus: Sutkáné Bea (vezető), Milóné Kati, Makaráné Kata, Sutka Rebeka, Tatainé Ildi, Erdélyhegyiné Reni, Sinkáné Reni, Napkoriné Erika – ének

4. Oláhos és csárdás (Dél-Alföld)

Kóhidi Máté – „csöcsös” esz-klarinét, Recht Balázs – tekerő

5. Bácskai dudanóták • DALINDA: Orbán Johanna, Paár Julianna, Tímár Sára – ének

6. Széki lassú és csárdás Jagamas gyűjtéséből

Horsa Banda: Horsa István – hegedű, Vörös Máté – kontra, Joó Bence – nagybőgő

7. Mezőszopori román táncok (Mezőség) • Pálházi Bence bandája:

Pálházi Bence, Tóth Ádám – hegedű, Lajti Ákos – kontra, Pandák Viktor – nagybőgő

8. Zoboralji virrasztó énekek

Bartók Boglárka – ének

9. Ipolysági dudaverseny

Aprája Dudazenekar: Bese Botond, Berkes Péter, Mokos Csongor, Dobos Levente – dudu

10. Szilágysági lakodalmas nóták

Annus Réka – ének, Nagy Albert – hegedű, Sárközi Áron – brácsa, Szilágyi Boglárka – nagybőgő

11. Zoboralji lakodalmas dalok

Sőregi Anna, Sturcz Noémi – ének

12. Abásfalvi muzsika (Homoród mente)

Tarsoly zenekar: Bencze Mátyás – hegedű, Margetán Máté – klarinét, Böröcz Balázs – kontra, Hornich Thomas – nagybőgő

13. Bilibók Béla dallamai (Gyimesfelsőlok)

Takács-Nagy Jázmin – ének, Dudás Klára – citera

14. Juhajgatás és öves (Klészse, Moldva)

Kovács Gábor – furulya

15. A falu nótája és korcsos (Magyaró)

Magos zenekar: Soós Csaba – hegedű, Enyedi Tamás – cimbalom, Fekete Márton – kontra, km. Lelkes András – nagybőgő

16. Bukovinai keservesek

Tóth Lilla – ének

17. Botosán környéki táncok (Észak-Moldva)

Lipták Dániel – hegedű, Csenki Zalán – koboz

18. Cigánycsárdás és csingerálás (Szászcsávás)

Rigó Márton – hegedű, Lédeczi Márk – kontra, Éri Katalin – nagybőgő

A Csemadok országos fesztiváljai

A Csemadok mindjárt indulásakor felismerte azt a tényt, hogy a történelmi fejlődés akkori szakaszában a csehszlovákiai magyarság élete, kultúrája folklór nélkül elképzelhetetlen, s az anyaország határain túlra szakadt felvidéki nemzetrész a jövőben is részben a folklórja révén őrizheti meg önazonosságát. Ezt bizonyította azzal is, hogy 1952. május 24-én, a Csemadok III. Országos Közgyűlése alkalmából – főként a körülbelül hatszáz küldött részére – megrendezte az első országos méretű népművészeti seregszemlét Pozsonyban, az Új Színpad (Nová scéna) színházban. Az országos bemutatót megelőzően a Csemadok KB szakemberei, Ág Tibor (ének, zene), jómagam, Takács András (néptánc, szokáshagyományok) csaknem mindegyik felvidéki, akkor működött magyar énekkart, tánc- és folklórcsoportot, népi (cigány) zenekart meglátogattunk, és a tapasztaltak alapján állítottuk össze a legjobbakra épülő műsort.

1953-ban jött létre a Csehszlovákiai Magyar Népművészeti Egyesület, a NÉPES. A vezetők Béres József igazgató, Ág Tibor művészeti vezető és karnagy voltak. Magam tánckarvezető-koreográfusként működtem, később csatlakozott hozzánk Hemerka Olga táncpedagógus és koreográfus, Kvocsák József koreográfus, Szijjártó Jenő művészeti vezető és karnagy. Az egyesület 1954. április 25-én Pozsonyban, a Szlovák Nemzeti Színházban tartotta első előadását, azután körülbelül még száz fellépése volt, mielőtt 1955. március 31-i dátummal megszűntették.

A Csemadok 1955 nyarán megrendezte az első járási Csemadok-napokat, dal- és táncünnepélyeket. Az ötlet megvalósításában nagy segítséget nyújtott dr. Kaposi Edit (Vass Lajos felesége), a budapesti Népművészeti Intézet előadója.

1955-ben a Csemadok táncosai is bekapcsolódtak az I. Országos Spartakiáda sportmozgalom kulturális részébe. A kerületi bemutatókon több csoport képviselt bennünket. Prágába, az egy héti tartó nagy, központi ünnepségre is eljutott a Csemadok pozsonypüsi

Az ünnepi felvonulást vezető lovasok – II. ONF, Zselíz, 1957.

püsi szervezetének Horváth Rudolf vezette Felsőcsallóközi Népi Egyesülete. Nagy sikerük volt, Zdenek Nejedli, az akkori kulturális miniszter is gratulált nekik. Elismerését levélben is kifejezte, ezt ma értékes ereklyeként őrzik.

*

AZ 1954-ES NÉPMŰVELÉSI TÖRVÉNY

Az 1954-es törvény értelmében a Csemadok KB, hasonlóan az ország többi társadalmi szervezetéhez, központi utasításra felszámolta népművészeti és népművelési osztályait, mert kiépült az állami intézményhálózat: helyi, járási, kerületi, központi intézetek jöttek létre, s ezeken belül nemzetiségi, magyar illetve ukrán részlegek és előadói helyek alakultak. A törvény értelmében a Csemadok hét dolgozóját státusszal és fizetéssel együtt a kiépítendő központi intézetek rendelkezésére bocsátotta. 1955 ősz elején a Szlovákiai Népművelési Központban (Osvetové ústredie) és Szlovákiai Népművészeti Alkotások Házában (Slovenské ústredny dom ludovej umeleckej tvorivosti) három, illetve négy magyar dolgozóval megalakult a nemzetiségi részleg. Itt nyertek alkalmazást a Népes volt művészeti vezetői. 1955 végén, a katonaságtól leszerelve így lettem én is

a Szlovákiai Népművészeti Alkotások Háza magyar néptánc-szakelőadója. Később a két intézet összevonásával megalakult a Szlovákiai Népművelési Intézet, azon belül a nemzetiségi osztály. E kulturális és metodikai intézmények állami költségvetéssel működtek. Feladatkörükbe tartozott a műkedvelő közművelődési és művészeti tevékenység szakmai irányítása, szakirodalom biztosítása, a művészeti vezetők képzése, a versenyek és fesztiválok szakmai szervezése, a hagyomány feltárásának és gyűjtésének szervezése, az állami és társadalmi ünnepek-ünnepélyek műsorainak rendezése stb.

A magyar népművelési, illetve a népművészeti mozgalom hatékonyságának fokozására a Csemadok 1960-ban újra létrehozta népművelési és népművészeti osztályait, amelyek főleg a kulturális és népnevelői munka szervezésével foglalkoztak.

XIX. ONF, Zselíz, 1974. (fotó: Kontár Gyula)

*

ORSZÁG-VILÁG ELÉ LÉPÜNK

Ezekre az előzményekre, valamint az 1955–56-ban megrendezett helyi, járási és kerületi folklórfesztiválokra, Csemadok-napokra, aratási ünnepségekre és hasonlókra épült a hivatalosan elsőnek nyilvánított országos dal- és táncünnepély. A négy, magyarok által is lakott kerületben, a pozsonyiban Somorján, a nyitraiban Léván, a besztercebányai-ban Rimaszombatban, a kassaiban Bodroszerdahelyen megtartott kerületi versenyek győztesei kaptak meghívást 1956. december 30-ra, Losoncra, az első Országos Dal- és Táncünnepélyre (ODT). A rendezvény több mint ötvenéves létezése során megjárta Losoncot (1956), Zselízt (1957–1959), Érsekújvárt (1960). 1961 óta Gombaszögön rendezik meg, 1969-től az ODT kettévált. 1992-ig Zselízen került megrendezésre évente az Országos Népművészeti Fesztivál (ONF), 1993-tól Pünkösdi Népművészeti Fesztivál névvel Martoson rendezték, később vándorfesztivállá vált. Az utóbbi hat évben – újból ONF néven – Deákin rendezték. Gombaszögön kisebb kihagyásokkal az Országos Kulturális Ünnepély zajlik.

*

AZ I. ORSZÁGOS DAL- ÉS TÁNCÜNNEPÉLY

1956. december 30-án Losoncon, a Vigadó esztrád-terme adott helyet a Csemadok rendezte első országos magyar dal- és táncünnepélynek (akkor még így hívtuk). A négy kerület egy-egy önálló blokkban mutatta be versenyműsorát. A központi rendezvény fő szervezője Pathó Károly, a Csemadok KB főtitkára, Szabó Rezső, Gyurcsó István és Tóth Dezső voltak. Az országos, vagy ahogyan mi neveztük akkor, központi dal- és táncünnepélyek tervét – kikérve a Népművészeti Intézet szakdolgozóinak véleményét – közösen dolgoztuk ki Szabó Rezsővel. Előtte megnéztük, mit, hogyan csinálnak a csehek, szlovákok, lengyelek és ukránok.

Az első ODT-n összesen tizenegy táncscsoport, négy énekkar és hat folklórcsoport négyszázhatvannyolc szereplője lépett színpadra. A szereplő csoportok a következők voltak: a Csemadok pozsonypüspöki, somorjai, negyedi, tardoskeddi, garamszentgyörgyi, losonci, fülekpüspöki, rimaszombati, tornaljai, abaujszina, bodrog-

Szöttes Kamara – XIX. ONF, Zselíz, 1974. (fotó: Kontár Gyula)

szerdahelyi szervezeteinek együttesei. Ezek közül több még ma is működik, például a somorjai Csalló, a dunaszerdahelyi Csallóköz, a rimaszombati Új Gömör, a szinai Rozmaring. Az elmúlt ötven évben mindegyikük a táncmozgalom élvonalába tartozott. A műsorok esztrád jellegűek voltak: tánc, ének, zene, itt-ott egy-egy szavalt, szólóéneke vagy énekkari szám. A gálaműsoron teljes fényében ragyogott az újraéledő magyar nemzetiségi kultúra.

A rendezvényt a mintegy ötszáz szereplőn és szervezőn kívül alig nyolcszáz ember nézhette végig, ennyi volt ugyanis a terem befogadóképessége. Az ünnepély ennek ellenére óriási jelentőséggel bírt.

Az 1956. december 30-án Losoncon megtartott I. ODT fejlődésre ösztönözte a népművészeti mozgalmat, egyszersmind megszilárdította a Csemadok szervezeti életét. Az újságok és a hivatalos értékelések is hangsúlyozták az ünnepély pozitívumait, de azt is megállapították, hogy igazán sikeres, a Csemadok nevével fémjelzett, Csehszlovákia magyarságának kultúráját reprezentáló rendezvénné csak akkor válhat, ha szabadtérre kerül. Példaként hozták fel Strážnicét, ahol 1954-ben már kétszáz ezres tömeg nézte végig a két és fél napon keresztül zajló műsorokat. A magyar táncművelés képviselőjeként a Csemadok kassai szervezetének Hemerka Olga vezette táncscsoportja 1952-ben jutott el oda. Východná helyszínnel a szabadtéri rendezést választotta az országos szlovák népművészeti fesztivál is (a magyar táncművelés képviselőjeként a Csemadok kisgyarmati, Szurdy Miklós vezette táncscsoportja 1956-ban, a második évben lépett fel ott), az ukrán-ruszin nemzetiségi fesztivál pedig Svidníket, magyar néven Felsővízközt. A magyar kultúra képviselőjeként a Csemadok rimaszombati szervezetének Pásztor Mária vezette táncscsoportja 1959-ben szerepelt ott.

*

MÉLTÓ HELYRE KERÜL AZ ODT

1957-ben a Csemadok megalálta a II. ODT szabadtéri megrendezésének megfelelő helyszínét. Zselíz, az Ipoly és a Garam menti községek központjának számító városka – akkor még járási székhely – gyönyörű parkjára, a gróf Esterházy család egykori birtokára esett a választás, ahol már volt

Jelenet a „Párta” című műsorból – XXI. ONF, Zselíz, 1976.

szabadtéri színpad. A később Franz Schubertről elnevezett park akkoriban területileg kétszerese volt a jelenleginek, pompás állapotban díszelgett a kastély is. A kiválasztott hely a maga adottságaival ideális volt. A főműsorok részére épített színpad nézőterének a park közepén folyó patak felé lejtő lankát használták, a nézőtér háttérét pedig a kastély adta. Ez a megoldás egyedi arculatot kölcsönzött a rendezvénynek.

A második ODT-re 1957. augusztus 24-25-én került sor. Reklámozására még postai képeslapot is készített Lőrincz Gyula festőművész, a Csemadok országos elnöke. A rendezők három két és fél órás műsort állítottak össze. A szombaton este, vasárnap délelőtt és délután megtartott előadásokat mintegy 14000 néző tekintette meg.

Ekkor vette kezdetét, és napjainkig tart az országos fesztiválokhoz, kulturális ünnepélyekhez kapcsolódó kiállítások és egyéb kísérő rendezvények sora: a felvonulás és menettánc a város feldíszített főutcáján, amit az első években lovasbandérium vezetett, a sajtó- és könyvtermékek, népművészeti tárgyak árusítással egybekapcsolt bemutatása, a kirakodóvásár, körhinta, a néprajzzal kapcsolatos képzőművészeti alkotások, fényképek, fafaragások stb. kiállítása.

Az országos seregszemlét 1957-ben is megelőzték a járási és a kerületi szinten szervezett Csemadok napok, dal- és táncünnepélyek, aratási, illetve béke-rendezvények. Az év folyamán megrendezett huszonegy járási és három kerületi szemlén százharminchétt kollektíva, táncosok, énekkarok, folklór-, színjátszó- és esztrádcsoportok szerepeltek mintegy negyvenötezer néző előtt. A járási rendezvények közül kiemelkedően sikeres volt a rozsnyói, amelyet kétszázötvenöt szereplővel, mintegy hatezer néző előtt Gombaszögön, a cseppkőbarlang megnyitásának tiszteletére rendezett meg a Csemadok járási titkársága Szöllös Sándor titkár és Bohus László népművelési előadó szervezésében.

A Csemadok KB 1959-ben, látva a zselízi helyszín leszűkítését, határozott az ODT új helyszínre költöztetéséről. Zselízt kerületi méretű fesztiválrendezvény színhelyeként határozta meg. Az elnökség 1959 áprilisában úgy döntött, hogy két seregszemlét rendez: Gombaszögön július 5-én, Zselízen pedig augusztus 24-25-én. A gombaszöginek a Csemadok Kassa Kerület titkársága lett a gazdája, Béres Józseffel az élén.

Az ipolyinyéki hagyományörző tánccsoport – XXIV. ONF, Zselíz, 1979. (fotó: Prandl Sándor)

*

ÚJRA HELYKERESÉS

Az V. ODT-t 1960-ban a Csemadok Érsekújváron rendezte meg. Ehhez első ízben kapcsolódott a magyar nemzetiségi énekkarok területi-kerületi seregszemléje is, amelyet a Népművelési Intézettel együtt szerveztünk meg. Az év folyamán hasonló rendezvényekre került sor Galántán, Rimaszombatban és Rozsnyón is. Érsekújvárbán a felnőtt- és gyermekkórusok szombat délután a Városi Sportcsarnokban, zsűri előtt mutatták be versenyműsorukat, amit hozsantartó szakmai értékelés követett.

Szombaton este Érsekújvár nevezetes szabadtéri szórakozóhelyén, a Berekben, frissen ácsolt színpadon, a SZISZ KB „Ifjú Szívek” Magyar Dal-és Táncgyűttese adott egész estét betöltő műsort, akárcsak egy évvel korábban, Zselízen, majd mulatság következett.

Másnap, a lovasbandérium vezette nagy népművészeti felvonulást követően délelőtt és délután is volt műsor, amelyen a magyar énekkarokon, tánc- és folklórcsoportokon kívül felléptek a Szlovákiában élő más népek és nemzetiségek kultúráját képviselők is: a szlovák „Dunaj” táncgyűttese Komáromból, a lengyel „Gorni” táncgyűttese Karvinából, az ukrán „Verchovina” együttes Medzilaborcából (Mezőlaborc). Itt, ekkor nyert először gyakorlati megvalósítást az az elv, hogy a nemzetiségi szervezetek a fesztiváljaikra kölcsönösen meghívják egymás. A következő években e kölcsönös elv alapján minden országos magyar fesztiválra meghívást nyert egy-egy, a szlovák, ukrán, lengyel nemzetiségi kultúrát képviselő csoport is. Ezt az elvet a negyvenedik rendezvényig a Csemadok hűen betartotta, így lettek rendszeres résztvevői a magyar csoportok is az ukrán (Felsővízköz-Svidník) és a lengyel (Český Tešín, Jablunkov) nemzetiségi fesztiváloknak, gyakori vendégei a cseh-szlovákiai országos (Strážnice), szlovákiai kerületi (Myjava, Gyetva, Kassa), és központi (Východná) fesztiváloknak is.

A kevésbé sikerült érsekújvári rendezvény után a Csemadok KB Gombaszögöt jelölte ki a központi rendezvény színhelyéül, és javasolta egy állandó színpad felépítését, amely 1965-re készült el.

*

ORSZÁGOS NÉPMŰVÉSZETI FESZTIVÁLOK

A Csemadok 1969-től évente két országos szintű népművészeti-kulturális rendezvényt

XXV. ONF, Zselíz, 1980. (fotó: Prandl Sándor)

valósított meg: a csehszlovákiai magyar dolgozók népművészeti fesztiválját Zselízen, és a csehszlovákiai magyar dolgozók országos dal- és táncünnepélyét, 1977-től országos kulturális ünnepélyét Gombaszögön. A zselízi fesztivál május végén, június elején, a gombaszögi június végén, július elején került megrendezésre.

A Zselízen újraindult népművészeti fesztivál elsődleges célja a népi hagyományok, táncok, dalok, szokások feltárása, megőrzése, ápolása és színpadi bemutatása volt.

E cél megvalósításában a Csemadok szervezeteit a társrendezők segítették: a pozsonyi Népművelési Intézet, a Nyugat-szlovákiai Kerületi Nemzeti Bizottság, a Lévai Járási Nemzeti Bizottság és Zselíz Városi Nemzeti Bizottsága, valamint ezek közlekedési, helyi gazdálkodási, vendéglátóipari és kulturális intézményei.

Az újraindított népművészeti fesztivál profilja is átalakult, létrejöttek az állandó műsorblokkok: a „Csak tiszta forrásból” (1971-től), a „Zselíz üdvözlése”, a „Virágba szőtt álmok” (1973-tól), a gyermek és ifjúsági csoportok gálaműsora, és az ünnepi népművészeti műsor. Ezekhez az állandó programokhoz kapcsolódott még az évente rendszeresen megrendezésre kerülő néprajzi kiállítás, a gyermek, illetve felnőtt táncgyűttesek országos versenye, a menettáncokkal ékesített népművészeti ünnepi felvonulás, a csoportvezetők és koreográfusok országos munkaértekezlete, a népi multság, később táncház, valamint a két napig tartó kirakodóvásár, beleértve a ringlisplít is.

1970-ben a fesztiválon fellépett az 1969 őszén a Csemadok KB égisze alatt megalakított, Quittner János, a Csemadok KB néptánc-szakelőadója által vezetett Szóttos Népművészeti Együttes is, amely aztán rövid idő alatt vezető tényezője lett a hazai mozgalomnak. 1971-ben meghívták a strážnicei köztársasági folklórfesztiválra is. Az együttes, akárcsak az 1964-ben alapított, jelenleg Józsa Mónika vezetésével működő Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos kórusa, ma is az ország legjobb együttesei közé tartozik, rendszeres résztvevője az országos kulturális rendezvényeknek, és gyakorta eredményesen képviseli a felvidéki magyar néptánc-, ének- és zenekultúrát a nemzetközi fórumokon-színpadokon is.

Zselízen az újraindulástól egészen a fesztivál színpadának a park szélére való áthelyezéséig és újraépítéséig (1987) szinte töretlen volt

A marcelházi hagyományörző csoport – XXVI. ONF, Zselíz, 1981. (fotó: Prandl Sándor)

a fejlődés. Tartalmukban évről-évre gazdagodtak az egyes bemutatott előadások. A hetvenes, nyolcvanas években felvállalta a jeles napokhoz, a családi ünnepekhez, a munkaalkalmakhoz stb. kapcsolódó felvidéki magyar tánc-, dal- és szokáshagyomány feltárását és bemutatását is. Ezt a Csemadok KB a Méry Margit néprajzi szakelőadó, később SZTA-kutató vezette Nyári Néprajzi Táborok segítségével oldotta meg. Ezek a hagyományok sok esetben a munkaalkalmakhoz kapcsolva, szinte teljes terjedelmükben bemutatásra kerültek a népművészeti fesztivál színpadán, valamint a járási Csemadok-napok és a gombaszögi rendezvény műsorát, kiállítási anyagát is képezték. Óriási hibát követett el a Csemadok azzal, hogy mindent nem dokumentáltatta megfelelően.

*

ALKOTÓI ÉS ELŐADÓI VERSENYEK

1970-től ítélik oda Zselízen, az Országos Népművészeti Fesztivál keretében a Csemadok KB által meghirdetett előadói csoportdíjat, az „ONF Nagydíjat”, a szlovákiai országos Népművelési Intézet alkotói díját és az „Év legjobb koreográfiája” díját.

1976-tól a résztvevő együttesek részére külön bemutatót rendeztek. A díj elnyerésére az előző év őszén pályázatot írtak ki. A jelentkezők előszűrés alapján juthattak az országos versenybe. A díjazott együttesek és koreográfiák elnyerték a Gombaszögön, az OKÜ-n, valamint más nemzetiségek fesztiváljain-rendezvényein való szereplés lehetőségét is. A cél az együttesek szakmai felkészültségének és előadóképességének fejlesztése, valamint a koreográfusok, az alkotók jobb munkára, folyamatos tanulásra ösztönzése volt. Mindkét verseny öt-héttagú zsűri előtt zajlott, amelynek a hazai magyar és szlovák szakemberek mellett kiemelkedő szakmai tudással rendelkező magyarországi tagjai is voltak (Novák Ferenc, Borbély Jolán, Vásárhelyi László és mások). Az oklevelek mellé adott pénzjutalommal a Csemadok és a Népművelési Intézet igyekezett ösztönözni, anyagilag támogatni a táncmozgalom fejlődését. A kiosztható összeg soha nem haladta meg a 40000 szlovák koronát. A nagydíj tárgyi jutalom volt, amelyet gyakorta a Szlovák Kulturális Minisztérium adományozott.

Kedvezőtlenül hatott a zselízi rendezvény sorsára, hogy a helyi politikai vezetés a gyönyörű környezetben, a Franz Schubert park

A XXVI. ONF közönsége, Zselíz, 1981. (fotó: Prandl Sándor)

közepén levő fesztiválszínpadot lebontatta, és a műsort a park szélén felépített amfiteátrumba helyezte át, de nem valósította meg az ott levő gazdasági épületek átalakításával tervezett népművészeti-néprajzi skanzenközpontot. A fesztivál ezzel jelentősen vesztett vonzásából, a közönsége évről évre csökkent. Az egykori hangulatot már a nagy állami együttesek – például a budapesti Honvéd Művészegyüttes, a marosvásárhelyi Székely Állami Népi Együttes – színpadra állítása sem tudta visszavarázsolni. A Csemadok és mások is keresték a kiutat ebből a kedvezőtlen helyzetből. A Katona István koreográfus, martosi vállalkozó által létrehozott Martosi Pütkösi Népművészeti Fesztiválban vélték megtalálni a vállalt feladat továbbvitelének lehetőségét. A fesztivál 1993-tól – az eredeti műsorkoncepciót csak részben megtartva – több alkalommal ott került megrendezésre, majd vándorló rendezvény lett belőle.

A felvidéki párták – XXX. ONF. Zselíz, 1985. (fotó: Prandl Sándor)

AZ ONF VÁNDORÚTRA KEL

Zselízen a helyiek saját erejükből továbbra is évente rendeztek, rendeznek Nemzetközi Népművészeti Fesztivált, így folytatták, folytatják az előzőleg harmincnégy éven keresztül állami támogatással, központilag szervezett rendezvénysorozatot, de a kiváló műsorszerkesztés sem volt elégséges a közönség visszahódítására. A sikerelenség láttán a Csemadok KB kigondolta a négyéves ciklusonkénti vándorfesztivál elképzelését. 2008-ban már Bős volt a helyszín, 2009-ben pedig Martos, a Pütkösi Népművészeti Fesztivál keretében. Az utóbbi hat évben Deáki adott otthont a fesztiválnak.

GOMBASZÖG SAJÁTOSÁGA

Az 1969-es szétválás után Gombaszögön maradt országos kulturális ünnepély mindinkább a szlovákiai magyar népi és egyéb táncegyütteseknek, a hagyományörző folklórcsoportoknak, színjátékosoknak, énekeseknek, szavalóknak, valamint a Csemadok keretében működő megannyi egyéb kulturális tevékenységi formának éves összefoglaló rendezvénye, mondhatni prezentációja lett. Saját amatőr, félhivatásos és hivatásos együtteseink mellett, vendégként, szlovák, ukrán, lengyel, magyarországi és más csoportok is rendszeresen szerepelnek. 1990-ig Csehszlovákia és Magyarország majdnem minden jelentősebb amatőr és hivatásos együttese megjelent Gombaszögön, a MÁNE, a SZLÁNE, a Honvéd többször is.

A központi rendezvény műsora fokozatosan gazdagodott és alakult ki. Eleinte csak szombaton este és vasárnap délután voltak műsorok, amelyek főleg a tánc csoportokra, énekkarokra és a hagyományörző folklórcsoportokra épültek. A bővülés eredményeként szombaton éjjel és vasárnap délelőtt is szerveztek bemutatókat, sőt több alkalommal már pénteken este is volt színházi előadás. Az éjjeli műsor szerkesztésekor a környező hegyormokat is használtuk, például a „Lakodalom van a mi utcánkban” című műsorban (1963) lovasszekerekre ültetett énekkarok jöttek le Szilicéről a hegyoldalon kacskaringózó szerpentinén. Az „Örtüzek” című éjjeli műsorban (1964) tárogató szólalt meg a szűk völgy másik oldalán levő kőbánya legfelső lépcsőfokán. A VII. ODT-re már rögzültek a műsoridők és műsorfajták. Szombat este általában hivatásos vagy félhivatásos együttes, esetenként színház, szombaton éjjel, vasárnap délelőtt gyerek- és néprajzi műsorok, kora délután az ünnepi népművészeti gála, késő délután és este a könnyűzenei programok kerültek megrendezésre. 1973-tól a rendezvénynek szerves részét ké-

pezték a – főleg néprajzi tárgyú, de nyolc alkalommal például mezőgazdasági tematikájú – kiállítások.

A NEMZETKÖZI JELLEG MEGERŐSÖDÉSE

1959-től a fesztiválon általában jelen voltak a szlovák, morva, cseh, ukrán és lengyel népi kultúra hazai képviselői is. Ellenszolgáltatás-ként, viszonzásként a mi csoportjainkat is meghívták az adott nemzetiség központi fesztiváljaira. Ez kölcsönösen a másik nép megismerését szolgálta. A félhivatásos szlovák Lúcnica Dal- és Táncegyüttes és a hivatásos Duklaai Ukrán Népművészeti Együttes 1961-ben szerepelt először. Gombaszög 1964-től vált nemzetközi jellegűvé. Akkor lépett fel először táncegyüttes Magyarországról, az ELTE Egyetemi Színpadának Népművészeti Együttese, valamint Béres János furulyaművész. Aztán jöttek a Bihari, a Vasas és más vezető amatőr táncegyüttesek. 1967-ben a Magyar Állami Népi Együttest, '69-ben pedig a Magyar Állami Operaház előadásában a „János vitéz” című dalművet fogadta Gombaszög. A fesztivál nemzetközi jellegét a későbbiekben főleg a szocialista államokból meghívott együttesek biztosították. 1990 után a „nyugati” csoportok is megjelentek. A Szóttos 1987-es évi vendég szereplését viszonozó olaszországi Santa Gorizia volt 1994-ben az első, „nyugatról” meghívott együttes.

A RENDEZVÉNY IDŐPONTJA ÁLLANDÓSUL

Hogy az országos és kerületi méretű fesztiválok, ünnepélyek időbeosztásukban ne fedjék át egymást, illetve egymásra épüljenek, a szlovák kulturális tárca irányításával a rendezők között egyezség született és kialakult a rendezvények sorrendje: Myjava május közepén, Zselíz és Strážnice május utolsó hétfőjén, Svidník június közepén, Gombaszög június végén, Východná július első hétfőjén, Gyetva július második hétfőjén. Ez az időbeosztás megkönnyítette a résztvevő csoportok munkáját, lehetővé tette a jobb szervezést, a magas szintű kormány- és pártdelegációk részvételét, a televíziós közvetítések biztosítását.

A műsorszerkesztésében is fokozatosan kialakult és stabilizálódott a szerkesztési gyakorlat: a szombat kora délután a könnyűzene, a késő délután a „népek barátsága” összeállítás, az este pedig a rendezvény egyik fő műsoráé, amelyben az állami és félhivatásos művészeti kollektívák, néptánc csoportok, operák, operett- és prózai színházak, esztrád- és tánczenei együttesek mutatkoztak be. A szombat éjjeli műsorokban egy-egy együttes profilműsorára, illetve a népi mulatságra, később táncbázisra, vasárnap délelőtt a tobor-

zóműsorokra, az ünnepi felvonulásra, a gyermekcsoportok bemutatkozására, délután a gálaműsorra került sor. Késő délután, illetve este valamilyen vidám műsoré, kabaréé, könnyűzenei együttese volt a színpad. Néprajzi és képzőművészeti kiállítás, mezőgazdasági kisgépek vagy más ipari termékek bemutatkozása, menettánc Rozsnyón, illetve Pelsőcön, toborzóműsorok a környező falvakban, táncház, körhinta, népművészeti és egyéb kirakodóvásár, könyv- és sajtósátor, cseppkőbarlang-látogatás tette gazdagabbá, sokszínűbbé a rendezvényt.

*

A SZLOVÁK TELEVÍZIO BEKAPCSOLÓDÁSA

1976-ban jelent meg Gombaszögön először a Szlovák Televízió Kassai Stúdiója. Azután húsz éven keresztül évente rendszeresen egy-egy órás műsort közvetítettek a helyszínről. A rendszerváltás után ezt ellehetetlenítette a pénztelenség és a rosszul értelmezett demokrácia. Pedig nem csak azért volt fontos, mert így a szlovákság, illetve az egész volt Csehszlovák Köztársaság megismerhette hagyományainkat, részévé válhattunk az ország élő kultúrájának, hanem azért is, mert az adást, vagy a rögzített anyagot a Magyar Televízió is átvette és sugározta. A Duna TV közvetítésével eljutottunk még a „nagy” tengeren túlra is. A rendszerváltás óta már csak híradási szinten közölnek képeket a rendezvényről a magyarországi, illetve szlovákiai tévék. Évente ismétlődő bizonyítéka ez az országos belüli kulturális kapcsolatok minimálisra süllyesztésének, és korábban kivívott jogaink folyamatos elvesztésének.

A televízió megjelenése a műsorok színvonalának emelését is elősegítette, nagy létszámra tervezett tánckompozíciók születését eredményezte. 1976-ban Horváth Rezső: „Csárdás”, Quittner János: „Tavaszi leánytáncok” és az általam készített „Vasvári verbunk” című tánckompozíciók kerültek bemutatásra, később pedig az azonos táncművelet vagy hagyományokat bemutató együtteseket rendeztük egy csokorba, látványos záróprodukcióként a színpadra. Az évek során bemutatásra kerültek így a felvidéki verbunkosok, a dudatánc és csárdás, a menyasszonybúcsúztatók, a női kör- és gyertyatáncok, a bonchidai, a gömöri, a mátyusföldi táncok.

*

AZ ÜNNEPÉLY ÁLLANDÓ TÁRSRENDEZŐI ÉS SZERVEZŐI

Az ünnepélynek 1962-től 1992-ig állandó társrendezői voltak a Kassai Kerületi Nemzeti Bizottság és a Kassai Kerületi Népművelési Központ, a Rozsnyói Járási és Városi Nemzeti Bizottság és Járási Népművelési Központ, a Csemadok Rozsnyói Járási Bizottsága és rozsnyói, szalóci helyi szervezetei, valamint Szalóc Község Önkormányzata, továbbá Pozsonyból, a SZK Kulturális Minisztériuma képviseletében a Népművelési Intézet.

1990-től felerősödött Szalóc község szerepe. Új társrendezőként csatlakozott a Szlovákiai Magyar Folklórszövetség, a Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium, valamint az Illyés Közalapítvány. Ennek a nagy munkával évtizedeken keresztül kiépített rendszernek vetett véget az, hogy 1995-től megszűnt a Csemadok állami költségvetési támogatása, így bizonytalanná váltak országos rendezvényei is, mert ettől kezdve csak pályázatok útján lehetett ezekre pénzt szerezni. Gombaszögön a kilencvenes évek közepétől megszakadt a folyamatosság, anyagok hiányában több év kimaradt, illetve helyi hatáskörű rendezvényre minősült, így elmaradtak a Szlovák Köztársaságot képviselő társrendezők (Kulturális Minisztérium, Népművelési Intézet, Szlovák Televízió), vagy meglazult velük a kapcsolat. Pedig az ünnepély ma már felnőtt, 2006-ban élte meg ötvenedik születésnapját. A kimaradt három év miatt 2008-ban zajlott rozsnyói-berzétei helyszínnel az ötvenedik, jubileumi rendezvény.

A seregszemle az elmúlt több mint fél évszázad alatt országos és nemzetközi tekintélyre tett szert, elismertté vált Közép-Európa

népművészeti kulturális rendezvényeinek sorában, előkelő helyet vívott ki magának, és meghatározó helyet foglalt el magyar nemzetiségi kulturális életünkben. A jelenlegi válság megoldását nem a feladás jelenti, azzal csak önmagunkat sújtjuk, kultúránk válik szegényebbé.

Az ünnepély fő szervezője, felelőse a Csemadok mindenkori főtítkára volt, a műsorok szerkesztője és színpadi rendezője pedig negyven éven keresztül, 1995-ig, a Csemadok Központi Bizottságának alkalmazottjaként e sorok írója. Munkatársaim voltak az apparátusból Méry Józsefné Tóth Margit a néprajzi kiállítások és műsorok szervezésében és rendezésében, Czingel László, Quittner János, Richtarcsik Mihály, Keszeg István a néptáncosok és -együttesek műsorainak rendezésében, Ág Tibor, Viczay Pál, Dunajszky Géza az ének- és zenekarok felkészítésében, Szöllős Sándor, Ambrús Ferenc, Fábrián Edit rozsnyói járási titkárok a helyi szervezési feladatok végzésében. Jelentős segítséget nyújtott Gál György, a Csemadok KB országos tánc-tanácsadó testületének hosszú időn keresztül elnöke, Varga Ervin a Szóttos NE vezetője, Papp Sándor zenei szakértő, aki később a Pátria Rádió főszerkesztőjeként a 2002-2005-ös évfolyamok műsorának főrendezője is volt, és rajtuk kívül még nagyon sokan mások, a fellépő együttesek vezetői és önkéntes rendezők.

Egy-egy ONF- vagy OKÜ-rendezvényt minden évben több tíz, sőt több száz szolgálatot teljesítő önkéntesnek, és különböző intézmények – hivatalok, társadalmi szervezetek, egészségügy, szolgálati egységek, közbiztonsági szervek – alkalmazottjainak közös munkájával sikerült megvalósítani. A népművészeti fesztiválon, Zselízen, illetve a kulturális ünnepélyen, Gombaszögön évente hat-száz-ezerkétszáz szereplő lépett színpadra, az ő felkészítésüket, ellátásukat, elszállásolásukat, utaztatásukat kellett megoldanunk. Az étkeztetés területén csodát művelt Zselízen a Garam-Hron, Gombaszögön a Barlang vendéglő, de a szállást biztosító diák-, turista- és üzemi szálláshelyek is.

Az országos népművészeti fesztiválokon és a kulturális ünnepélyeken az első ötven évben megtartott összesen hetvenhat rendezvényen 1704 művészeti kollektíva 56017 tagjának fellépését mintegy 1045600 néző látta. Ez mindent megmagyaráz, bizonyítja, hogy méltó követői voltunk az elődeink meghatározta célnak, és hű megörzői, gyarapítói nemzeti kultúránknak.

*

A JÖVŐRE VONATKOZÓ JAVASLATAIM:

Központi szinten ki kell alakítani egy kis létszámú csapatot két-három személy részvételével, amelynek egész évi feladata lenne a Csemadok KB irányításával az országos népművészeti fesztivál és az országos kulturális ünnepély előkészítése, szervezése, szerveztetése, a műsorok szerkesztése, az anyagok előteremtése.

Politikai vonalon biztosítani kell, hogy a magyar kulturális rendezvények – hasonlóan a szlovák nemzeti fesztiválokhoz – a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumának költségvetésében külön tételként szerepeljenek.

Biztosítani kell, hogy a Szlovák (Szlovákiai) Népművelési Központ keretében visszaállítsák a nemzetiségi osztályt, amelynek 1982-ig osztályvezetője, valamint magyar és ukrán szakdolgozói voltak a tánc, színjátszás, ének-zene, képzőművészet területén, vagy elérni, hogy emeljék állami költségvetéssel rendelkező intézménnyé a Csemadok Dunaszerdahelyen, önellátásos alapon már működő Magyar Népművelési Intézetét. Ez folytathatná a „Népművelés” című, magyar nyelvű havi szaklap megjelentetését is.

Takács András

(Az 50. Zselizi Országos Népművészeti Fesztivál 2016. június 10-én megtartott emlékülésén elhangzott megnyitó előadás kiegészített változata, amely a szerző „A legkisebb fiú vándorlásai” című könyvének felhasználásával készült.)

Alakváltozatok

Kiss Ferenc: Leánydicsérő

Kiss Ferenc „Leánydicsérő” című lemezének a legizgalmasabb, s egyben talán legfontosabb jellemzője a mindent átható többszólamúság. A többszólamúságot azonban itt nem csupán a szó zenei értelmében használom. Nem csupán a zene szövetének, összetettségének sokféleségeként. Nem csupán a megidézett hagyományok találkozásaként. Nem csupán a szövegek, illetve azok jelentéseinek egymásra írottóságaként. Nem csupán a dalokban megidézett élethelyzetek, létpozíciók, előadói identitások egymásra rétegzettségét tekintve. Mindezek folyamatos többszólamúságát értem rajta. Mindezek egymásba fonódását, amely létrehozza azt az izgalmas szövegi és zenei univerzumot, amely – mintegy a lemez lényegéként – a nőiséget, a női létezés fontos pillanatait mutatja be. Azokat a fontos pillanatokot, amelyek fordulópontot jelentenek a nők sorsában, életében. Egészen a születéstől a halálig. Keresést, barátságot, szerelmet, anyaságot. Nem egyetlen nő élményeinek lehetünk részesei, a szerző egyetemes érvényűvé emeli az egyes szövegekben megszólaló hangok összetett identitását, ugyanakkor – ahogyan azt később látni fogjuk – ennek az általános alanyiságnak erősen személyes vonásai vannak.

Herczku Ágnes, Paár Julianna, Szalóki Ági – fotó: Csernyus Lőrinc

A lemez anyagát először 2015-ben a Budapesti Tavasz Fesztiválon mutatta be a kitűnő zenészekből álló *Etnofon Zenei Társulás* Kiss Ferenc vezetésével, illetve a három, „főszereplővé” emelt énekesnővel: Bognár Szilviával, Herczku Ágival és Szalóki Ágival. Az akkori színházi produkciót Novák Ferenc „Tata” rendezte, koreografálta. A lemezen a három, az ősbemutatóban részt vett énekesnőn kívül Paár Julcsi is énekel, aki hangjával tökéletesen illeszkedik a produkcióba, olyan színekkel gazdagítva azt, amelyek nélkül a lemez nem lenne teljes. Az énekek megszólalása hihetetlenül gazdag érzelmi, zenei, stílári skálán mozog attól függően, hogy az egyes szövegek milyen létpozícióban mutatják be a nőiséget, illetve milyen szerepbe helyezik az énekesnőket.

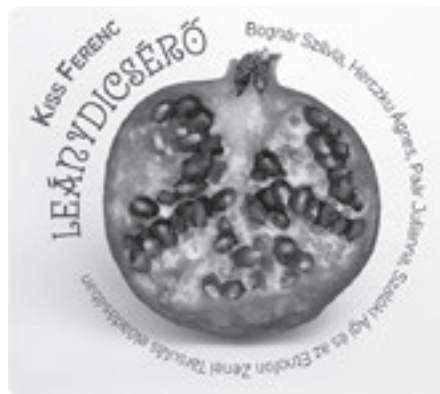
Akik ismerik Kiss Ferenc nagy múltú és sokak által okkal méltatott előadói, illetve zeneszerzői pályáját egészen a *Kolindától* kezdve a *Vízöntőn* keresztül az *Etnofon Zenei Társulásig*, azoknak nem okoz meglepetést a *Leánydicsérő*. Egyértelműen és következetesen viszi tovább a korábbi albumok zenei világát, minden pillanatban felismerhetően „kissferis”. Ugyanakkor, annyi lemez után a szerző még mindig képes megújulni. Egy pillanatig sem érzi az ember az önisméltés,

vagy a rossz értelemben vett „recept szerinti” zeneszerzés, alkotás jelenlétét. Egy jól kiértelmezett, pontosan felépített zeneszerzői koncepció darabjai ezek. Kiváló példa ennek az egyszerre koherens és sokfelé mutató zenei világnak a linearitására a lemez újra felvett, címadó darabja.

A *Leánydicsérő* az 1994-es *Vízöntő* kor című albumról való. Lényegében megegyezik a korábbi változattal. A hangszerelés sem változott sokat: szellősebb, zengőbb lett. Ez a leginkább hangzásbeli változtatás azonban kitűnően alátámasztja az újrahangszerelés legfontosabb pontját, azt, hogy míg az 1994-es lemezen maga a szerző, addig itt a lányok éneklék a dalt. Ezzel a gesztussal Kiss alapvetően változtatja meg a szöveg monda-

nivalóját. A beszélői pozíció megváltoztatása mintegy elemeli a dalt korábbi megjelenéséről, újraértelmezi a szöveget, új érzelmi, illetve jelentéskonstrukciókat alkot benne, ugyanakkor a hangszerelés lényegileg érintetlenül hagyása vissza is utal az 1994-es változatra. Ez által az újraértelmező gesztus által marad friss a *Leánydicsérő* Kiss Ferenc munkásságában anélkül, hogy az önisméltés kínosságát kellene éreznünk vele kapcsolatban.

Ez a fajta újraértelmezés, illetve a dal újrajátszása ugyanakkor azért is simul ilyen könnyen a szerző munkásságába, mivel maga a zeneszerzői koncepció eleve a különböző (nép)zenék újraértelmezésén alapul. Kiss Ferenc ezen a lemezen is a tőle megszokott jó arányérzékkel nyúl a Kárpát-medence népeinek zenéihez, ötvözi azokat a legkülönbözőbb zenei stílusok elemeivel, hangulataival. Kortárs zenét alkot, kortárs népzene, nevezzük jobb híján világzenének. A lemezen hallható zenei találkozások azonban minden esetben – mint azt érintőlegesen láthattuk is – olyan jól átgondolt hangszerelési megoldások, amelyek jócskán túllépnek a manapság oly könnyen elsütött világzenei receptek, unalmas patronok esztétikai minőségén. Méltó folytatása ez a korábbi *Szájrol szájra*, illetve *Pávaének* című

lemezeknek, ahol a szerző – Paár Julianna kivételével – már együtt dolgozott az énekesnőkkel.

Kiss Ferenc kompozíciói olyan összetett szerzői, illetve zenei folyamatok eredményei, amelyek egyszerre gyökereznek a legkülönbözőbb népzenei ritmusában, harmónia-, illetve dallamvilágában, s egyúttal túl is mutatnak azokon. Ez a túlmutatás olyan gesztusként értelmezhető, amely során a zene megalkotottsága, a különböző zenei karakterek találkozására hívja fel önmagára a figyelmet, jól körülhatárolható, felismerhető elemeinek felmutatásán keresztül. Ezáltal rá is mutat azokra a zenei megoldásokra, hangszerelési technikákra, amelyek eltávolítják – valamelyest – a zenei megszólalást a hol archaikusabb, hol pedig a közelmúltbeli vagy akár a jelenkori népzenei hangzásától. Ennek a folyton jelen lévő eltávolító gesztusnak lesz eredménye az az összetett formakincs, amely organikus módon lép túl önmaga népzeneiségben rögzítettségén, megtartva ugyanakkor annak stíláriis jegyeit.

A lemez anyagának frissessége a megidézett zenei formák gazdag többszólamúságának köszönhető. Ez a többszólamúság azért képes harmonikus, egységes zenei nyelvévé válni, mert a már említett zeneszerzői koncepció egyéb mellett a népzene egyik legalapvetőbb, legelemibb tulajdonságának felismeréséből következik. Ez a nyitottság, amelynek révén az egyes népzenei képek befogadni, ugyanakkor valamilyen módon önmagukhoz hasonlóvá változtatni a kívülről érkező hatásokat. A befogadás során a dallamok, ritmusok idegensége többé-kevésbé felismerhető marad, azonban maga a befogadás aktusa jobbra konvertálja az új elemeket egészen addig, amíg azok a befogadó népzenei hagyomány számára ér-

P. Szabó Dániel, Kuczera Barbara, Szokolay Dongó Balázs – fotó: Csernyus Lőrinc

telmezhetővé, használhatóvá válnak. Dallamok módosulnak némileg, ritmusok, hangsúlyok értelmeződnek át, újfajta kíséretformák jelennek meg. A történetiségben létező népzene mindig a változásban tudott megújulni. A megújulás ugyanakkor a rendszernek mindig csupán egy kis szeletét érintette, érinti. A szinkrón állapot ennek következtében a történetiség különböző rétegeit mutatja minden esetben. Archaikus és modern él egymás mellett sokáig, időnként keveredik, jellemzően oly módon, hogy az egyes karakterek felismerhetőek maradnak, azonban a rendszer tagjaiként az egész viszonyrendszeréhez igazodnak.

A népzenei ezt a fajta működését használja ki Kiss Ferenc merész éleslátással. Zeneszerzői gyakorlatának talán ez az egyik legizgalmasabb pontja. A Kárpát-medence népzeneinek különböző rétegeiből úgy idéz (szinkrón) szeleteket, hogy egyes elemeket felmutat, s azok zenébe(n) való kapcsolódá-

sának jellegét, mikéntjét, helyét értelmezi újra. És éppen ezeknek a népzeneben gyökerező kapcsolódási pontoknak, zenei-kulturális csomópontoknak a felfedése ad lehetőséget arra, hogy a lemezen hallható zene újabb, népzeneitől idegen elemekkel bővüljön. Vagyis a Kárpát-medencei népzenei etnikai és történeti sokféleségének felmutatása olyan nyitott zenei univerzumot hoz létre, amelybe immár kapcsolhatóvá válnak további, korábban idegen zenei formák. Ezáltal válik nyitottá, mégis koherenssé Kiss Ferenc zenei univerzuma.

A lemez szövegvilága, a szövegek által konstruált jelentések mindehhez egészen hasonló módon jönnek létre. A dalok szövegeinek túlnyomó hányadát Kiss Anna versei teszik ki. Ezek mellett megjelennek még népdalok, illetve Kiss Ferenc szövegei is az albumon. A Kiss Anna versek önmagukban is izgalmasak a folklórhoz való viszonyuk miatt. A költőnő valami egészen hasonló módon közelít saját szövegeinek megalkotottságához, ahogyan Kiss Ferenc az általa írt zenékhez. Mindkét alkotói pozíció valamiféle behelyezkedés mentén definiálja önmagát. Ennek legalapvetőbb célja a népköltészet és a népzene hagyományának önmagára vételén, jelentésalkotó mechanizmusának megértésén, majd transzformálásán keresztül megteremteni egy olyan új univerzumot, amelynek elemei a korábbi hagyomány(ok)ban gyökereznek, ám ezen elemek éppen a(z újra)szerkesztettség, és az újraformált jelentésalkotás miatt egy újfajta gondolkodásmód mentén kezdenek működni. Ez a gondolkodásmód mindkettejüknél az archaikusnak tételezett hagyomány jelentés- és struktúraalkotó dinamikája mentén elrendezett.

A megidézett hagyományelemek újrendezésén túl mind szövegi, mind pedig zenei

Babos Károly, Kiss Ferenc – fotó: Csernyus Lőrinc

Küttel Dávid, Havasréti Pál – fotó: Csernyus Lőrinc

szinten jelen van egy ezzel az eljárással el-
lentétes irányú alkotási folyamat is, amikor
maga a szerkezet, a makrostruktúra marad
érintetlenül, a megidézett hagyományból
átvett, érintetlen formájában, és az alkotás
más szintjei, elemei, folyamatai cserélődnek
ki az alkotás során. Ezen folyamatok termé-
szetesen nem vegytiszta formában jelennek
meg, viszont jól látszik belőlük, hogy mi-
lyen összetett esztétikai, szemantikai folya-
matok teremtik meg a lemez anyagát.

Szöveg és zene olyan koherens egységet
alkot a lemezen, amelyben mind a kettő ön-
magára reflektálva egy irányba mutat, ha-
sonló módon tematizálja önnön művészi
pozícióját: a hagyomány újraértését, egy
abból eredő új művészi univerzumnak a ki-
alakítását. A szövegek által megjelenített be-
szélői pozíciók is hozzájárulnak ennek kiala-
kításához: kapcsolódnak a hagyomány által
meghatározott autentikus beszélői pozíció-
hoz, azonban túl is lépnek azon. Az első dal
szövege népdal, amelyben az egyes szám el-
ső személyű megszólalás az énekelt népdal
beszélői identitásának felépíttetéséből, il-
letve a táncházmozgalom revival kultúrájá-
ból, beszédmódjából következően általános
alannyá válik. Ugyanakkor a dal előtt el-
mondott – szintén – archaikus szerelmi rá-
olvasások konkrét nevekké történő kitölté-
se olyan beszélői pozíciót hoz létre, amely-
ben a hallgató az énekesnői megszólalást
személyes megszólalásként értelmezheti. Az
kevésbé fontos, hogy vajon a kimondott ne-
vek valóban az énekesnők párjainak a ne-
vei-e vagy sem, ugyanakkor maga a kimon-
dás megformáltsága miatt lehetetlen elvo-
natkoztatni a beszélő(k) személyes jelenléte-
től, aki(k) a hagyomány által rögzített egyes
szám első személyű általános megszólalás-

sal szemben definiálják önmagukat, túllép-
ve az előadói identitáson (is) úgy, ahogyan
egy népdalénekes színpadi éneke túllép az
adatközlők autentikus szerepén. Ugyanakkor
az énekesnőket saját – akár fiktív, akár
valós –, privát életük szövegbe emelése mel-
lett, vagyis hogy önmagukat teszik a meg-
szólalás alanyává, a népdalszövegekre jel-
lemző általános alanyú beszélői pozíció ha-
gyománya el is távolítja önnön biografikus
identitásuktól. Ezt a kettősséget Kiss Ferenc
szépen vezeti végig a lemez egészén, olykor
eltolva a hangsúlyokat valamelyik irányba
(személyesség – általános alanyiség).

Ez a feszültség kifejezetten jó tesz a lemez
amúgy is meglehetősen gazdag érzelmi vilá-
gának. A tematizált női szerepek, a lányság,
a párvalasztás, az elköteleződés, a házasság,
az anyaság, a nőiség, az öregedés, s végül a
közelgő halál megélése mind egyszerre vál-
nak személyes tapasztalattá, egyénileg meg-
és átélt életfordulóvá, ugyanakkor a nőiség
prototipikus identitásformáinak egyetemes,
általános megjelenítésévé. Ezt a kettősséget
tartja fent az a szerzői megoldás is (és ilyen
szép számmal van), amikor egy dal szöve-
gét az énekesnők egymást váltva adják elő.
Ez a közösként megjelenített beszélői pozí-
ció olyan közösség, közösségi viszony jelen-
létét teremti meg, amely túlmutat a sorskö-
zösség mint egyetemes női szociális és/vagy
nemi identitás pozícióján, és a közösséget
mint egyének szoros kapcsolatát definiálja.
Ebben a pozícióban ismét kicsit önmaguk-
ká válnak az énekesnők, kimondott szavaik
saját szavaikká. A többszólamú énekek ily-
módon lesznek a személyes megszólalás ér-
dekes, összetett darabjaivá. Ritka az a pillan-
tat, amikor négy női hang ennyire szemé-
lyesen tud megszólalni, minden hangszín-

nek ekkora jelentősége lesz, amikor a több
énekes jelenléte nem csupán a többszólamú
részekben indokolt. Más esetekben ez kí-
nos kereséssé és kényszerű feladattá válhat,
s rossz megoldások tömkelegét eredményez-
heti. Itt azonban a többszólamúság, a több
hang jelenléte az alkotás, a jelentésépítés ré-
sze, valóban elkezd élni.

Az imént bemutatott, a személyesség és a
népdalokra jellemző általános személyűség
szerepidentitásainak állandó váltakozásából
születő összetett beszélői pozícióból szóla-
nak meg Kiss Anna gyakran metaforikus,
szimbolikus szövegei is. Ugyanakkor éppen
ennek a személyességnek a nagyfokú jelen-
léte, a népdalok általános alanyisága, illetve
magában a metaforikusság miatt lesznek a
szövegek olyannyira személyesek és egyben
általánosak, hogy a befogadás során a hall-
gató önmagát, saját létezésének, életének
metaforáját ismer(het)i fel bennük. Ez igen
erős, és modern befogadói pozíció, ugyan-
akkor, ahogyan láthattuk, megteremtésének
fontos része a népdalokra jellemző archai-
kus beszélői pozíció jelenléte.

Messzire vezetne, és sok oldalt töltene ki
végigvizsgálni, hogyan változnak a leme-
zen haladva ezek a beszélői helyzetek. Ho-
gyan változnak a megszólaló hangok. Ho-
gyan erősíti a zene a szöveg jelentéseit. Any-
nyi bizonyos, hogy a *Leánydicsérő* nagyon
jól szerkesztett, átgondolt, kiforrott album.
Az énekesnők szépen, következetesen viszik
végig a fent bemutatott előadói identitás(o-
ka)t a lemez egészén. A zenekar megszólalá-
sa nagyban segíti őket ebben, ami egyrészt
zeneszerzői, másrészt pedig előadói érdem.
A zenekar minden tagja nagyon pontosan
„fogalmaz” hangszerén. Mind kitűnő mu-
zsisikusok, akik a legjobb (nép)zenészek közé
tartoznak, ugyanakkor képzettségük folytán
nem okoz nekik gondot kilépni a népzene
keretein kívülre. És pont ez az, ami miatt ez
az anyag olyan összetett tud lenni, amilyen.
Egyik pillanatról a másikra képesek váltani
a hangszer megszólalásának mikéntjét, hol
jobban megformálva a népzenei gyökereket,
hol idézve csupán azokat, máshol pe-
dig teljesen más karaktert megfogalmazva.
Nagyon összeszokott, erősen megszólaló ze-
nekart hallunk Kiss Ferenc és a lányok mö-
gött. Kuczera Barbara hegedűn, Szokolay
Dongó Balázs fúvósokon, Küttel Dávid bil-
lentyűs hangszereken, P. Szabó Dániel cim-
balmon, Havasréti Pál nagybőgőn, és végül,
de nem utolsósorban, a nagyszerű Babos
Károly ütőhangszereken játszik. Köszönet
érte nekik! Köszönet a lányoknak, Bognár
Szilvinek, Herczku Áginak, Paár Julianná-
nak és Szalóki Áginak, és legfőképpen Kiss
Ferinek! Szép, értékes lemez. Hallgassátok!

Móser Ádám

„Népművészet Ifjú Mestere”

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ösztönözni kívánja a fiatalok népművészeti előadói, tudományos és alkotótevékenységét; a magyar nemzeti és a magyarországi nemzetiségi hagyományok ápolását, továbbélését. Ezen szándéka kifejezéséül az érintett szakmai szervezetekkel és állami intézményekkel egyetértésben minden évben pályázatot ír ki a „Népművészet Ifjú Mestere” cím elnyerésére. Pályázni „Előadóművészet” és „Tárgyi alkotóművészet” kategóriákban lehet. A részvétel alapfeltétele minden kategóriában a 15 és 35 év közötti életkor (a pályázó születési idejének tehát 1982. január 1-je és 2002. december 31-e közé kell esnie), továbbá egy írásban benyújtott szakmai önéletrajz és egy legalább 10 oldal terjedelmű dolgozat. A pályázatokat (az önéletrajzot és dolgozatot, tárgyalgatóknál a pályázatra bennevezett tárgyakat is) **2017. május 2-ig** beérkezően kell eljuttatni a Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhely címére (1251 Bp., Pf.: 23) postai úton, vagy személyesen a 1011 Budapest, Fő utca 6/b címre (munkanapokon H-Cs: 9-16, P: 9-14 óra között). A dolgozatokat elektronikus példányban is kérjük benyújtani az alábbi e-mail címekre:

- népzene, népi ének: berta.alexandra@hagyományokhaza.hu
- néptánc: dora.fruzsina@hagyományokhaza.hu
- népmese: szabad.boglarka@hagyományokhaza.hu
- kézművesség: mundrusz.anett@hagyományokhaza.hu

Mellékelni kell továbbá egy, a pályázó adatait tartalmazó pályázati adatlapot, és egy személyi adatok nyilvántartásáról szóló nyilatkozatot is (amelyek letölthető formátumban megtalálhatóak a www.hagyományokhaza.hu honlapon). A tárgyalgatók pályázatainak nyilvános értékelése (konzultáció a zsűrivel) június elejére várható. Az értékelés pontos időpontjáról a Hagyományok Háza értesíti a pályázókat. Az előadóművészeti kategóriában a színpadi megmérettetés valamennyi pályázónak egy időben, egy közös műsor keretében lesz – várhatóan június elején.

A felmerülő kérdésekre készséggel válaszolnak a Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhely munkatársai a 225-6019-es (néptánc), a 225-6018-as (népzene), a 225-6067-es (népmese) és a 225-6066-os (kézművesség) telefonszámon, munkanapokon (H-Cs: 9-16, P: 9-14 óra között).

VERSENYFELHÍVÁS

I. Országos Tuka Zsigmond Citeraverseny

Az Óbudai Népzenei Iskola Országos Citeraversenyt hirdet citerán játszó szólisták, duók és triók részére a Magyar Népzeneoktatás Ünnepe rendezvény részeként.

Időpontja: 2017. május 20.

Helyszíne: Budapest, III. ker. Fő tér.

A verseny célja, hogy bemutatkozási lehetőséget kínáljon az országban tanuló és tevékenykedő, – az autentikus citerás hagyományokat követő – tehetséges ifjú citerások részére. További részletek és letölthető jelentkezési lap elérhető az Óbudai Népzenei Iskola honlapján: www.nepzeneiskola.hu.

PÁRBESZÉD KONCERT

BETHLEN TÉRI SZÍNHÁZ

2017. MÁJUS 23.

TÚRI LUCA ÉS CSENKI ZALÁN

Túri Luca (hegedű) és Csenki Zalán (koboz) a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének hallgatói, ott ismerkedtek meg egymással. A Korinda zenekar tagjaiként nagyobb felállásban is zenélnek együtt, ahol csángó és székely népzeneát játszanak. Szeretnek olyan kevéssé ismert anyagokkal foglalkozni, amik ritkán hallhatók táncházas közönségekben. Több alkalommal megjelentek a Táncház-Népzene lemezeválogatásra, felléptek többek között a Táncháztalálkozón, a Művészetek Palotájában, a Magyar Tudományos Akadémia 1956-ról szóló nemzetközi konferenciáján, továbbá a Pekingsi Magyar Nagykövetségen, a Belgrádi Magyar Intézetben, 2017 áprilisában pedig kéthetes turnéra indulnak az Amerikai Egyesült Államokba. Zalán a MOL Tehetség Támogató Program ösztöndíjasa.

www.bethlenszinhaz.hu

www.facebook.com/bethlenszinhaz

Bajnok József „Buraló”

(1957–2017)

„5 éves korom óta hegedülök. 1975-ben, 18 évesen, egy véletlen folytán tudtam meg, mi igazából a magyar népzene. Azóta elkötelezett híve vagyok. Első zenekarom, a Tekergő együttes is 1975-ben alakult, a Bartók együttesben Timár Sándor oldalán dolgoztunk. A mai napig jó barátok vagyunk. A legtöbbet Halmos Bélától tanultam, de sokat zenéltünk Virágvölgyi Mártával, Sipos Misivel (Muzsikás), Sipos Janóval (Kalamajka). Rendszeresen jártam gyűjteni Erdélybe, Moldvába, Gyimesbe. A méhkeréki Kovács Ti vadartól tanultakra vagyok a mai napig a legbüszkébb.

1979-ben megkaptam a »Népművészet Ifjú Mestere« címet. 1978 és 1981 között a Kaloicsai Népi Együttes zenei vezetője voltam. Itt dolgozhattam együtt a felejthetetlen Tóth Feri bácsival. 1983-ban alakítottam meg a Malév-Kamarás együttest, amelyet a Bihari Táncegyüttes állandó közreműködőjévé választott, de számos alkalommal felléptünk többek között a Kertészek, a Vasas, a Honvéd Művészegyüttes és az Állami Népi Együttes műsoraiban is. Közreműködtünk számos hazai és külföldi rádió-, televízió-, és hangfelvételen. A Magyar Televízió a zenekarról portréfilmet készített, amelyet több ország televíziója is műsorára tűzött.

Muzsikáltam Benkő Dániellel és Czidra Lászlóval a Benkő Consortban is. Bejártam Európa szinte valamennyi országát, koncerteztem Irakban, Kínában, Kubában, Szíriában, Kuvaitban, Thaiföldön, Algériában, Indiában, Izraelben, az USA-ban és Kánadában.” (<https://buralo.podbean.com/p/about> – 2006)

A gyűjtésekről, utoljára

Írta: Maáczi László (1988)

Ígéretem volt, hogy az úgynevezett felderítő gyűjtések és a megrendezett filmfelvételek mellett a népszokások rögzítésének emlékeit is egybeállítom. Most hát ez az adósság következik.

A néphagyomány szüntelen átalakulása, kopása és feloldódása a civilizációban már az ötvenes években arra készítetett bennünket, hogy a megragadható alkalmaknak kétféle módjával számoljunk: a még szervesen továbbélő hagyományokkal és a többé-kevésbé mesterségesen szervezett megmozdulásokkal.

A konstruált vagy rekonstruált formák természetesen mindig kétséget váltanak ki, hogy milyen is lehet a dolgok hitelessége. Mit tagadjam, az adódó eseményekre mi, kutatók is egy kevés fenntartással utaztunk, de attól a meggyőződéstől is vezetve, hogy felbukkanhatnak máskor és másutt már elérhetetlen szokáselemek, dalok, táncok. Tehát mentünk. Az alkalmak mibenlétéhez pedig érdemes megemlíteni, hogy már az ötvenes években nemegyszer hivatalos ösztönzés, támogatás adta a keretet. De sohasem úgynevezett központi támogatásról volt szó, s még kevésbé az akkortájt amúgy is csenevész idegenforgalom kezdeményezéséről. Mindig helyi vagy regionális ösztönzéssel találkoztunk, legfeljebb megyei áldással vagy szervezkedéssel.

Ilyen volt például a korábban már említett Székely Nap Bonyhádon, amely a Tolna-Baranyába települt bukovinaiakat segítette röpké megmutatkozáshoz, hozzájuk csapva a nem kevésbé hányatott sorsú, újratelepített moldvai csángók részvételét. És ilyen volt kisebb méretekben a Csongrád melletti Bokrosparton 1954-ben rendezett Pásztornap, ahol egybeverődtek a környék juhászhajói, főztek, ettek-ittak, s tekerő- és klarinétszóra mulattak.

Már nagyobb szabásúra sikerült az a Pásztornap, amelyet 1954, majd 1955 őszén rendeztek meg Békés megye határában, Ecsegfalva-Kenderesszigeten. A hely innen is, onnan is vonzotta az érdeklődőket, vagyis a régi bihari-békési Sárrétről, s a Nagyunság pásztorvilágából. Jöttek is Dévaványáról, Túrkevéről, Kisújszállásról a juhászok és gulyások, hozták cifra botjaikat, szüretiket, hangszereiket. Szerencsére egyik alkalommal sem rendeztek kirakodóvásárt, bazári hangulatot, a pásztorok csöndes barátsággal és méltósággal közlekedtek. Rotyogott a marhagulyás („nahát, az azért nem helyénvaló, hogy asszony főzil!”), ettek, boroztak, daloltak, egy keveset táncoltak is. Érdembeli táncfelvétel elég kevés született, viszont ekkor fedeztük fel a dévaványai Kádár Feri bácsit, a későbbi Népművészet Mesterét, aki

náddudán remek dudánótákat játszott, s ekkor ismerkedtünk össze az ugyancsak ványai Bringye György számadó juhással, aki szebbnél szebb alföldi pásztor-dalokat, balladákat énekelt mikrofonunkba. Mesterséges alkalom volt? Igen. A sanyarú években az emberek mégis jól érezték magukat, mert most önmaguknak élhettek, s megnyilatkoztak. Így mégis megkaptuk a tradíció és a belső fűtöttség hiteles együttesét.

A közigazgatás figyelme persze nem terjedhetett ki minden szokásra, s emiatt olykor nekünk kellett szervezkednünk, hogy a gyakorlatban már nem élő, az emlékezetben viszont még nagyon is mélyen munkálkodó hagyományelemeket felújítsuk és rögzítsük. A magam gyakorlatából a méhkeréki turka rekonstrukcióját említhetem. Aki járatos egy csöppet az etnológiában, tudja, hogy a turka szó az antik taurusból jön, bikát jelöl, termékenységet, s azt is tudja, hogy az ókori Mithras-és Dionysos-kultusz áttételeként ez a figura a románok karácsonyi ünnepkörébe épült be, természetesen a köszöntő, kolindákat éneklő legények társaságában. Hát hogyan izgatott volna a dolog! A korábbi tapogatózások után 1955-ben, Kápolnai Imrével készítettük el a felvételt, s hogy egyáltalán létrejöjjön valami, a falu szülötte, a fiatal tanító Duló György volt segítségünkre. Valamelyik padlásról előkotorták a régi turkafejet, feldíszítették, s a kísérő-köszöntő legényeket is igyekeztek egy kicsit felpántlikázni.

Az ötvenes évekre és Békésben persze a turka már jelentős formai változáson ment át. Az első etnográfus-fotográfusoknak például Erdélyben a századforduló táján még sikerült olyan felvételt készíteniük, amelyen még eleven ökröt vezettek fel, az oldalára pingált napkoronggal. (Mert ne felejtjük: a szokás nem egyszerűen a karácsonyhoz, hanem a téli napfordulóhoz kötődik.) A méhkeréki turka inkább egy ijesztő madárfejhez hasonlított, melyre, hogy még ijesztőbb legyen, egy lenyúzott nyúlfejet applikáltak. A hatalmas fülek miatt denevérre emlékeztetett. Ezt a formát találtuk meg később a másik, románok lakta faluban is, Kétegyházán. A csörszerűen kiképzett arcrészt mindkét faluban hosszában befűrészelték, így mozgatható alsó állkapcsa keletkezett. A rúdra erősített fejet aztán egy lepel alá rejtőző táncos hordozta, s a lepel alól egy madzaggal csatogtatta az állkapcsot. Kemény, éles hangja volt, rendszerint kontraritmusban illeszkedett a muzsikához, kitűnően felerősítve a ritmusokat. A hanghatás mellett az ijesztgetést is szolgálta: a táncos hirtelen megbillentette a rudat, és a turka megdöfködte a háziakat, megcsip-

kedte a lányokat. A végső ajándékozásnál a kolbászt és a kalácsot is ügyesen a csőrébe vette. A rúd és a lepel pedig közben kiválóan segítette a gyors metamorfózisokat: a figura hol emberléptékűen viselkedett, hol fenyegető óriásként magasodott környezete fölé. (Az egész figura és játék édes unokatestvére a moldvai csángóknál fennmaradt „kecskejátéknak”, csak annál valóban kecskefejet formálnak, s a „négy lábon” forgolódo táncosra is kecskebőrt terítenek, így a Dionysos-émlék jobban megfogható.) Filmre vettük tehát a háziak előkészületeit, a köszöntő legények utcai vonulását, benn a házban a turka játékát és a közös táncot, végül az ajándékozást. Bánatunkra iszonyú őszi téli idő uralkodott, de a gyöngye megvilágításon és expozíción túl jobban sajnálom, hogy hangfelvevő hiányában a kolindás énekeket és a szertartásos, egyszersmind sikongó hangulatot nem tudtuk rögzíteni.

Még egy „mesterséges felvételre” emlékszem szívesen ugyancsak 1955-ből, a jászszentandrási bandázásra. Rekonstrukcióról itt olyan értelemben lehetett szó, hogy a nemrég alakult népi együttes játékeit filmeztem a tanyaközpont iskolaudvarán, annyiban viszont mégis tradicionális volt az egész, hogy az együttes tagok a körükben fennmaradt szórakozási formákat vitték tovább, szinte nyersen, az eredetinek megfelelő, évődő és piszkálódó, sőt a durvaság határát súroló stílusban. Az „istállós játékoknak” már a neve is elárulja, hogy a téli időben bandába verődött férfiak szórakoztak velük, hogy agyonüssék az időt a jószág mellett. Amolyan férfias erőpróbák voltak ezek, s nemcsak a legények, hanem meglett férfiak is beszálltak a mókába. Emlékszem, kucorogtak, forgolódtak a takarmányhordást szolgáló hatalmas vesszőkosarakban, a benn ülő védekezett, a kívülálló támadott és igyekezett felborítani, máskor pofozkodó erőpróbákat műveltek, ismét máskor keresztbe tett rúdon csimpaszkodtak, s igyekeztek a lábukkal leszedni a fölakasztott kendőt, hogy aztán a rudat tartó emberek váratlanul földre pottyantsák a kísérletezőt. A homokkal borított tanyavilágban, a naiv és kemény izompróbákat filmezve, íme, megleshettem a paraszti tradíció egyik ritkán elérhető arculatát.

Az élő szokásrend megfigyelésére természetesen a lakodalmak adták a legtöbb lehetőséget. Kettőt emlétek az ötvenes évekből. Egyik felvételünk Sáriban történt, ahol az vágott mellbe, hogy Budapesttől alig húszpercnyire még mennyire éltek a táncok. (Ugyanaz a stíluskör, mint Ecseren vagy Alsónémediben.) Egyébként is szerencsés időt fogtunk ki Pór Annával és Timár Sándorral: az őszi hétvégén egyszerre kilenc lakodalmat rendeztek a faluban! Nem győztem csodálkozni, hogy hogyan tudtak felfogadni ennyi zenekart: bármerre forgattuk a fejünket, mindegyik utcából szóltak trottyosok. A templomban valósággal futószalagon végezték az esketést, mi pedig prédára lesve ácsorogtunk a templomkapu előtt. S valóban, nyomhattam is a fellelvő gombját, míg Pór Anna lázasan jegyzetelte a csárdás lépéseit. A legnagyobb táncélményt persze az utcai vonulások adták: mindenütt járták a marsot, tustolót utcaszélességben, hatalmas, hullámzó sorokban.

A másik lagziélményem ismét Méhkerékről származik. Nagy örömmel tapasztaltam, hogy a zárt téren járt, „zsokbeli” táncokat, a megunhatatlan szépségű ardeleanescut és a fürge marunfelult utcai menettáncoként is járták – futkostam is a Bolexemmel. A lakodalmas háznál szintén akadt élményem, mert mire odaértem, az asszonyok már végeztek a konyhai munka dandárjával, s kiálltak az udvarra egy nagy körbe. Pálinkáztak, néha megforgatták a kört, de leginkább csak csoportban álltak és ontották magukból a rigmusokat. Egy órát, két órát? – már nem tudhatom. Kifogyhatatlanok voltak – a jelek szerint – a trágárságból is. Kísérő tolmácsaim ugyanis csak pironkodva vigyorogtak, s egyszerűen megtagadták a fordítást. Végül, az élmények tetőzésként a lakodalmi sátorban, vacsorátájt láthattam egy lebilincselő táncot. A 40-60 évesek álltak össze, mintegy 10-14 pár, a szokásos kettős sorban, s utánozhatatlan méltósággal járták az ardeleanescut. Bármikor szívesen viszontlátnám őket.

A lakodalmakról szólva egy meg nem történt lagzi említésével is tartozom. A történet Martin Györgyhöz fűződik, akiről tudnivaló, hogy az ötvenes és hatvanas évek fordulóján egyre inkább izgatta táncaink szerkezeti elemzése, kivált a kisebb szerkezeti egységek, a krikristályosodott mozgásfüzerek, tehát az úgynevezett „pontok” (vö. pontozó) terminológiai feltárása és mozgásanalízise. Gyűjtéseim tehát szisztematikusan rákérdezett az adatközlőkre: ismerik-e ezt a kifejezést, s mit értenek rajta. Életének egy másik szférájáról azonban azt is tudni kell, hogy – akkurátus emberként – esti lefekvéskor mindig odakészített a feje mellé papírt és ceruzát, hátha olvasgatás közben eszébe jut valami, amit érdemes feljegyeznie.

A két nagyon különálló szféra akkor kapcsolódott egybe, amikor Martin azt álmodta egy alkalommal, hogy egy zempléni lakodalomban tartózkodik: csöndesen szemlélődik az éjszakai dáridóban, figyeli a táncokat, amikor egyszer csak látja ám, hogy bebotorkál egy részeg, megáll a küszöbön, s ugyancsak figyeli a táncosokat. Az egyik nagyon megnyerhette a tetszését, mert a tánc végén elismerően kiáltott fel: „Ez aztán jól kirakta a pontot!”. Húha! Tinkába beléhasított a felismerés, hiszen ezt a kifejezést nemcsak Erdélyben, hanem Zemplénben is ismerik! Azon mód fel is ült az ágyában, meggyújtotta olvasólámpáját, papírt és ceruzát ragadott, s már írta is az adatot, pedánsan, ahogy kell: falunévvél és gyűjtési dátummal, az adatközlő nevével és korával. Aztán ismét befordult és megnyugodva folytatta az igazak álmát. Reggel pedig hűledezve olvasta saját feljegyzését. Szeretném leszögezni, hogy ez a történet nem ráfogás, ilyesmit amúgy sem lehet kiagyalni. Szegény Tinka a történetet maga mesélte el, derűs öniróniával, annak jeleként, hogy néha már neki is agyára ment a kutatás.

A végére hagytam a bekölcei búcsú emlékét, valószínűleg azért, mert itt egyformán megragadott a táj szépsége és a hagyomány eleven volta, s tán azért is, mert ezúttal egyszerre referálhatok a tiszta tradícióról, valamint a megrendezett formáról is.

A környezettel kezdve: a Heves megyei község felet-
több kellemes átmeneti helyszínt nyújtott az Alföld és
a Felvidék között, megbújva a Mátra és a Bükk nyúlva-
nyai, az enyhe dombok homorulatában. Volt valami va-
rázsa annak ellenére, hogy a falu külső képe – az ötve-
nes éveknél megfelelően – leromlott állapotot mutatott.
A szegénység itt még csak viszonylag érződött, valószí-
nűleg azért, mert az így-úgy működő téesz mellett ma-
radt egy csöpp kaszáló és háztáji, s főleg mert az embe-
rek a szomszédos Egercsehi bányájába és a bélapátfalvi
cementgyárba is eljárhattak dolgozni. Vagyis több hely-
ről pénzeltek, s egyéb perspektíva híján a hasuknak él-
tek.

A kutatás leendő tárgyaként pedig még 1953-ban hí-
rül vettük az Állami Nép Együttesben, hogy a nyárvé-
gi, kisasszonynapi búcsú alkalmával különös játékok
élnek: a lakodalom, illetve a temetés paródiái.

Ehhez kultúrtörténeti háttérként tán megemlíthetem,
hogy mindkét, obszcenitást sem nélkülöző játék másutt
elsőrendűen a lakodalmak szokásrendjében élt, már az
éjfél utáni gátlástalan forgatagban, ámde több helyen
áttevődött a farsang nem kevésbé gátlástalan környe-
zetébe. Most, Bekölcén a harmadlagos áttétel vált érde-
kessé, s persze még inkább az, hogy a búcsúban eleve-
nen láthatjuk a játékokat, nem kell csupán elbeszélések-
re hagyatkoznunk.

Az 1953-as első gyűjtésre úgy emlékszem vissza, mint
egy derűs lázalomra. A búcsú idején a bánya és a ce-
mentgyár hiába várta a bekölceieket, a falu népe há-
romnapos delíriumba merült. Az asszony nép ugyan
otthon szorgoskodott pusztítva az aprójószágot és hal-
mozva a tepsiket, elvégre tisztességgel kellett fogadni
a távolabbról is özönlő rokonságot. A férfinép viszont
majdhogynem testületileg bevonult a kocsmába és a
kocsmaudvarra. Semmi garázdaságot nem tapasztal-
tam, de ittak, ittak, ittak. Itt ismerkedtem meg egy ben-
sőséges, bár nem teljesen megnyerő szokással: két em-
ber összeállt és közösen vett egy „tonna” sört. Tonná-
nak pedig az ötvenliteres hordót nevezték. Megvették,
szépen elüldögéltek a peremén, s ittak, míg tartott.

Persze mi, kutatók is meg-megfordultunk a kocsmá-
ban, annál inkább, mert legfőbb énekesünket, a már ak-
kor hetvenhez közelgő Vitéz Józsi bácsit, a szeretre méltó
és címeres falurosszát itt kellett itatnunk, s innen kel-
lett elvonsoznunk a magnetofon elé. Józsi bácsi nem
volt hálátlan: egy remek Jáger Jóska-balladát énekelt, s
a még híresebb mátrai betyár, Vidróczki kalandjairól is
addig ismeretlen strófákat dalolt. Ekkor kezdtem sejte-
ni, hogy – Uram, bocsá! – a híres Mátrai képek Vidróczki-
portréja bizony csak nagyon torzó. Az utólagos pót-
lások helyett azonban szívesebben idézem Vitéz József
egyik sajátjátétú daltörredékét, mivel a kort, a falut és
önmagát egyformán jellemzi: „Isten éltesse a demokrá-
ciát, / Mert megcsinálta a villanylámpát! / Elülhet már
tőlem a szomszéd hídja, / Nem bukfenecem már bele
a patakba.”

A kisasszonynapi búcsú gőzös hangulatában, mely-
ben az egyházi rész szinte mellékes ürüggyé süllyedt, a
már majdnem merev részeg legények beöltöztek meny-

asszonynak, vőlegénynek, násznépnek, tapogatták,
fogdosták egymást, tompán vihogtak, menyasszony-
táncot jártak, mi meg filmeztünk. Aztán jött a másik ak-
ció: egy végképp elázott ember felraktak egy trágya-
hordó saroglyára, cipelték, lerakták, hókuszpókuszo-
kat csináltak körülötte, ezt is lefilmeztük.

Most kezdődik a népművészeti mozgalom! Mert a
zsákmányt később megtekintette Muharay Elemér, aki
mindig lelkesen felhorkant, ha valami játékot, drámai
hagyományt szimatolhatott. Így aztán 1955-ben megint
útra kerekedtünk, ezúttal vele együtt. Jómagam négy-
kézláb is szívesen mentem volna, annyira megszeret-
tem a falut, s különben is arra számítottam, hátha újabb,
korábban elsikkadt részeket is rögzíthetek. Csak persze
azzal már megint nem számoltam, hogy Elemér bácsi-
ban ott moco-rog a gyógyíthatatlan dramaturg és rende-
ző. Egy csudát ment ő csupán szemlélni Bekölcére!

A falubeliek persze most is szívesen kötélnek áll-
tak, mi pedig, Kiss Mária operatőr-kollégámmal és Ba-
kó Ferencsel, az egri múzeum főnökével buzgón tet-
tük a magunkét. És – gondolom – Bakó Feri utóbb, ve-
lem együtt ugyancsak sokat töprenghetett, hogy valójá-
ban néprajz-e, amit csinálunk. Ugyanis azt vettük észre,
hogy „Elemér atya” a maga utolérhetetlen „palifogó”
képességével elkezdett csöndesen cimborálni a kocs-
mabeli részekkel, s mint kiderült, meghatározott dra-
maturgiai céllal. Be is léptek a csapdájába. Elemér bá-
csinak ugyanis nem fért a fejébe, hogy a lakodalom és a
temetés paródiája teljesen különálló két dolog, és suty-
tyomban elhatározta, hogy ennek egységgé kell állnia.
Mégpedig úgy, hogy a menyasszonytánc alatt minden-
ki agyontapogatja a menyasszonyt, emiatt a vőlegény
bánatában holtra issza magát, tehát jöhet a temetés a vő-
legénnyel...

A bekölceiek kötelességtudóan, sőt némileg elhülyül-
ten csinálták a dolgukat, tapogatták és cipelték egy-
más, vonultak az utcán, fújták dalaikat, „Elemér atya”
pedig teljesen megifjodva („most valami beteljesült”)
baktatott mellettük. Időnként hatalmasakat kacsintott a
mellettünk futkosó gyerkőcöknek: tépjenek csak ki né-
hány szál napraforgót, s vigyék a lakodalmi menet ol-
dalán, hadd legyen jobb képe az egésznek! Mi pedig
buzgón filmeztünk, bár közben egyre jobban dohog-
tam. Végül nem bírtam tovább, s morogva odaálltam
az öreg elé. „De hát, Elemér bácsi, a két dolognak az ég-
világon semmi köze egymáshoz, csak annyi, hogy egy
napon csinálják!” A drága öreg a rá jellemző diadalmas
biztonságérzettel, illogikus logikával nyugtatott meg:
„De, koma! Hiszen ez nekik is eszükbe juthatott vol-
na!”. Befogtam a számat, hiszen ezen nem volt mit vitat-
kozni. Csak kétségtelen, hogy nem jutott eszükbe. [...]

Bizonyos, hogy még nagyon sok alkalmi vagy hiva-
tásos kutató interpretálhatja hasonló vagy különb em-
lékeket, a zalai Bene Vendel táncától a széki táncházak
emlékéig. Én csak a saját emlékeimnek áldozhattam.

*In: Maácz (szerkesztette: Fügedi János – Szélpál-Bajtai Éva)
L'Harmattan Kiadó – MTA BTK Zenetudományi Intézet,
Budapest, 2015. 200-206. oldal*

Kíméletes leányság – I.

- Hej, Rózsi, Rózsikám – szólt asszonyom, amikor meglátott, félig kacagva, félig mérgesen. – Három hetet ültél otthon egyhuzamban, pedig tudod, mennyi Hóstátban a munka. – Összevisz-sza csókol. – Jó, hogy jöttél, én úgy vártalak!

Munkához fogtam, de nagyon nehezen teltek a napok. Nem volt nekem már kedvem úgy dolgozni. Vártam a vasárnapot, hallom, újból jöttek haza a fogságból.

Eljött a vasárnap is.

- Menjünk sétálni a székiek közé – szólt a velem egyidős Márton. – Nézd, Rózsi, ez ott né, az én testvérem. A sátraknál állingál egyedül. Azt mondta, szeretne veled beszélni, vigyelek oda.

Odanézek. Szép fiatalember, fekete hóstáti ruhában s fehér inggel. Nagyon bánatosnak látszott. Tetszett nekem.

- Né, itt van Rózsi – mondta Márton a testvérének –, beszélj ve-le.

Avval ő elment, mi pedig ketten ott maradtunk. Eleinte furcsá-nak tűnt, hogy olyan finom úriasan beszél, s még magáz is. Az-tán, ha széki, miért nincs széki ruhában?

Ezeket gondolom én hirtelen magamban, de neki nem szólok. Hallgat ő is, hallgatok én is. Aztán mégis én kérdezősködök: Kik-ke-ment el fogságba? Kik érkeztek haza a fogságból?

Ő minden kérdésemre szelíden, kacagva válaszolt, s tovább magázott.

- Engem ne magázz! – szóltam rá. Olyan nagy uraságot látok benne, majdnem félek tőle...

Felkacagott, kilátszott a szép fehér fogsora. Megfogta a keze-met: - Jöjjön errébb, ne állodogáljunk egy méternyire egymástól, Rózsikám, édes Rózsikám! – A magázást nem hagyta. – Én ismerem az édesapját, szép, magas, barna ember. Bajszos és Kocsis-nak hívják.

Megölelt, de nem olyan kegyetlen szorosan, mint a fehéringe-sek, hanem finoman végighúzta vállamon a kezét, s puhán, jól-esően megcirógatta a kezemet. Volt valami ennek a fiúnak a né-zésében, az a tiszta, vágyódó szerelem, ami belevilágított a szí-ve-mbe. Újból szeretek! Mintha őt vártam volna mindig, mintha ez lett volna az első szerelem. Olyan jólestek a becéző szavak a hideg, kedvetlen szerelmek után. Újból tudok igazán szeretni, örülni a szép szavaknak.

Újból vidám vagyok, boldog. Táncolni való kedvem volt!

- Gyere táncolni! – szinte húztam. – Gyere, na! – Egy kicsit mér-gelődök is, hogy miért nem jön, de ő csak szelíden kacag.

- Rózsikám, drágám, tíz, tizenöt évvel kisebb gyermekek közt ugrálni... Elszoktam a táncból. Nézze, Rózsikám, én komolyan akarok magával beszélni, és nagyon sok mondanivalóm van. Jö-j-jön, ülünk be egy cukrázdába!

- Juj, dehogy megyek én oda!

- Na, akkor jó. Támasszuk ezeket a sátrakat, bodégákat, ha úgy akarja.

Egyik felől jönnek-mennek az emberek. A sátor másik felénél – nem messze tőlem – táncolnak a székiek. Hallom, hogy dúdal-nak a leányok, nagy beszéd, kacagás, suttogás. Én vágyok közé-jük, meg nem is. Olyan jó itt mellette lenni, pedig csak az nem lát, aki nem akar. Jóska, a Csíki nagy szolgálja, már kétszer is elment mellettünk. Az se szereti a széki fiatalság közt, az is akar velem beszélni, mind itt koslat, de ez jobban tetszik nekem.

- Ez a fiú járt magához? – kérdi tőlem.

Nem volt időm felelni, a barátnőm, Rózsi szaladt hozzánk ka-cagva:

- Szegény Jóska, egy csokor szegfűvel jött be közénk. Téged ke-re-sett, de amikor meglátta, hogy más fiúval beszélsz, elsi-et-t, a szegfűt a Malomárokba, a Kisszamosba dobta. Ezt én láttam.

Rózsi ezt kacagva beszélte el nekünk, de én nem kacagtam. Azon gondolkoztam, a kettőjük közül kell válasszak, ha édes-apámék is úgy akarják.

- Nézze, Rózsikám, nekem a testvérem mindent elmondott. Az itt élt maguk között, mindent tud, én semmit. Van szeretője? Van. És van magának egy komolyabb udvarlója, akivel levele-ződik. Katona?

- Igen. Én, én nem tudok hazudni – hebegtem.

- Mit gondol, ezekről le tud értem mondani? Ezekről a fiatal, szép szerelmekről, hogy egyedül engem szeressen?

Én csak intettem, hogy igen. Csak néztem, néztem, mintha egy nyitott könyv lenne ennek a fiúnak a lelke. Őszinteség, szelídség, vágyódó, tiszta szerelem.

- Menjünk innen! – ezt egy kicsit hangosabban mondta. – Itt még beszélni sem lehet. Jönnék-mennek az emberek mellettünk, s nekem még annyi mondanivalóm van. Jöjjön, menjünk a séta-térre!

- Nem szoktam én oda járni – legyintettem. Ott állodogáltunk to-vább, neki-nekitámasztottuk hátunkat a bodegának. Most éppen egy szapora csárdást fújnak a leányok, mi kacagva fordultunk feléjük, még közelebb is léptünk. Egy huncut kollégánóm el-el-kiáltotta magát:

- Hej, Kocsis Rózsi, gyere táncolni!

De én nem hagynám itt azt a fiút tíz csárdásért sem. Tük biza ott járjátok!

Hazafelé indultunk, a kezem fogja. Én ki akarom venni a keze-met, 's ez egy kicsit szégyen, de ő nem engedi, még szorosabb-ra fogja.

- Én is ott állodogáltam négy vagy öt órát érted a bodegáknál. Egy kacagó szempárért – ezt a fülembé súgja.

Olyan szép szelíd vasárnap volt ez. Szép ez az alkonyat is. A rézpatkós keményszárú csizmám csak úgy kopog a járdán. Ké-zenfogva megyünk, keressük a szűk utcákat, ahol nincs annyi nép, nem olyan zajos az utca. Szép ez a Gyulai Pál utca, a járda szélén azok a nagy fák. Egy sárguló levél után nyúlunk, vagy ha éppen elénkbe hullt, a lábunkkal puhán tovább rúgjuk.

- Mindjárt itt az őszi! – mondta.

- Hát igen – feleltem, s felnéztem az egyik fára. Úgy képzelem ezt a sok sárga levelet, mint egészséges emberek közt a beteges öregembereket. – Pista! Nekem minden sárga levél mond va-lamit. Fájdalmasan súg az öregkorról, az elmúlásról, szomorú-ságról...

- Rózsikám! Maga egy finombeszédű, érzékeny leány. Pedig eb-ben a ruhában úgy néz ki, mint egy tizenöt éves vékonyka, sze-leburdi kislány. Kettős szerepet játszik. Na, de nem haragszik? Nem akartam megbántani. – Három ujját puhán végighúzta az államon.

Felkacagtam. – Akkor haragudnék, ha azt mondaná, urizálok. De most már elég legyen a magázásból! Nagyon szokatlan ez a feketeruhakabát. Mindjárt be van sötétedve, s én úgy hiszem, va-lami idegen fiú kíséretet.

- Aki téged kísér, az nagyon szeret, hallod-e? - Még jobban megszorítja a kezem. - S ha akarsz, mindig melletted lehet, s csak egyedül téged, csak téged szeretne. Nem, nem tudnék én felcserélni mással egy tiszta szép szerelmet soha.

A strekken lépünk át, benn vagyunk a Bugária-telepen. Balkéz felől házak vannak, s jobbkéz felől hosszan elnyúlik a vonatsín. Műk az út közepén mendegélünk. Nagy ritkán ég egy-egy villanykörte, elég sötét van. Elmennék így mellette egész éjjel, pedig már négy órákor felkeltem. Nem érzem fáradtnak magam.

Most mind azt beszéli, hogy a testvére eldicsért, hogy milyen ügyes vagyok. - Hát igen, igaza volt a testvéremnek. Még azt is mondta: „Gyere csak be Kolozsvárra, Pista, ha házasodni akarsz. Ott van a sok szegény szép cseléd-lány!”. Én jobban szeretnék szegényt lányt feleségül venni. Nem kell nekem senki özvegye, amíg van leány.

Luther utca 20. szám alá, egy szépen kifaragott kapuhoz értünk. A nagy utcaajtóban állingáltunk.

- Gyere, menjünk be!

- Jaj, hallgass! Nem szoktam én fiúkat bévinni.

- Nézd, Rózsikám, én házasodni akarok minél hamarább. Én nem kérdelem: kit szerettél, mit csináltál, hol jártál? A múltad nem érdekel. Én nem voltam itthon. A katonaság, fogság, idegenség az embert kicsit megtöri. Én vágyom egy szép tiszta házasság után. Ugye megértesz? Mondjad, hogy igen. Így, ahogy vagy, csak egy szál ruhád legyen. Esküszöm, még azt is meghallgatom, ha valakit szerettél, s én is megpróbálok olyan lenni, mint az a valaki. Így nem szerettem még senkit. Ez a jó pár óra, amit veled töltöttem, elég volt, hogy megismerjelek. Nekem kellesz. Vagy várod a szeretődöt, hogy leszereljen? Ne fuss a föld után!

Nem tudtam szóhoz jutni, úgy járták át a testemet, lelkemet ezek a meleg szavak. Félttem kimondani az igent ennek az őszinte, szerelmes fiúnak. De apám mást akar!

Puhán, finoman csókolt, ölelt. Úgy éreztem, szeretem őt. Ilyen szavak után vágytam. Miért is tud egy szegény fiú ilyen égető forrón beszélni?

- Né, né, milyen igazi szép kék az ég! - Félttem, kijön a könnyem, s elbögöm magam, úgy égetett a vágy. Kínomban egy meleg csókot adtam homlokára.

- Köszönöm, Rózsikám. Én nem tudok neked hazudni, nagyon szegény vagyok, csak az az enyém, ami rajtam van. De egy tiszta szívet, munkás kezet tudok neked adni. Ez többet ér egy vagyonnál. Boldogok leszünk! Gondold meg jól a dolgot. Szeretlek, Rózsikám! Szívemből mondom. Higgyél nekem! Én minél előbb meg kell nősüljek, a magam ura akarok lenni. Annyit hányódtam. Nem, én nem akarok szolgálni jönni. Nézd, ott van a bátyám, asztalos, s milyen jól viszi. Én is tudom azt a mesterséget. Szék nagy község, meg lehet ott élni. Kanapétól kezdve kicsi szélig mindent megcsinálok.

Akaratom ellenére is jól hozzábújtam. Pedig ezen az estén nagyon komoly akartam lenni, 's e házasságról van szó! Én boldog akarok lenni! Egy-egy ártatlan csók, ölelés nem árthat az embernek - gondoltam. Ki volt az? Nyílik az utcaajtó.

- Ne félj, na! Gyere vissza ide a karomba. Lehet, igen nekitámaszkodtunk, s a zár pattant.

Újból összebújtunk. Az utca csendes már, nem jár senki. Az elébb még el-elment egy-egy hóstáti itt mellettünk, de már nem zavar senki. Nyugodtan csókolóztunk. - Szeretlek! - Én is! - sügtük egymásnak. Én Istenem, ezelőtt nyolc vagy tíz órával olyan félve néztem rája, most imádom. De tudok én parancsolni ma-

Grafika: Juhos Kiss Sándor

gammak. Akárhogy kérlek, nem tudok neki hazudni. Ő csak mind mondja, hogy házasodni akar, én csak azt hajtogatom, hogy apáméktól függ.

- Hogy eltelt az idő, Pista, drága. Félek, nagyon késő van. Őszszeszidnak asszonyomé, hogy hol ültem annyit. Félek, nem értenek meg.

- Ne, ne félj! - Most a két kezével az orcámat simogatja. - Rózsikám, a legdrágább kincsem vagy, mondjad, hogy igen. Ne félj a szegénységtől. Én még a mezőre sem hagylak. Gyere, menjünk be, beszéllek gazdádékkal, s kedden újból bejövök.

- Pista, ne, ne menjünk be! Túl késő van, félek. Tudod, mit? Űzenek a testvéredtől, aki itt szolgál Kolozsvárt, hogy „igen” vagy „nem”.

- De azt ne felejtse el, hogy szeretlek! S eldobnál magadtól egy munkás kezet?

Most én cirógattam meg az orcáját szóltalanul.

- Óh, te hízogató! Ha szeretsz, gyere még most, ma éjjel hazavélem. Erre vágytam, ezekre a cirógató kezekre. - Szorosan két kezemet a markába fogta. - Félek, ez lesz az első és utolsó találkozásunk. Ez csak tőled függ!

Aztán elindult. Még elcsalt a csókjaival vagy egy méternyire a kaputól, de mind hagyatkozott, hogy minél hamarabb üzenjek neki: „igen” vagy „nem”.

Én rohanok neki az utcaajtónak, keresem a kulcsot, nincs a helyén. Az utcaajtó kinyílt magától. Az asszonyom állt előttem.

- Rózsikám, ki volt ez a szép beszédű fiú? Menj, hívd vissza! Mit csináltál? Eldobod magadtól a szerencsédet! Szólj utána, vagy lépj utána, na!

Ott állingáltunk kívül a kapuban asszonyommal, még jól hallott ajárdán a csizma kopogása, s én csak gondoltam: „Pista, Pista, szeretlek!”. Ezt hangosan kellett volna mondjam, de nem volt erőm. Én, én visszahívjak egy fiút? Szégyellem megtenni. Asszonyom eléggé szaporán mondogatta, hogy: - Szólj már, vagy szóljak én?

- Én ki akartam jönni - mondta - az elébb. Akkor fordítottam egyet a kulccsal, mikor te megijedtél.

Hiába feküdtem le. Hallom a hangját, itt van mellettem, érzem a cirógatást. Csak forogtam az ágyban, nem jött álom a szememre. Ezután ne mondja nekem senki, hogy egy látásra nem lehet szerelmes az ember! Ha ez a fiú kedvemre való: szeretem. S ha pedig nem kedvemre való, nem tudok vele összeszokni, nem tudom megszeretni soha az életben!

Másnap a szomszéd Lina néni mondja: - Te Rózsi, miért nem viszed be a legényedet? Mind itt kukucskálgat egy széki fiú, mondtam is neki, menjen bé. Nem szólott semmit, elment. De csak egy darabig mehetett, mert újra visszajött.

- Nem tudom, ki az - feleltem, de azon az estén künn voltam az udvaron. Zöldséget készítettünk reggelre a piacra. Nagy horzsolás és pottyánás hallatszott. Elkiáltottam magam: - Ki az?

Jóska, a Csíki szolgája ugrott be hozzánk a nagy hóstáti kapun:

- Né, itt mind ácsorog egy széki legény!

- Ismered, Rózsi, ezt a fiút? - kérdi asszonyom.

- Hát persze, 'sze széki!

Asszonyom eléggé ideges. - Ez nem volt szép dolog, na de már jöjjön beljebb, vagy menj te oda, Rózsi! - Kikapta a kezemből a megmosott zöldséget. - Menj, menj már!

Elöttem egy nagy hóstáti kötény, majdnem a földön húztam. Vizes volt és piszkos. Nem éreztem jól magam így mellette, pedig eleget mondta: „szeretlek!”.

- Nem tudom, mi van velem! Nem érdekel semmi, kicsi Rózsi. Én, én mondtam neked: táncolni nem tudok, de még szerelmes sem voltam soha, soha. Nem tudok én már szolgálni sem. Van nekem már mindenem, házasodni akarok.

Nem tudott egyebet mondani, mind azt hajtogatta, hogy házasodni akar.

- Majd még beszélünk vasárnap - nyugtattam meg. Ideges voltam, sok még a dolgom, különben is, nem akarok hétköznapi legényezni. Meg aztán Pista is ott járt még az eszemben.

- Kicsi Rózsi, veszek jegyet, menjünk vasárnap a cirkuszba - súgta nekem. - Na - gondoltam -, jól nézek ki, ha ez a másik is bejön.

- Ne haragudj, Jóska, de most menj el!

- Igen, megyek. - Hosszan rám nézett. - De bezzeg, azt a másikat nem küldenéd el!

- Meg kell értsél! Vár a munka. Né, mi van itt! A székér körül kosarak, egyik félig, egyik tele. A paradicsomot most hozza asszonyom.

Jóska elment, én munkához fogtam. Gazdám elkezdi:

- Ma találkoztam Csíkiival, s kérdezte, te Feri, te, neked milyen cseléded van? Ez az én nagy szolgám már négy évet töltött nálunk. Olyan nagy székér szénát, szalmát rakott, s úgy dolgozott, mint az ördög, de most nem veszem semmi hasznát sem. Azt számítottam, hogy elküldöm, de nem tudom, mert egy évre van megfogadva. Beiratkozott a betegégyezőbe, azt mondja, beteg. A többi cselédem kacagják. - Jóska szerelembeteg - mondogatják. Az elmúlt héten három napig semmit, de semmit nem dolgozott. Fetrengett a pajtahíján a szénában, sóhajtozott. - Jóska, mi van veled? - kérdeztem. - Én, én nem tudom - felelte szomorúan. - Na, ha nem tudod, takarodj, de ebben a pillanatban! - agyarkodtam reá. Kivette zsebéből a beteglapot. Öt napot adott a doktor neki.

- Megpróbáltam én már vele beszélni szépen is, csúnyán is, de nem fog rajta. Sajnálom. Huszonnyolc éves már, de soha nem maradt ki, rendesen hazajött. Szép fiú, még lányok után sem járt. A cselédeim, napszámosaim reákapnak. - Na, gyere, mondjak valamit, Jóska! Láttam azt a Kocsis leányt, és beszéltem is vele.

- Jóska ilyenkor még mozdít valamit, dolgozgat is, és még el is mosolyogja magát. - Na, aztán mit beszélt? - kérdezgeti. - Ej, a mindentit ennek a szerelmes életnek, te Feri! Te, szeretném látni a cselédedet. Szép derék lány?

Ezt mesélte a gazdám. - Maga mit felelt reája? - kérdeztem. - Há!... alacsony természetű, vékonyka. Nem túl szép. - Te, Rózsi, te így bolondítod a fiúkat? - mondta asszonyom.

- Igen, há! Hát csak ők szabad bolondítsanak engem? Széken nem úgy van, mint a Hóstátban. Mük széki leányok nem gyászolunk egy fiút se, mert a szeretónk katona. Há' hogysisne! Eljárunk a fonóba, táncra, aztán szabad beszélni minden fiúval. Vagy egy-két este hazakísér egy-másik fiú. Ez csak olyan nyári szerelem! Attól még lehet tisztességes leány, ha falubeli fiúval beszél. Hej, ügyelek én magamra! Én nem bolondítok senkit, Bözsi néni. Még nézni is csak fél szemmel nézek rájuk, pláne, ha nem széki fiú.

*

A nyáron a sétálásból hazafelé jöttünk a leányokkal. A többik mind közelebb laktak, lemaradoztak szokás szerint, s én egyedül jöttem be a Bulgária-telepre. Nem volt késő, az emberek még jártak az utcán. Valaki utánam szólt:

- Széki leány, várjon meg!

Én még jobban siettem. - Kisasszony, drága, miért nem akar megvárni? - ért utol, és fel akarta tenni a vállamra a kezét. - Jaj, levegye a kezét az úrfi, s én nem vagyok kisasszony! - Hát, hogy hívják, édes? - Nem vagyok édes! - Hát, hogy hívják magát?

Én nem feleltem. Mind ott jött mellettem.

- Menjen, hagyjon békémet az úrfi! - Ő csak mind kérdezte, hogy merre lakom. Ebben az utcában?

Nem akartam, hogy megtudja, hol lakom. Elfutottam tőle, az utcaajtóig meg sem álltam.

Bözsi néni kérdezte, hogy miért kellett elszaladjak tőle. Ez butaság volt. A fiú is csodálkozott, mondta is, hogy milyen furcsák ezek a széki lányok.

De a fiú mégsem haragudott meg. Hétfőn reggel, mikor vittem el a tejet a házakhoz, ott állingált az utcasarkánál, ahol az este elfutottam tőle. Messziről kacagott nekem, s jó reggelt köszönt.

Én mérgesen kérdeztem: - Miért nincs munkában az úrfi?

- Délutános vagyok, drága. Miért szaladt el az este? Megbántottam valamivel? Miért olyan mérges? Tudom, sokat kell dolgoznom, kisasszony drága, de én megkímélem!

- Engem nem kell megkímélnen senki! Én szeretem a dolgot. Már megmondtam, ne kisasszonyozz, nem illett meg engem. Rózsi vagyok én.

- Be se mutatkoztam - mondta, s nyújtotta felém a kezét.

- Nekem mindegy, hogy hívják az úrfit! - Vállat vontam. Az egyik kezemben volt a tízliteres kandér teli tejjel, a másik kezemben a félliteres csuprot szorongattam. Ezzel szoktuk kimérni a tejet. Így járunk a házakhoz, az egyiknél kimérem az egy litert, a másiknál a két litert.

- Adja, segítsék - nyúlt a kandér után.

- Nem adom, dehogyis adom!

Ott ráncigáltuk a kandért a fülénél fogva. - Engedje el! Né, mennyi tej kilöcsögött! Engedje, s menjen az ördögbe! Nem tudom tisztességesen kimérni.

- Na, ne legyen olyan durva, Rózsi drága! Nem szép dolog.

- Nem szép dolog, nem szép dolog! Mük, falusi lányok ilyenek vagyunk, s menjen, keressen magának egy finom úri lányt...

(Remények és kétségek között - Egy asszony életútja. Székelyudvarhely: Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 1997)
Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Hogyan találtunk rá újra Losonci Jánosra

1993-ban találkoztam először Losonci Jánossal. Táncos életem egyik legfelemelőbb élménye volt.

*

V isában tanítottunk bonchidai román táncokat György Károllyal. Ez a vendégszerető falu adott otthont a tánc házas közönségnek egy héten át, még mielőtt Válaszúton került volna megrendezésre a mezőségi néptánc tábor. Mi – ahogyan szokás – napközben tánc-, zene- és énektanulással voltunk elfoglalva. A visaiak a nyári munkák kellős közepén jártak, de esténként, miután az állatokat is ellátták, eljöttek a katonai sátrunkba, és hajnalig úgy mulattak együtt velünk, hogy a zenekar előtti padozat is beszakadt, és leláttunk méter mélyen a poros visai útra.

Akkoriban még csak a Martin Györgyék által felvett párperces gyűjtés állt rendelkezésünkre, hogy megtanuljuk az inváritát és a țiganestét, ráadásul – bizonyára a tánc egy fontos része közben – a ház sarkánál ülő néni lefilmzésére is jutott pár másodperc, ami a mozdulatok kislabilizálása és ellesése közben, a mi izgatott lelkünk számára óráknak tűnt.

Mindannyiunknak, akik ezzel az anyaggal foglalkoztunk, megvoltak a saját – mély meggyőződéssel vallott – elképzeléseink arról, hogy milyen általános érvényű, örök igazságokat vonhatunk le ebből a párperces felvételtől a falu táncára vonatkozólag. Arról, hogy mi a pontos lépés-sora a forgásnak és a kar alatt forgásoknak, hogy hogyan irányít a férfi, alkarból, könyökből, vállból adja-e a lendületet az asszonynak, hogy az első vagy a második forgás lendületesebb-e, hogy hol vannak a súlypontok. Ahány pár nézte ezt a filmet, annyi „felekezet” született és érvelt a maga igaza mellett. Abban azonban mind egyetértettünk, hogy különlegesen szépséges és izgalmas a muzsika is, a tánc is.

Az én kedvencem a bal oldalon táncoló fiatal férfi volt, aki számomra maga volt Gregory Peck: olyan sármos volt, annyi elegancia és csibészség volt a mozgásában és a tekintetében. Ez még a harmad-negyed kézből másolt felvételekről is sugárzott. Láttam, hogy milyen figyelemmel és gyengédséggel fordítja be az asszonyt, akivel táncol, mennyi életvidámság van abban, ahogy hirtelen fel-felkapja a sarkát, mennyi játékos-

sággal, pajkosan ki-kitartva egyik lábáról a másikra döntögeti a súlypontját, mint egy ringatózó hajó, aztán, mint egy csikó, váratlanul felszökken.

Ezen a héten – az első mezőségi tánc táborban – György Karcsi kollégámmal, nagy lelkesedéssel igyekeztünk megragadni és átadni minden szépséget, ami minket elvárta a bonchidaiak táncában.

Természetesen kérdeztük Kallós Zoli bácsit, hogy van-e még valaki, akit felkereshetnénk a faluból, hiszen ott voltunk a szomszédokban, és ő meg is ígérte, hogy a tábor végén, amikor terv szerint az egész tábor felkerekedik, hogy ellátogasson Bonchidára, lesz alkalmunk találkozni olyan emberrel a faluból, aki tud még táncolni.

Amikor beléptünk a hatalmas beton épületbe, ami a kultúrház szerepét töltötte be a faluközpontban, rögtön begyűltek a bonchidai cigányok, székeket hoztak és letelepedtek – mint nézőközönség – velünk szemben, hogy lássák, mit hoztunk számukra. Mi pedig körülbelül százan-százötvenen őket néztük, hiszen mi meg azért mentünk oda, hogy azt lássuk, ők mit tudnak.

Ahogy így nézegettük egymást kissé zavartan, ugyanakkor érdeklődéssel is elelve, Zoli bácsi a széksorok közt bekísérte a falu polgármesterét, egy – valószínűleg jómódú – erőteljes testalkatú, középkorú, öltönyös úriembert, aki a megjelenésével rögtön ösvényt is teremtett a falu népe széksorai között. Előre jöve intettek, hogy „Ő az!”, jöjjenek, táncolhatok vele, ő még ismeri a román táncokat.

Remegő kézzel-lábbal léptem elő, egyrészt attól az izgalomtól, hogy végre a vizuális információk után egy hús-vér bonchidai férfival táncolhatok, és természetesen azért is, merthogy rögtön ilyen széles közönség előtt, ismeretlen partnerrel fogok debütálni. Hamar rendbe kellett azonban szednem a végtagjaimat, mert a polgármester úrral való „tánc” inkább egy kötött fogású birkózás kihívásait idézte számomra – talán azért, mert ő is meg volt illetődve.

Ez a projekt bizonyára nem szerepelt a választási ígéretei között szegénynek, de a magyar-román barátság kedvéért ezt is bevállalta akkor. Én – szintén hasonló okból – mosolyogva, de kék zöld foltokkal oldalogtam le a parkettről.

Csalódottan és kiábrándultan battyogtunk át néhányan a kultúrház melletti kocsmába. Egy világ omlott össze bennem. Anynyira vártam a találkozást, és ez lett belőle... Ennyi maradt ebből a csodálatos világból: a kastély romjai, a beton „kultúr”, a falubeli romák várakozó, kíváncsi tekintete, és a polgármester úrral való szereplés...

Ahogy a pulton könyököltünk és néztük az *Eurosportot*, hiszen akkoriban már ott is minden kocsmá tetején kint volt a „lávór”, ahogyan ők mondták, valakinek eszébe jutott, hogy itt van nálunk az archív gyűjtés, kérjük meg a kocsmárosnőt, hogy betehessük a videolejátszóba. Nostalgizálunk egy kicsit legalább, hátha jobb kedvre derülünk! Be is indítottuk a filmet, és ahogyan néztük, a pulton velünk könyöklő férfi oldalba lökte a mellette bámulót:

– Te, az ott én vagyok!

Megdermedtünk, a lélegzetünk is állt.

– A bal szélén a képnek? Az a fiatalember?

– Igen. Mondom, hogy én.

– És ő? Ő még él? – mutattunk a közepén táncoló ősz hajú férfira, „Morar”-ra.

– Persze.

– És ő, és ő...?

Kezdünk egyre izgatottabban kérdezősködni mind, egyszerre.

– Igen, ő is, Anna néni. Prekup Anna, itt lakik a szomszédokban.

– Itt? Hozza gyorsan! Vagyis – hőköltünk meg kicsit a saját mohóságunktól – megkérné, hogy jöjjön át ide? Szeretnénk magukkal megismerkedni. A maguk táncait tanultuk és tanítottuk most egy hétig egy táborban, a szomszéd faluban!

Míg a férfi elment, hogy a sötét augusztusi estén kirángassa Anna néni az otthonából, mi átszaladtunk a kultúrházba, hogy a tábori népséget becsodítsuk csuda-látni.

Most is a halántékomban lüktet a szívem, ahogy visszaemlékszem a képre, ahogy körbe vettük a két kis öreg: a legszűkebb kör a földön ülve, guggolva, mögöttük térden állva, a mögöttük lévő ívben kicsit összehúzódva, a legkülsők pedig lábujjhegyen a vállak mögül kukucskálva, és énekeltek nekik a muzsika mellé, hogy „Fáj a szívem nekem belül...”. Ők ketten pedig, ennek a „fészeknek” a közepén táncoltak, táncoltak, maguknak és nekünk, ugyanolyan össze nem téveszthető egyedi mozdulatokkal, olyan élettelséggel és játékos-sággal, ahogy harminc évvel ezelőtt Martinék kamerájának, csak a pocakjuk volt kicsit nagyobb, a hátuk volt kicsit hajlottabb, de ők voltak azok, ugyanők!

Redő Juli

A bonchidai gyűjtés ideje: 1969. május 31.

Gyűjtők: Bálint József (a helyi református lelkész), Kallós Zoltán, Martin György, Emil Petruțiu, Sztanó Pál, Adrian Vicol

A zenekar tagjai: Pusztai Sándor (1895) prímás, Pusztai Endre (1921) prímás, Bonc István (1925) prímás, Czákó Károly (1895) cimbalmos, Ádám József (1920) brácsos, Lakatos Károly (1927) bőgős

„Morar” és Prekup Anna
Fotó: Martin György, Bonchida, 1969.
MTA BTK ZTI Fotótára, 24501

Gyűjtés Bonchidán, 1969-ben
Fotó: Martin György
MTA BTK ZTI Fotótára, 24500

Losonci János és párja
Fotó: Martin György, Bonchida, 1969.
MTA BTK ZTI Fotótára, 24512

Képzelt interjú Bartók Bélával

Ez a beszélgetés a képzelet szüleménye. Bartókkal természetesen nem találkozhattam személyesen, ám írásait olvasva, műveit hallgatva vagy játszva régóta élt bennem a vágy egy beszélgetésre. De jó lett volna megkérdezni a véleményét a népzene szerepéről mai életünkben! És, ha már játékra szántam el magam, akkor legyen a dolog teljes! Nemcsak a saját korának problémáiról „faggattam”, hanem azt is megkérdeztem, hogy a jelen helyzetről mit gondol. Az idő határtalan – zenéje révén Bartók is azzá tette –, így bátran ugrálhatunk benne. Legyen ez a kis írás Bartók Béla iránti tiszteletem jele.

A bban a híres „patkós teremben” ülünk, a Tudományos Akadémián, ahol a világhírű zeneművész, Bartók Béla oly sok időt tölt mostanában kollégáival. A magyar népdalok rendje készül, a furcsa, valóban patkó alakú, hajlított asztal tele papírokkal, kottákkal. Ezeknek a népdal-lejegyzéseknek a neve „támlap”, még Vikár Béla nevezte el így őket. Különböző nagyságú halmokba rendezve láthatók a kották, van közöttük kicsi, alig néhány adatot tartalmazó kupac, de vannak olyanok, amelyek önmagukban meg sem állnak, kettő tesz ki egy halmazt.

Bartók fáradhatatlan, megérkezésemkor is dolgozott. Nem is hallotta a kopogásomat, mert fején volt a fülhallgató, amit a fonográfhoz használ. Mivel délután négy óra volt – így beszéltük meg a találkozót –, elővette zsebéből kis üveg tejeskáváját, amelyet egy szelet kenyérral el is fogyasztott. Mint említette, kettőkor kezdte a munkát, a hengereket hallgatta le, utána a rendezéssel foglalkozott. Tanítványára, Rácz Ilonára hagyta az új stílust, ő a régivel foglalkozott, s azokkal, amelyek nem illenek egyikbe sem. Többi kollégájával is megbeszélte a feladatokat, mindenki pontosan tudja, mit kell tennie.

Én magam alig hiszem, hogy a XX. század zsenijével szemben ülök, aki zeneszerzőként, zongoraművészként ugyanolyan nagyszerű, mint a magyar népzene tudósaként. Kissé elfogódva kezdődik beszélgetésünk, alig merem megszólítani. Úgy tűnik – de ezt csak én képzem –, mintha még mindig a mezőkön járna, vagy a falusi udvarban hallgatná az énekeseket. Nem így van, Bartók itt van, várja a kérdéseket.

– *Miért kell sietni a magyar népdalok rendezésével?*

– Mert nemcsak magyar népdalok vannak. Egy nép zenéjét önmagában nem ismerhetjük meg, kell az összehasonlítás. Itt van a román, a lengyel anyag, azzal is törődni kell, ha valós eredményeket szeretnénk látni.

– *Mi az alapja a rendszerének?*

– A, B és C osztályba sorolom a dalokat zenei jegyeik alapján. Az első kettő rendben van, oda könnyű elhelyezni azt, ami odavaló, a harmadikkal még bajban vagyunk.

– *Milyen kritériumok alapján kerülnek a dalok a C osztályba?*

– „A sem a régi, sem az új dallamokhoz nem tartozó magyar népi dallamok vannak itt. Ezekben több-kevesebb idegen befolyás nyoma mutatkozik.”¹ Tehát nem tipikusak, nem egységes a karakterük és nem férnek be az első kettőbe. Igyekszem őket besorolni az A1 osztályba, hisz a C nem végleges megoldás.

– *Ahhoz, hogy most ezen gondolkodjunk, először össze kellett gyűjteni a dallamokat. Nehéz elképzelni hogyan is mehetett ez. Milyen utat kellett bejárniuk, hogyan ment a gyűjtés?*

– Aki nem vett benne részt, annak valóban „nehéz elképzelni, milyen rengeteg munkával, erőfeszítéssel járt ez a gyűjtés. Hogy a civilizációtól érintetlen zenei anyagot fellelhesünk, olyan falvakat kellett felkeresnünk, melyek a lehető legtávolabb estek a civilizáció központjaitól és a közlekedési vonalaktól. [...] Ha régebbi dalokat akartunk megszerezni, esetleg több évszázados dallamokat, öreg emberekhez, főleg öreg asszonyokhoz kellett fordulnunk; ezeket vi-

szont nehéz volt rávenni az éneklésre. Szégyellték, hogy idegen urak előtt énekeljenek, féltek attól, hogy a falubeliek kigúnyolják, kinevetik őket, féltek a fonográfól is. [...] Egyszóval a legnyomorúságosabb falvakban, a legprimitívebb viszonyok közt kellett élnünk, azon kellett igyekeznünk, hogy megnyerjük a parasztok barátságát és bizalmát. Különösen ez utóbbi ment nehezen; régebbi időkben a nemesség annyira kihasználta a parasztot, hogy bizalmatlaná vált mindenkivel szemben, aki az úri osztályhoz tartozónak látszott. Mégis elmondhatom, hogy ezen a téren kifejtett fáradtságos munkánk nagyobb örömet szerzett minden másnál. Életem legboldogabb napjai azok voltak melyeket falvakban, parasztok közt töltöttem. Ezzel kapcsolatban egy körülmény döntő fontosságát kell különösen hangsúlyoznom: az a tény, hogy a gyűjtést magunknak kellett végeznünk, s hogy a melódiaanyaggal nem írott vagy nyomtatott gyűjteményekben ismerkedtünk meg, elhatározóan fontos lett számunkra.”²

– *Pedig sokan használnak mások által gyűjtött és leírt anyagot, zeneszerzők és előadók egyaránt...*

– „Az írott vagy nyomtatott gyűjtemények melódiai általában holt anyagnak tekinthetők. Igaz, feltéve, hogy megbízhatók, megismerhetjük belőle a dallamokat. De ezek alapján behatolni magának a népzenenek igazi, lüktető életébe lehetetlenség. Aki valóban át akarja érezni ennek a zenének eleven életét, annak, hogy úgy mondjam, át kell azt élnie és ezt csak a parasztokkal való közvetlen érintkezés útján érheti el. Ahhoz, hogy ez a zene teljes hatalmával megragadjon – amire szükségünk van, ha azt akarjuk, hogy irányító erővel hasson alkotásunkra – nem elég a melódiákat megtanulni. Ugyanolyan fontos, hogy lássuk és megismerjük azt a környezetet is, melyben ezek a melódiák élnek. Látnunk kell az éneklő parasztok arcjátékát, részt kell vennünk táncmultságaikban, lakodalmi, karácsonyi ünnepségeiken, temetkezéseiken. [...] Hangsúlyoznom kell: a mi esetünkben nemcsak arról volt szó, hogy egyes melódiákat megszerezzünk s a maguk egészében vagy részleteiben műveinkbe beépítsük és hagyományos eljárással feldolgozzuk. Ez mesterembermunka lett volna, és nem vezetett volna új, egységes stílus megalkotásához. A mi dolgunk az volt, hogy megérezzük ennek a mindeddig ismeretlen zenének szellemét és ebből a szavakban nehezen kifejezhető szellemből kiindulva teremtsünk zenei stílust. És épp azért, hogy e zene szellemét helyesen ismerhessük meg, volt oly fontos számunkra, hogy a gyűjtést saját magunk a helyszínen végezzük.”³

– *Mit gondol azokról az előadásokról, amelyeken az Ön műveit megelőzi azok parasztzenei változata, immár revival előadásban, azaz pontos másolataként az eredetinek, de mégsem parasztelőadóktól?*

– A jó előadó bármit megtehet, bármit eljátszhat. Azt azonban tudni kell, hogy az én műveim nem népzenei alkotások, hanem egy zenét tanult ember művei. Alapjuk, témájuk gyakran népdal vagy valami ahhoz hasonló, de a végeredmény nem népdal. Így gyakran problematikus lehet az egybekeverésük.

– *Mi a véleménye Professor Úrnak egykori alma matere, a Zeneakadémia és a népzene kapcsolatáról?*

– Nemcsak a jó előadó tehet meg bármit, de a jó műfajok, stílusok is megférhetnek egymás mellett, ha valóban jók. Az ún. klaszszikus zene előadásában van gyakorlatunk, tudjuk a metodikáját, az előadási szabályait. A népzenenél nehezebb a helyzet. Mert a népzenenek egészen más a célja, a rendeltetése, mint hogy esténként nagystélyis hölgyek és urak hallgassák, majd utána pezsgővel kocintsanak.

– *Nem is feltétlenül a nagyterem koncertjeire gondolok, hanem arra, kell-e tanítani a hírves falak között a népzene?*

– Jó lenne bevezetni egy ilyen tantárgyat. Magyar népzene lehetne a címe, vagy magyar népzeneelmélet. Jó lenne, ha a hallgatók – készüljenek bármilyen zenei pályára is – megismernék a parasztzene lelkét, és ezen keresztül a magyar parasztemberek gondolkodásmódját. Úgy tudom, Kodály tervez ilyesmit, remélem sikerülni fog neki.

– *Nem gondolja, hogy azok a hallgatók, akik magas szinten, komoly technikai tudással játsszák nagy mesterek valóban „nehéz” műveit, kicsinylően néznek majd az alig öthangos rövid dalocskáira?*

– De, gondolom. És éppen itt jön majd a lényeg: olyan elhivatott és nagy tudású tanárokat kell keresni és találni, akik ezen a nehézségen átvezetik majd a diákokat. Felnyitják a szemüket, megmutatják a magyar népdal lényegét. Mert ezek a kis, pár hangos dalocskák a maguk nemében ugyanolyan értéket képviselnek, mint mondjuk egy Beethoven-szonáta.

– *Ezt komolyan gondolja?*

– Igen. Beethoven képzett, tanult zenész volt, ráadásul isteni tehetséggel megáldva. Értette a muzsikát, értette a zene nyelvét. Ismerte kortársai műveit, és a múlt megmaradt remekeit is. A magyar vagy bármilyen más országbeli tanulatlan parasztember a maga gyakran igen szűk világában él. Innen kap minden tapasztalatot, minden hatást. Ebből nyeri ki azt, amiből azután az ő dalai keletkeznek. Ugyanúgy felhasználja élete és a körülötte lévő világ minden rezdülését, agya minden sziporkáját, mint a tanult mester.

– *Az eredmény mégsem lesz ugyanolyan...*

– Nem. Nem is az a cél. A parasztember „alkotása” nem szórakoztató céllal jön létre. Nem is másoknak készül, alkotója csakis önmagának szánja. Ezzel a kis dallal szeretné a parasztember regisztrálni vagy megörökíteni élete rezdüléseit, eseményeit és ezek hatásait, vagyis szeretné dokumentálni, hogy ezek a kisebb-nagyobb történések hogyan hatottak rá. Aztán persze ezek a dalok nem maradnak benne, előbb-utóbb kikerülnek a saját légteréből és másoknak is tudomására jutnak. Miután a falu kicsiny, közös a terület, ahol élnek, közösek vagy nagyon hasonlóak a gondok, a problémák és az örömök, megtetszik ez másoknak is. Ők hozzátesznek valamit, alakítanak rajta, elvesznek belőle...

– *Úgy gondolom, nemcsak az öröm vagy a bánat szócsöve egy-egy népdal, van, amikor „használja” a parasztember ezeket, például táncol rájuk...*

– Vagy gyereket altat vele, vagy névnapos barátját, szomszédját köszönti fel. Igen, használja is a parasztember a dalt, a muzsikát. Rengeteg dallam van szöveg nélkül, ezekre lehet táncolni. Ezeket nagyrészt a muzsikuskigányok örökítik, itt talán kevesebb a variáció.

Ám ezeknél sokkal izgalmasabbak a tulajdonképpeni dalok, ahogyan korábban már neveztem őket, vagyis azok, amelyeknek nincs konkrét célja, csak éppen megszülettek, mert egy belső erő kikényszerítette őket. És ahogyan leírtam, „a népzene a természet tünete... Ez az alkotás ugyanazzal a szerves szabadsággal fejlődött, mint a természet egyéb élő szervezetei: a virágok, állatok stb. Éppen ezért olyan gyönyörű, olyan tökéletes a népzene. A tiszta zenei gondolat megtestesülése, mely bámulatba ejt egyrészt a forma tökéletességével és kifejezéstelenségével s az eszközök gazdaságosságával, másrészt frissességével és közvetlenségével is. Hozzáteszem:

akik nem tudják, milyen óriási a különbség a magyaros és a cigányos cifrázás közt, azoknak figyelmébe ajánlom bármely magyar parasztzenei muzsikálását akár a dudán, akár a furulyán.”⁴

– *Őn éppen azzal folytatja előbbi gondolatát, hogy a parasztzene nem mindenki számára érthető...*

– Igen, sokan keverik a népzene-t a népies zenével. Pedig igen nagy a különbség a kettő között. Ez utóbbi „a falusi muzsika mesterséges hamisítványa”. Ez a stílus hasonlítani akar a népzene-re, de ez nem fog menni, hisz épp a lényeg hiányzik belőle: a hamisítatlan, ösztönös, naív, öntudatlan alkotás érzete. A népies muzsika a városi kultúra hatásait hordozza. „Csak kiváló, korszakos tehetségek (mint pl. Liszt, Brahms, Chopin) voltak képesek ebből a megalkuvó »népies« stílusból kicsiholni az igazi, nemes zenei szépséget. [...]”⁵

– *Őn szerint lehet tanulni a parasztzene előadásmódját?*

– Nehezet kérdez. Lehet tanulni az évést, az alvást, a szerelmet? Nem hiszem. Ez vagy megy magától, vagy nem. De általában megy, ha hagyják, hogy menjen. A falusi gyermek egyfajta zenei világba is beleszöppen, hisz nem hall mást. Környezetének illemtana, szokásrendszere, hierarchiája mellett megtanulja a kultúrát is, amelynek része a dallamkincs. Persze, ma már másként van mindez. Másfél évtizede vezették be nálunk is a rádiót, ami Amerikában már korábban megvolt, így sokféle zenéhez hozzá lehet jutni. És ez csak egyre tágul. Egyre többet utazunk, egyre messzebbre, és egyre több inger éri majd az embert. Nem lesz teljesen természetes és zavarmentes a zenei kultúra továbbörökítése. A fejlődés ezzel jár, ám emiatt nem szabad szomorkodni. Új stratégiát kell kitalálni, ha azt akarjuk, hogy ez a kincs ne múljon el azokkal, akik még ma is élnek.

– *Miért fontos ennek a kincsnek a megtartása?*

– Mert ez jellemez minket. Ettől vagyunk azok, akik vagyunk: keletről jött, ma közép-európai magyarok. Ennek a kincsnek a jellegzetességeitől vagyunk azok, akik vagyunk.

– *Milyen utat lát Professor Úr arra, hogy megmaradjon ez a kincs?*

– Élni kell vele! Használni kell, úgy, ahogyan a parasztemberek tették! Még akkor is, ha a mi körülményeink mások. Ünnepeink vannak, hangulati változások gyötörnek minket, ilyenekhez nagyon illik a népdal. Bármikor és bárhol elő lehet venni, nem kell mindig hangosan. Elég gondolni egy népdalszövegre vagy dallamra. Persze, az a legjobb, ha énekeljük: egyedül, otthon vagy baráti társaságban, mulatságon.

– *Hadd térjek vissza egyik előző kérdéshez! Lehet-e tanítani a magyar népdal előadásmódját?*

– Bizonyos mértékben igen. Bár jobb, ha valaki beleszületik, azaz kicsiny gyermek korában már ilyent hall. Kodály pedagógiai módszere is erre int: nem lehet elég korán elkezdni zenére nevelni a kicsinyeket. Nos, akinek nem volt olyan szerencséje, hogy gyermekkorában megkapja a „védőoltást”, annak jó, ha az óvoda vagy az iskola mutat valamit belőle. Mindemellett ne feledjük, „népi dallamokkal bálni tudni: egyike a legnehezebb feladatoknak.”⁶ És itt nemcsak a népdal feldolgozására, a zeneszerző feladatára gondolok. Nem könnyű egy néhány hangos, néhány ütemes, eredendően egészen más célból, nem szórakoztatásra megalkotott vagy létrejött kicsiny műalkotást megjelentetni a színpadon úgy, hogy a közönség ne csak a kuriózumot, a különlegességet lássa benne, hanem értse és érezze annak művészi mondanivalóját is.

– *Esetleg a zene fellegrárában is lehetne tanítani?*

– Igen, mint említettem, a népzene elméletét nagyon jó lenne alaposan megtanítani.

– *Nem erre gondoltam, hanem az előadásmód tanítására...*

– Egy természeti tünetet nagyon nehéz a tanterembe szorítani, tantervek közé tuszkolni. Igaz, ma már vannak szép példák országszerte. A népzene célja nem más, mint önmagunk vagy szűk környezetünk informálása. Tanítani kellene pl. a továbbadás techni-

káját, azaz a népzenei módszertant, valamint a népzenehez társuló egyéb tudományterületeket: néprajzot, egyéb népművészeti műfajokat, táncot. Olyan tanárokat kellene képezni, akik a magyar népművészet minden területén tájékozottak, persze egy fő, egy fontos szakterület mellett. Ezek a képzett fiatalok aztán kovászai lehetnének egy-egy településnek. Népművészeti Egyetemre lenne szükség, ahol természetesen nagyon magas szinten tanítanak a népzene elméletét, talán némiképp helyes előadásmódjának csínját-bínját is. Persze, ahogyan említettem, népzene tudósokra is nagy szükség lenne, hisz van mit gyűjteni még mindig, és azután lesz mit rendezni is.

– *Bizonyosan hallotta Ön is, egyre gyakrabban rendeznek népzenei koncerteket a legnagyobb termekben, gyakran kevert módon, azaz klasszikus zeneművek előtt mutatják be az eredeti, népi változatot.*

– Amint mondtam, ami jó, az jó, ami meg nem jó, az nem jó. Nemrégiben írtam: „a népi zenének csak akkor van művészi jelentősége, ha nagy formáló tehetség kezén tud a magasabb műzenébe áthatolni és arra hatni. Tehetségtelenek kezében sem a népi zene, sem semmiféle más zenei matéria nem tehet szert jelentőségre. Vagyis: a tehetségtelenségen nem segít sem a népzene, sem egyébre történő támaszkodás. Az eredmény így is, úgy is: semmi.”⁷

– *Ez elég kemény monddás. Mi van abban az esetben, ha az előadó nem nyúl bele az eredeti anyagba, hanem megtanulja szóról-szóra és pontosan úgy adja elő, mint a parasztember?*

– Ez nagyon szép dolog. De egy estét talán nem kellene kitölteni ilyesmivel. Nehéz mozdulatlanul ülni egy jó tánczene hallatán. Jobb, ha magunk is részt veszünk benne. Igazi falusiakkal talán elképzelhető lenne, de ők meg miért tennék?

– *Akkor hagyjuk a koncertermeken kívül a magyar népdalt?*

– Szó sincs erről. De nagyon meg kell válogatni, hogy ki vigye fel a színpadra. Az az előadó, aki csak a parasztasszony hangját vagy a cigány hegedűs vonójátékát utánozza, nem sokat ér. Ilyenekre nincs szükség a színpadon, ők énekeljenek, muzsikáljanak otthon. Olyan előadókra van szükség, akik az eredetihez valami különlegességet hozzá tudnak tenni a magukéból, a maguk tehetségéből, a maguk tudásából. Vannak ilyen előadóink!

– *Érdekes ez a meglátás. És mi van azokkal, akik valamilyen módon feldolgozzák a népdalt?*

– Én is készítettem számos népdalfeldolgozást. De gondolom, nem ezekre gondol, hisz ezek a zenetörténet részei, és tanult ember alkotásai. Bátran hozzáfoghat bárki a feldolgozáshoz, a magyar népdal erős, sokat kibír. A közönség pedig ítél. Ami tetszik, az fönmarad, ami nem, az az enyészeté. Az előbb nem feltétlenül olyan feldolgozásra gondoltam, amely más dallamot vagy más harmóniát tesz hozzá a dallamhoz. Olyanra, amikor az előadó megmutatja a népdalt, ám úgy, ahogyan ő azt értelmezi, azaz korának és korunknak megfelelően adja elő, mégis megtartja eredeti erejét és szépségét. Nem könnyű feladat ez.

– *Meddig lehet elmenni a feldolgozásban? Lehet-e például műfajokat keverni?*

Az idézőjelbe tett, Bartók írásából való szövegek forrásai:

1. Bartók Béla: Népzene és a szomszéd népek zenéje. Somló Béla Könyvkiadó, Budapest. 1934. 6. o.
2. Bartók Béla: Magyar népzene és új magyar zene. In: Zenei Szemle. 1928. március-április 56. o.
3. Uo. 56. o.
4. Bartók Béla: A népzene forrásainál. 1925.
5. Uo.
6. Bartók Béla: A népzene jelentőségéről. 1931.
7. Uo.
8. Kodály Zoltán: A magyar népzene. in: A magyarság néprajza. 1937.
9. Bartók Béla: Magyar népzene és új magyar zene. In: Zenei Szemle. 1928. március-április 57. o.

– Nehéz kérdés, nem gondolkodtam ezen. Hallom a fiatalokat, sok mindent kipróbálnak, sokféle ruhába öltöztetik a népdalt. A legfontosabb az, hogy mielőtt hozzáfogunk a feldolgozáshoz, jól meg kell ismerni a népdalt. Pontosán kell tudni a szerkezetét, a zenei felépítését. Kell ismerni az egyes dallamok variánskörét, az egymáshoz hasonló dalokat. Komoly zenei érzék kell ahhoz is, hogyan illesszünk egymás mellé két dalt, vagy többet. Nem olyan egyszerű ez! Kodályval mélységesen egyetértek, amikor ezt mondja, „a népdalhoz a legrövidebb út a zenei műveltségen át vezet”⁸.

– *Tudna-e tanácsot adni, kinek a feldolgozásait tekintjük példának?*

– „Ha azt kérdezik tőlem, mely művekben ölt testet legtökéletesebben a magyar szellem, azt kell rá felelnem, hogy Kodály műveiben. Ezek a művek: hitvallomás a magyar lélek mellett. Külső magyarázata ennek az, hogy Kodály zeneszerzői tevékenysége kizárólag a magyar népzene talajában gyökerezik. Belső oka pedig Kodály rendíthetetlen hite és bizalma népének építő erejében és jövőjében.”⁹

– *Mit tanácsol Professor Úr azoknak a fiataloknak, akik mostanában azzal kacérkodnak, hogy a népzene felvigyék a színpadra?*

– Végezzék el a Zeneakadémiát valamilyen klasszikus zenei szakon! Végezzenek népzene tudományi stúdiumokat! Válogassanak az anyagból, hallgassák meg a mi gyűjtéseink felvételeit! Aztán egy ideig figyeljenek másra! Ha utána is kikívánczok, akkor bele lehet vágni. Én nem javaslom a különféle műfajok keverését, nem jó, ha zeneszerző által írott klasszikus darab együtt hangzik fel egy paraszti előadással. Lehet, hogy jól szól, de gyakran ütik egymást. Egyikben ez tetszik, a másikban az. Nem lehet egy mércével mérni. Kinek erre hajlik a füle, kinek arra a hallgatóságból. A csíki népdalokat éppen azért dolgoztam fel például, mert volt bennük valami, ami izgatott. És hozzá akartam tenni a magamét. Különböző maradhettek volna úgy, ahogyan hallottam őket, szépek voltak úgy is. Az eredetit és a feldolgozót egymás után hallgatni csak a tanteremben érdemes, amikor a zeneszerzői fogásokat magyarázza a tanár. Vagy érdemes megmutatni az eredetit a feldolgozást tanuló zenészeknek, hogy ő is megtudja, a zeneszerző miből indult ki.

A magyar népzenevel tudni kell bánni. Ehhez nemcsak zenészeknek, de a lelket is jól ismerő szakembernek, néprajzkutatónak, egyáltalában egész, teljes embernek kell lenni.

*

Beszélgetésünk után nem sokkal Bartók feleségével együtt Amerikába ment. Nem a kalandvágy vitte. Október 8-án adta búcsúkoncertjét, a Székesfehérvári Zenekart Ferencsik János vezényelte. Bartók és Pásztor Ditta zongoráztak Bachot, Mozartot és Bartókot. A végén megszólalt az „Elindultam szép hazámból” kezdetű magyar népdal feldolgozása. Jugoszlávián, Olaszországon, Svájcban, Franciaországon, Spanyolországon át érték el Lisszabont, a budapesti Déli pályaudvartól számítva kilencnapos utazás után, 20-án hajnalban.

Bartókék autóbusza, amivel Svájcba utaztak, egy nappal a tervezett előtt indult, így nem sok ideje maradt a koncert után, hogy átadja Kodálynak a rendezett népzenei anyagot. Végül sikerült, de Kodály reakciójára még várnunk kell. A szemtanúk szerint első látásra mindenesetre meglehetősen komplikáltnak tartotta a szisztémát.

A New Yorkba tartó hajó három nappal korábban indult a tervezett-nél, közben majd' minden poggyászuk elkeveredett az átszállások folyamán, így szinte váltóruha (de főképpen estélyi ruha, frakk) nélkül érkeztek az Újvilágba. New Yorkban több lakásban is laktak, egyiknek szomszédságába költözik majd jóval később a híres Oprah Magazine szerkesztője, és a közelben mérik majd az egyik legjobb Manhattan-koktél a városban.

És a falon lévő kisplasztikán mindig van, és mindig lesz majd virág, amíg a zenét érti az emberiség!

Fehér Anikó

Iskolába indulok, az élet iskolájába

Nagyon-nagyon vártam, hogy iskolás legyek. Édesapám állandóan nyaggattam, hogy tanítson meg olvasni, írni. Ő örült a tudásvágyamnak, és türelmesen tanítgatott esténként a petróleumlámpa bágyadt fényénél. Szép, hosszú libatollakat kerített, éles vésővel ferdén lemetszette a végüket és kész volt az író toll. Egy kockás füzetbe előírta nekem a nagybetűket, én pedig buzgón másoltam. Eleinte jó nagy pacákat ejtettem a papíron, de azután belejöttem a libatollal való írásba és egyre formásabb betűket kanyarítottam. Olvasni is hamar megtanultam. Már nem emlékszem, hogy miket olvastam. Az biztos, hogy akkoriban a házukban a Biblián, és a Válasz című folyóiraton kívül semmi más olvasnivaló nem volt. Amikor közeledett az iskolába járás, édesapám diófából készített nekem egy csinos, bőrdond formájú hátitáskát. Egész nyáron égtem a vágtyól, hogy végre mehessek iskolába.

A tanévnyitót az iskolaudvaron tartották. Eleinte boldog izgalommal hallgattam, hogy miket mond az igazgató bácsi, nagyon-nagyon figyeltem, ahogy anyukám a lelkemre kötötte. A beszédből nem sokat értettem, az álldogálásban nagyon elfáradtam, alig vártam, hogy vége legyen az ünnepségnek. Végre az igazgató bemutatta az új tanító néniket, bácsikat, akik akkor érkeztek a faluba. A mi tanító néninket Klárinak hívták. Klári tanító néni bevezetett bennünket a tanteremünkbe.

A tágas, nagyablakos, olajos padlójú tanteremben az első és a harmadik osztály együtt tanult. Mi, kicsi elsősök baloldalt, az ajtó melletti padosorba kerültünk, a nagyok jobboldalt, az ablakok mellettiben foglaltak helyet. A tanító néni engem az első padba ültetett Ganglóf Katika mellé. Egy kicsit ismerkedett velünk, többször megkérdezte a nevünket, s mi boldogan felugráltunk és megmondtuk, ahányszor csak akarta. Azután a falujáról, Győréről mesélt, meg a gyerekkoráról. Sokat nevetett, hófehér fogsora villogott. Megigézve bámultam. A tanító néni gyönyörű volt. Szép volt a termete, a szeme, a haja, a ruhája. Nagy, kékköves gyűrű csillogott a jobb kezén. Nem győztem otthon áradozni róla, hogy ilyen szép, meg olyan gyönyörű.

A számtant Vilmos tanító bácsi tanította, a többi tantárgyat meg Klári néni.

Az első napokban történt, hogy a tanító bácsi az egyik harmadikos fiút, Jancsit, kiszólitotta, hogy mutassa meg a leckéjét. A lecke nem volt kész, a tanító a fiút a padunkra fektette, s egy orgonavesszővel nagyokat húzott a fenekére. A gyerek vékonyka vászon nadrágja gyanúsán pufogott az ütések alatt. A tanító lerándította Jancsit a padról, letépte róla a nadrágot. Egy svájci sapka esett ki belőle. A tanító, mint egy felbőszült vadállat, kiguvadt szemekkel, vörös fejjel ordítani kezdett:

–Te rohadt csirkefogó, te csaló, te büdös, szemét csángó!

Ütötte-vágta a szerencsétlen gyereket, végül már a birgerli csizmás lábával rugdosta a padlón. A fiú eleinte még kiáltozott, esedezett:

–Jaj, jaj, jaj, tanító bácsi! Ne bántson, tanító bácsi!

Aztán elcsendesedett, az orra vére eleredt, s mint egy véres rongycsomó, tehetetlenül hengergőzött tanítónk csizmái alatt. A harmadikos fiúk eleinte még kuncogtak, de egyszer csak halálos csend támadt a tanteremben. A szívem megdermedt a rémülettől, kétségbeesésemben eltakartam a szememet. Már nem tudom felidézni, hogy hogyan lett vége ennek a borzalmas jelenetnek. Akkor

megfogadtam, hogy azt a fiút mindig szeretni fogom. Így kezdődött számomra az első szerelem.

Nemsokára én is megismerkedtem az orgonavesszővel. Nem emlékszem, nem tudom, hogy miért szólított ki Klári néni. Rám parancsolt, hogy nyújtsam előre a kezemet, ő a tábla peremén mindig készenlétben lévő orgonavesszőt leemelte, s hatalmasat sújtott mindkét tenyerembe. Iszonyatosan fájt, a lélegzetem is elállt. Nem sírtam, összeszorítottam a fogamat, leültem a padba és összegörnyedtem. Mélyen lehajtottam a fejemet, végtelenül szégyelltem magamat. Egészen megzavarodtam, szörnyű büntudatom támadt. Valami akkor összetört bennem. Otthon nem szóltam semmit, napokig dugdostam a szüleim elől megkékült tenyeremet.

A verések ezután mindennaposak lettek, néha egy nap többször is lesújtott rám az orgonavessző. Persze a többi gyereket is ütötték vagy más módokon büntették. Divatban volt a sarokban órákon át tartó térdeltetés, a hajhúzás, a kinyújtott karon virágcserep-tartás, kizavarás stb. Voltak köztünk rendetlenek is, buták is, rosszak is. Hatesztendőss fejemmel sehogy se tudtam rájönni, hogy engem miért ver meg a tanító néni, amikor én jó vagyok, és mindig tudom a leckét, és megírom a házi feladatokat. Mint egy megrémült kis állat, állandóan lestem a tekintetét, moccanni se mertem, nem hogy rosszkodjam. Olykor-olykor, ha a tanulás hevében vagy szünetben, játék közben elfeledkeztem magamról, és elkacagtam magam, már hallottam is a nevemet:

– Kóka!

Néhány hét alatt a boldog, felnőttekben bízó kislányból riadt tekintetű, félnék, szerencsétlen kis teremtsé váltam. Ha tanítóim szóltak hozzám, elakadt a szavam, dadogni kezdtem.

Akkoriban édesanyám sokat betegeskedett, mindig a szívével volt gondja. A kapunk előtt gyakran állt meg a mentőautó. Anyánk halottfehér arccal, elkékült szájjal feküdt a hordágyon, erőtlen hangon mondta el apánknak, hogy mit hol talál, mit tegyen, ha nem találna visszajönni. Megcsókoltuk vértelen arcát, ő erőtlen kezével megsimogatta a fejünket, azután lehunyta a szemét. Tompán becsapódott a mentő ajtaja, s mi ott maradtunk kétségbeesetten, szörnyű szorongásban az ismeretlen rémtől, ami édesanyánkat elragadta közülünk. Apánk ilyenkor nem nézett ránk, nem mondott semmit, megverten visszakullogott a műhelyébe s estig gyalult nekikeseredetten, gyaluja alatt szinte sikoltozott a fa.

Egyik éjszaka arra ébredtem, hogy édesapám a másik szobában zokog, aztán Istenhez beszél. Ő, aki soha nem járt templomba s minket se küldött soha, könnyörgött:

– Uram, ne vedd el a feleségemet, ne juttasd árvaságra a gyermekeimet!

Nem tudtam, hogy mit is jelent az, hogy árvaság, de tudtam, hogy az valami rettenetes lehet, ha apám sír. Sokáig sírdogáltam én is hangtalanul, míg el nem nyomott az álom. Boldogtalan idők szakadtak ránk. Naponta háromszor ettünk rántottát vagy jobb esetben puliszkát tejjel. Apánk, azon kívül, hogy ennünk adott, nem igen törődött velünk. Hetente kétszer meglátogatta édesanyánkat a szekszárdi kórházban, aztán elkeseredésében beletemetkezett a munkájába. A kishúgom egész nap a porban hempergett. Mindketten egyre elhanyagoltabbak, piszkosabbak lettünk.

Volt egy szép, égszínkéék flanel ruhám, amit édesanyám varrt, abban jártam mindennap iskolába. A ruhácska egyre mocskosabb

AKUSZTIKUS, AUTENTIKUS

Zeneakadémia – Nagyterem

2017. május 13. 19.30

ÜNNEPI NÉPZENEI KONCERT A TÁNCHÁZ NAPJÁN

Bárdosi Ildikó, Hetényi Milán (ének)

Istvánfi Balázs (duda), Juhász Zoltán (furulya, duda)

Horsa István, Mihó Attila, Nyitrai Tamás, Vizedi Balázs (hegedű)

Balogh Kálmán, Zimber Ferenc (cimbalom)

Árendás Péter, Papp Endre (brácsa, kontra)

Bognár András (bőgő, ütőgardon)

lett, a színe lassan már a földhöz hasonlított. A hajamat csak elől tudtam megfésülni, hátul a fejem búbján összeállt egy nagy gu-bancba. Az órákon egyre figyelmelembb lettem, csak ritkán tudtam, hogy mit kérdezett a tanító néni. Amikor rám ordított, megadóan nyújtottam elé piszkos kis kezemet, hogy belecaphasson. Nem sírtam, csak néztem rá dacosan, ami még jobban ingerelte. Egyik órán a füzeteinket ellenőrizte, az enyémen nagy, zsíros folatok éktelenkedtek. Undorodva csippentette fel két ujjával és az arcomba vágta.

– Mocskos csángó! – sziszegte, és zöldeskék szeme szikrát vetett.

Arcomba szökött a vér megszégyenülten, dermedten ültem so-káig.

Délután levettem a ruhámat és belegyömöszöltem egy tál hideg vízbe. Sokáig emelgettem, nyomkodtam, dörzsöltem a keményre dagadt, szennyes rongycsomót, közben úgy hullott a könnyem, mint a záporosó. Nagy keservesen kicsavartam a nehézsre ázott köntöst, s felterítettem a kerítés oldalára.

Néhány hét után édesanyám jobban lett, hazajött a kórházból. Napok alatt rendbe szedett bennünket. Reggelként, amikor iskolába indultam, hófehér, vasalt kötényt adott rám, a hajamba fehér szalagot kötött s a kapuig kísért. Még utánam is szól mindig:

– Légy jó, kislányom!

Otthon minden jóra fordult, de az iskolában egyre elviselhetlenebb volt az életem. A reggeli becsöngetés után, alig hogy leültünk, máris az én szidalmazásom vagy megverésem következett. Padszomszédom, Katika soha nem kapott ki. Klári néni gyakran „Katihjének” becézte, sokszor meg is simogatta szép hosszú, szőke haját. Igaz, Katikának volt egy kerek vesszőkosárája, amit az édesanyja hol almával, hol dióval, máskor szőlővel megtöltve küldött el a tanító néninek. Egyszer csak, zsenge eszecsémmel kezdtem összefüggést gyanítani Katika kosara és a tanító néni kedvessége között. Még azt a hamis következtetést is levontam, hogy engem biztosan azért bánt, mert soha nem viszek neki semmit. Egyik reggel elszántan anyám elé álltam:

– Anyukám! Adjon valamit, hogy elvigyem a tanító néninek! Katika is mindig visz és mások is visznek, csak én nem.

– Mit adjak, kislányom? Mi szegények vagyunk – mondta anyám elkomolyodva.

– Nem vagyunk szegények, ott van az a sok tojás a kredencben – erősködtem.

Édesanyám csak legyintett.

– No, majd viszek én – gondoltam elszántan.

Anyám kikísért a kapun, vette a sajtárt és bement az istállóba fejni. Hamar visszaléptem a konyhába, kivettem a szakajtóból két tojást és futni kezdtem a kapu felé.

– Mit hagyta itthon, kicsim? – szóló utánam édesanyám.

Nem válaszoltam, nem álltam meg, elfutottam. A szomszédék háza előtt egy pillanatra visszaneztem, megbotlottam egy kőben és hasra estem. Az egyik tojás kirepült a kezemből, de a másik épen maradt. Mindkét térdemen kiszakadt a harisnyám, a bőrömet is csúnyán lehorzoltam, de elszántan felugrottam és futottam tovább az iskola felé.

Szorongva vártam a becsengetést. A tojást többször megtapogattam a padban, hogy kellő időben elővehessem. Szívem hangosan kalimpált az izgalomtól. Becsengettek. Klári néni, hóna alatt a naplóval belépett a tanterembe. Felálltunk, köszöntöttük, ő egy kezelegyintéssel leültetett bennünket. Nyugtalanul fészkelődtem, matattam a padban. E nagy lázban nem hallottam meg, hogy a tanító néni a nevemet mondja.

– Kóka! – vijogta a számomra oly gyűlöletes, vércse hangján.

– Nem hallasz? Neked szólta! – palcájával felém bökött.

Markomban a tojással elszántan felálltam és elé léptem.

– Édesanyám küldte – nyögtem ki eltikkadva, s a tojást az asztalára tettem.

A vér először a fejembe tódult, azután kifutott belőle, szinte megtántorodtam. Klári néni szeme kerekre nyílt, egészen kimeredt. Ezúttal nem vert meg, csak intett, hogy menjek a helyemre.

Tanítás után nem mertem hazamenni. Nagy büntudatomban elgyalogoltam a falu végén lakó nagynénémékhez, s ott töltöttem az egész délutánt. Már kezdett sötétedni, amikor hazaért a nagybátyám.

– Rozika! Hát itt vagy? Anyukádék már mindenhol kerestek. Nagyon ki fogsz kapni!

Ki is kaptam rendesen, amiért reggel elfutottam, nem álltam meg édesanyám szavára. A szomszédék előtt szétloccsant tojás is elárult, de, vesztremre, a tanító néni postára menet találkozott édesanyámmal és megköszönte az „ajándékot”.

Klári néni soha többé nem ütött meg, így lassan megnyugodtam. Az év hátralévő részében nagyon jól tanultam. Elhatároztam, hogy ha megnövök, tanító leszek. Jó tanító. És soha-soha nem verem meg a gyerekeket.

A bizonyítványom kitűnő lett. Az évről ére édesapám kísért el, Klári néni nyájasan gratulált neki, s a fülem hallatára azt mondta:

– Nagyon ügyes kislány ez a Rozika, kár, hogy egy kicsit konok.

Meg akarta simogatni a fejemet, de én a keze elől hirtelen elhajoltam. Éreztem, hogy a fejembe tolul a vér, a szemeim keresztbefordulnak, és mindjárt beleharapok a tanító néni aranygyűrűs, hófehér kezébe. Szerencsére apám kézen fogott és elindultunk hazafelé. Kisvártatva megkérdeztem:

– Apu! Miért vagyunk mi piszkos csángók?

Apám meghökkent, megállt, megragadta a vállamat:

– Ki mondta ezt neked? Ki mondta? – kérdezte felindultan.

– A gyerekek mondták – füllentettem.

– Milyen gyerekek? Mondd meg, ki volt az? Ha még egyszer valaki ezt mondja neked, csak szólj, én kitekerem a nyakát! Jegyezd meg! Mi bukovinai székelyek vagyunk, nem csángók!

Hazaértünk. Édesanyám nagyon örült a szép bizonyítványomnak. Apámhoz jött valaki, s így a „piszkos csángó” téma egy időre lekerült a napirendről.

Másodikosok voltunk, amikor a szépséges Klári tanító nénink valami tiltott szerelmi ügybe bonyolódott. Hirtelen, egyik percről a másikra elküldték az iskolánkból, elment a faluból is. A bizonyítványomban látom, hogy ezután, egymás után többen is tanítottak bennünket, de rájuk már egyáltalán nem emlékszem.

Talán felvetődik valakiben, hogy miért szenteltem ekkora teret annak a hét évtizede kapott néhány tenyeresnek, nyaklevesnek, sértesnek, amit hat-hétévesen el kellett szenvednem. Azok a megalázó verések, szidalmazások, piszkos csángózások odáig juttattak, hogy egyszer csak szégyellni kezdtem székely mivoltomat. Ahogy nőttem, egyre inkább úgy gondoltam, székelynek lenni valami undorító, bűnös, szégyellnivaló állapot. El is határoztam, ha megnövök, nem leszek székely!

(Folytatása következik)

SIMÓ MÁRTON - SZÉKI SOÓS JÁNOS

„LÁTOM ÉLETEMET, NEM IGEN GYÖNYÖRŰ...” - IV. (Szék megközelítése - másodszer)

„Ma is szemembe villan a széki református templom fogására akasztott, talán kétszáznál is több egyforma szalmakalap, de az istentisztelet után egyik sem cserél gazdát soha. Viselői az egység és a rend szimbólumai voltak. Nekem még megadatott, hogy közöttük lehessenek, örök hállával és megbecsüléssel tartozom nekik a bőséges útravalóért.”

Hasonló közös alkalmak a temetések, amelyeknek ugyancsak szabott rendje van, s a szokás azt hordozza, hogy az elhunyt asszony-e, ember-e, fiatal-e vagy idős?

A lakodalmakhoz is évszázados szokások tartoznak. Manapság már annyi is sokat segít a község életébe való betekintéshez, ha beírjuk a „gugli”-ba, hogy „nótázó széki férfiak”, és rákattintunk a videó-kategóriára. Ha valakinek sikerül meghallgatnia azt a felvételt, amelyen az *Árvább vagyok a lehulló levélnél...* dalt éneklük, vagy azt, hogy *Akkor szép az erdő, mikor zöld...*, biztos lehet benne, hogy maga is azonnal odavágyódik, és elhatározza, hogy előbb vagy utóbb el fog menni Székre.

„Ma is el lehet mondani Székről, hogy unikum. Az egész Kárpát-medencében, a teljes magyar nyelvterületen egyedinek számít, hiszen itt még hétköznapiokon is használják a népviseletet, a tájnyelvet, a népdalok, a népi táncok nemcsak a gyűjteményekben és az adathordozókon léteznek, hanem működnek, részei a hétköznapiaknak és az ünnepeknek. Ilyenkor gyorsan hozzá szoktam tenni, hogy az utóbbi két évtizedben minden, ami hagyományos, erősen megkopott, hiszen annyira radikális életmódváltozás következett be, amilyen talán soha, de azért fentmaradtak a hagyományaink.” (SJ)

Hagyományok nélkül Szék képtelen lesz megmaradni olyannak, amilyennek ismerjük. Úgy látszik, hogy ennek tudatában él a mostani közösség. Ha nem vette észre, ak-

kor megmondták neki az öregek és a városi tudósok, csak még nem tért teljesen magához ebben a fene-nagy, nyitott világban. Az ének, a zene, a tánc teszi igazán értékké, illetve mindezt az az életmód kerekíthetné egészé – hiszen azért hétköznapiok is vannak minden esztendőben! –, az az élet, amely az archaikus paraszti közösségekre volt és lehet jellemző.

„...De nemcsak az utcákon dúdaltak,¹ a fonóból vagy a táncból hazajövet, hanem a táncon is, éppen tánc közben, mikor a lassút járták. Ez a lassú tánc olyan volt, hogy a legény tánc közben is ki tudta magát panaszkodni, mert amilyen szomorúan fújta a nótát, úgy lépett, és úgy húzta a cigány. Mert a cigány, ha a legény ránézett, már tudta, hogy hol fáj neki és úgy húzta, hogy nemcsak a gyenge leányszív, hanem a vas is meglágyult volna. Mert a nóta mindig szól valakinek.”²

Trianon, a régi román világ, a bécsi döntés, majd az azt követő trauma, Sztálin és Ceaușescu sem tudta abban a nagyon hosszú huszadik században lerombolni a hagyományos paraszti világot, de most úgy látszik, hogy az Európai Uniónak mindez sikerülhet. Nem kell nagy törődés és sok idő! Brüsszel nem erőszakkal, nem embertelen törvényekkel és ideológiákkal, hanem demokráciával, nyitott határokkal, pénzzel bomlaszt ebben az új rendben. Senki nem emlékszik ehhez hasonló időszakra, amikor ennyire értelmetlen lett volna a mezőgazdasággal foglalkozni. Senki nem tudta ezelőtt elképzelni, hogy minden egyes kapavágással, minden kitépett gyommal, minden egyes tehénnel vagy tyúkkal csak a saját nyomorát növeli, hiszen nem gazdaságos, és ráadásul anakronisztikus dolog manapság kiscsászának lenni vagy háztájit művelni, mert a marketing és a logisztika mindent lehengere, a kapuig hozza a dán sertéshúst, a német tejet, a kaliforniai bort és a

kínai foghagymát. De mindenki sejt, hogy nincsen ez így jól. Nézhetjük a „fejlett” Magyarországot, hogy mivé lett! Sok helyütt értelmetlen és érhelyetlen a vidéki lét, a „működő” falvak csak egyfajta lakóparkok, ahová aludni járnak haza az emberek, vagy lumpenektől fertőzött gettók, akiket már kivetett magából a fogyasztói társadalom, pusztulásra ítélt romok halmaza sok hajdan virágzó település, amelyekre kár lenne nosztalgiával visszanézni, hiszen az élet a többsávos sztrádák mögötti városokban lüktet, s a megélhetés interneten közlekedik, a táp pedig a körgyűrűk környékére telepített alumínium-hodályokból csordogál. Nézhetjük a „fejletlen” Romániát is, amely annak ellenére képtelen önellátóként megmaradni, hogy a mai napig is majdnem 50%-os vidéki népességgel rendelkezik. Honnan hová kell mennünk? Mindenütt dudva, muhar, gyomok sokasága, felhagyott életek... Hol lesz Széknek és a székieknek a helye ebben a szép új világban? Milyen lesz az a hely? Milyen étellel lehetnek benne jelen?

Valamikor a Kolozsváron való szolgálás, a hóstáti munkavállalás előrelépést jelentett. Szereztek maguknak a fiatalok annyit, hogy elindulhassanak a maguk rendjén az új élet felé: házat építsenek, családot alapítsanak és a maguk urai lehessenek. Ugyanakkor tanultak is, megismekedtek a fejlettebb, a polgári értékrenddel, láttak-hallottak, megtanultak bánni a pénzzel, s miközben felnötté váltak, folyton erősödött bennük az otthon iránti ragaszkodás.

„- Né, édesanyám, a református templom tornya, mindjárt otthon vagyunk. - Nagyokat vert a szívem. Elértük a cementhidat. - Né, már itt van a forrószegi malom, hallom a zúgását. - Fehér inges emberek örölnék, künn is áll egynéhány. Köszönnek: »Isten áldja meg kedteket! Hát jönnek, jönnek hazafelé? Hozzák az új leányt haza?« Az utcánba érve megcsókolom Mányi nénit, az öreg Sópál nanót. A szemem megtelik könnyel. [...]

A kajsza utcaajtón lenyomom a fából csinált görbe horgolót: itthon vagyok. Ölelem a tornác fáját, sárga porondos a tornác földje. Vigyázva lépek a szép fehérre súrolt küszöbre, frissen meszelt ház fogad. Anyám minden esztendőben meszel, kékesfehérre van kimeszelve az első ház s a pítar.

Én Istenem, de jó itthon! Leülök a ládára, úgy gyönyörködöm. A gerendába szúrva akácvirágok csüngenek ágastól...”³

A szélesebbre kitérűlt világ most sokkal közvetlenebbül áramlik be a faluba. Ha megnézzük az újonnan épített házakat, meggyőződhetünk, hogy azok semmiben nem különböznek a katalógusokban látottaktól, akár Kolozsváron, Vecsésen is állhatnának, de még a Rózsadombon sem vallanának szégyent. Általában nem láthatók mögöttük gazdasági épületek. Azt sejt, hogy az itt lakók bérből és fizetésből élnek, s a pénz nem állapotból és a földből szedik ki, hanem a falakból húzzák elő roppant praktikus bankkártyáikkal. A kockakővel ki-

rakott udvarokon friss évjáratú autók, automata garázs- és kertkapuk. Imitt-amott zsúpfődeles parasztházak, dűledező pajták, foghíjas kerítések emlékeztetnek a múltra. Az egyik udvaron schnauzer ugat, a másikban szintén tájidegen pincsi kontrázik idegesítően vékony hangon. Előfordult, hogy bementünk valamelyik ismerős családhoz, helyet foglaltunk az emberrel a nappaliban - csak úgy süppedtek alattunk a márkás bőrfotelek -, a ház asszonya közben, ahogy illik, népviseletesen tett-vett a konyhai gépek között, a mikróban kávé-t hevített nekünk, és néhány pillanat múlva már hozta is, aztán kicsivel később jégkockával szolgálta fel a whisky-t.

„Mintha tartana még a gyarapodás. Mintha nagy áldozatokkal ugyan, de arra törekednének, hogy megfeleljenek a fogyasztói társadalom elvárásainak. Meglepő, de minden újdonságot beszereznek, és használják is. Lehet az egyszerű háztartási eszköz vagy éppenséggel a legkorszerűbb számítógép. Amit az asszonyok hazahoznak, az jelentős bevétel, sokszor több, mint a nehéz fizikai munkával hóban-sárban szerzett családfői fizetés.” (SJ) „Ma már telefon van. Amikor Jóska bátyot megfogták a remorkával, hogy hozta a fát, s jól megbüntették, a felesége hamarabb megtudta, mint műk, mert telefonált volt a leányának...” (TI)

„Eleinte csak a Pestre járó asszonyoknak volt mobiljuk. Egy alkalommal az íjjeli járaton cseregni kezdett egy, akkor még nagy dolognak számított, ha valaki magánál hordja a mobilt. Mindenki leste, hogy ki szól belé majd, melyik asszony úrizál ennyire, mert rajtam kívül mind asszonyok ültek a buszban. A felszegi asszony is csak hegyezi a fülét, mint a nyúl a káposztaföldön, de közben kezdte ráteríteni a hárászkeszkenyőt a táskájára. A Népligetig csak a közelibe ülők hallhatták jól, hogy honnan jön a hang. Az asszonyt már várta gazdánéja, s mind hította, hogy megtudja, merre vagyunk. A szegény asszony pedig nem merte felvenni, mert nem tudta, hogy mit kell megnyomni rajta, inkább bepakalta a hárászba, s a vígin még reá is ült. Amikor megírkeztünk, odalíp a naccsága, s mindenki hallatára kérdezi túle: Drágám, miért nem vette fel a telefonját? Azóta már ez a széki asszony is internetezik.” (Juhos Miklós, *buszsofőr*, 36 éves)

Talán a ragaszkodás? A szülőföld szeretete? Az összetartozás biztonsága? Mi segíthet? - kérdezhetnének.

Igen. Annak a régi hangulatnak, a hazatérés örömeinek kell megmaradnia, mert anélkül nem fog elkezdődni Székváros második ezer esztendeje. Ha kimondottan boldog lesz a széki attól, hogy hazamehet, és megvan az otthona, akkor mindent megőriz, mindent magával visz a következő időkre, hogy magáévá tegye és belakja ezt az otthont.

„A községben még működik az igazi széki zene és a tánc. Természetes, hogy vannak próbálkozások, hogy van oktatás, s még versengés is. Rendszeresen szerveznek ide tánc táborokat, népdaltanítást. Visszahozzák az elkötele-

zett néprajzosok, a táncoktatók, az értelmiségiek mind-azt, amit gyűjtöttek, de csak azért, hogy a székiek segítségével tanulják újra. Mert semmi sem olyan másutt, mint itt! Csak a széki ember veszi észre azt a rejtett különbséget, ami igazán sajátunkká teszi a nótát, a táncot és a mesét. Sokszor én magam is nézegetem a különböző televíziós felvételeket, s látom, érzem a különbséget, hogy olyan, olyanforma, mint a széki, de nem az. Széket nem lehet lejátszani, nem lehet előadni. Széket élni kell, de itt, Széken! A táborszervezők és a médiumok érdeklődése egyébként nem rossz dolog, mert gerjeszti az embereket, arra sarkallja, hogy megmutassák, életben tartásuk, működtetésük a hagyományukat. Szégyellnék magukat, ha mások kellene megmutassák, hogy mi az övék. Éppen a múlt hétvégén az Alapítvány szervezett farsangi mulatságot, a következő szombaton pedig az RMDSZ szervezi meg a hagyományos Zsuzsanna-bált. Főleg farsangban, s aztán a nyári időszakban igen nagy a mozgás. És ehhez megvannak még a helyi erők is.” (SJ)

„Mivel a férfiak zöme építőmunkás, ide bármit fel lehet építeni, s az asszonyok a sok bejárónői tapasztalatukkal igen közel járnak a vendéglátás tudományához, bármikor át tudnának állni a vendéglátóiparra. A mezőgazdaságról azt mondhatjuk, hogy igencsak lezüllött állapotban van. Nullán tengődik. Nem igaz, hogy nem lehet itt bizonyos területeket megművelni, és lehetőségek vannak a haszonállat-tartásban is. A bivaly-, a szarvasmarha-, a ló- és a juhállomány is erősen megcsappant. Úgy élnek a falusiak, hogy már nem is gondolnak arra, hogy a földből is meg lehet élni. Gyümölcsfa-telepítés terén pedig ugyancsak jelentősek az elmaradások. Vannak gyümölcsfajták, amelyek megélnék.” (SA) „Van egy sajátos szilvapálinkánk, aminek az a különlegessége, hogy nem húsos- vagy besztercei szilvából, hanem sárga szilvából készül, ami jobban bírja az itten szikes, sós talajt. Ezt is le kellene védeni! Tudom, hogy vita van ezen a téren Magyarország és Románia között. Amit Széken főznek, az »csak« párlat. Úgy tudom, hogy a székelyföldiek és a szatmáriak versengtek odaát »Magyarban«, s a párlat-kategóriákban díjakat kaptak. Van egy szakmai tömörülés is, amelyhez csatlakoznunk kellene.” (SJ)

Csorba János a következőképpen fejezi be a könyvét: „Én azt mondom, hogy abba' az időbe' voltak boldog emberek. Most már bolond emberek vannak és telhetetlenek. Akkor, ha valaki megtermelte azt a kicsi gabonáját, bekerült télen, az az ember otthon megelégedve csinálta a dol-

gát. Az az asszony meg vette a guzsallyát, boldogan ment, ott eldúdták a régi nótákat együtt. No meg aztán némelykor összehozták az öregeket is, az embereket, megsütötték egy rétest, kettőt, összetették, s akkor azt mondták, hogy pótolás volt. Egy-egy bált. Ezekbe' jól elmúltattak, ezekbe' volt gyönyörűség. Ez aztán erőt adott, reményt arra, hogy érdemes élni. Manapság ez nincsen, az emberek nem tudnak betelni a javakkal. Már ez se tartja őket vissza, hogy legalább egy héten egyszer vissza kellene térni: aki menjen a templomba, szokása szerint, de visszatérjen a mulatságba is. Azt őrizni, mer' ott megkapja az ember a vigasztalást.”⁴

Ami elmúlt, azt tudjuk, hogy milyen volt. Ami jön, azt látjuk.

*

Ugyanazzal a járattal érkezünk vissza Budapestre, amelyikkel pár napja mentünk volt kifelé. Négy óra után egy kicsivel kászálódunk le a Népliget melletti betonplaccra. Majdhogynem tavaszias az idő, de még nem annyira kellemes, hogy csak úgy ácsorogjunk. Taxit nem hívunk, mert mindössze pár perc lehet, míg kinyitják a metróállomás bejáratát. Inkább ácsorgunk alant, annak a másik világnak a kapujánál egy Fradi-meccs romjain, az átható hűgyszagban. Mintha egy más időből jöttünk volna, más arccal. Át kell hangolódni, hozzá kell idomulni ismét a nagyvároshoz.

Ahogy kitérnek a kapukat, hirtelen langyos, de elhasznált levegő árad odabentről, és már hallani, hogy valahol Kőbánya irányából csattog-dübörög felénk az első hajnali szerelvény. 4 óra 45-öt mutatnak a kijelzők.

Kialvatlan, gyötrött arcú emberek bóbiskolnak az üléseken. Ha itt lettünk volna az elmúlt napokban, talán fel sem tűnne, hogy mennyire szomorú ábrázatúak. Elvegyülünk, és megyünk a tömeggel. Úgy tűnik, mintha kiszakadtunk volna valahonnét, s mintha tévelyegnénk valami messzi idegenben.

Vajon mi a dolgunk nekünk ezen a helyen?

Hirtelen arra gondolok, hogy vajon elindultak-e már az albérleteikből a széki asszonyok? Nem látok piros-fekete öltözetet. Nincsenek kendő-kerítette arcok. Csak *second-hand* és kínai göncök. Borostás ábrázatú férfiak, akik cseppet sem bizalomkeltőek az őrző-védő cégek formaruháiban, és elhasználódott harmincas szőke nők, barnák, feketék, kortalanra sminkelt negyvenesek. Itt-ott egy-egy korhely rongykupac.

Az urak, akiknek kilónyi kulcsait hordozzák batyuban, még alszanak. Talán a széki asszonyok is ágyban fekszenek, még almodnak, és két álomkép alatt hazaröppennek egy percre Csipkeszegre, Felszegre, Forrószegre. Bepillantanak a hűtőbe, hogy van-e még a tokányból, s Andrásnak vajon van-e tiszta inge, s a Bundásnak vetettek-e bár egy csontot, és vajon kiért szólalt meg hajnalban a lélekharang...

Jegyzetek

1. *dúd – ének – a széki tájnyelvben; dúdálni – énekelni*
2. Csorba János: *Bár emlékezete maradjon meg... Helikon Kiadó, Budapest, 2006. Szerk. Sebő Ferenc. 28. old.*
3. Kocsis Rózsi: *Megszépiült szegénység. Kriterion Könyvkiadó, București, 1988. 253. old.*
4. *Bár emlékezete... 219. old.*

KÉPMÁS

OLVASNIVALÓ EGY HÓNAPRA –
ÉRTÉKEK EGY ÉLETRE

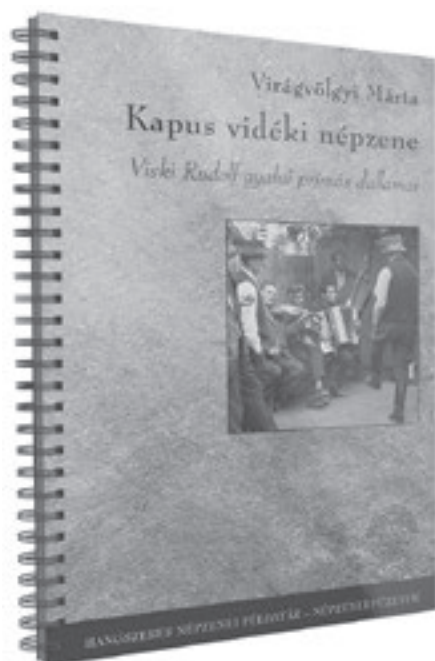
AKCIÓS ÉVES ELŐFIZETÉS

A TÁNCHÁZTALALÁKOZÓ RÉSZTVEVŐINEK:
5100 Ft helyett 3600 Ft/1 év = 12 lapszám

Megrendelés: elofizetes@kepmas.hu, 061 365-1414

➤ KEPMAS.HU

VIRÁGVÖLGYI MÁRTA: KAPUS VIDÉKI NÉPZENE

VISKI RUDOLF GYALUI PRÍMÁS DALLAMAI

A Hangszeres Népzenei Példatár legújabb kötete egy kevésbé ismert primás repertoárját és játékát mutatja be. A táncházakban a kalotaszegi zenét elsősorban a Nádamente, a cifra Kalotaszeg zenészeinek játéka jelenti, míg a régiesebb hangzást megőrző Kapus vidéki bandák játéka kevésbé népszerű. Pedig ez is kalotaszegi muzsika, mégpedig a régebbi idők lenyomata, kisbőgővel, háromhúros kontrával, dúros harmonizálással. Jelen kötettel az 1912-es születésű Viski Rudolf játéka válik könnyen elérhetővé, megtanulhatóvá, Virágvölgyi Márta pontos lejegyzéseivel, valamint a CD melléketlen meghallgatható dallamválogatással. A kötetben olvashatunk a primás életéről és játéktechnikájáról, a dallamok kíséretmódjáról, emellett a kötetben közölt dallamok szövegei és a gyűjtési adatok is megtalálhatók. A gyalui primás ráadásul több olyan hajnali nótát és szaporát is játszott, amely más primástól nem lett rögzítve. Kiadja a Hagyományok Háza.

Árendás Péter:

A vajolai zenekar

Az erdélyi Beszterce környéki, Sajó melléki hangszeres népzene régóta kedvelt a népzene szeretői körében, de leginkább csak a nagysajói zenekar játékát ismeri a mozgalom. Pedig több kiváló, azon a kistájon működő bandával is készültek felvételek. A most megjelenő, részletes magyar és angol ismertető füzettel kiegészített dupla CD-n a vajolai zenekar eddig nem publikált felvételei hallhatók.

A Téka együttes, Árendás Péter és Kelemen László gyűjtéseiből készült válogatáson a dallamok nemzetiségek szerint csoportosítva hallhatók, így a lemezekon magyaroknak, románoknak, cigányoknak és szászoknak játszott táncdallamok és lakodalmi nóták is helyet kaptak.

Kiadja a Hagyományok Háza
www.hagyomanyokhaza.hu

Dűvő zenekar: „Hátra van még a java”

CD-bemutató előadás a Zeneakadémia Solti-termében

Kodály és Bartók országában még a két zeneszerző és népzene kutató sem gondolta volna, hogy eljön az idő, amikor a Zeneakadémián megszokottá válik a rendszeres népzenei koncert, a fórum, ahol az őket megillető helyre kerülnek az őseinktől örökölt zenei kincsek, motívumok, előadásmódok. A magyar zenei értelmiség által nemrég még lenézett, ám felbecsülhetetlen értékű ezen kincsestárból ezúttal a „Dűvő” válogatott.

„BUBUCI EMLÉKÉRE”

A banda, nevéhez méltó módon, kezdésként a táncházások forrásához nyúlt vissza, a széki muzsikához, és elhozta közenk – a széki prímásra emlékezve – a legjellegzetesebb dűvőket (széki magyar, lassú, csárdás). Azokat az egyszerűnek tűnő, de mégis egy életen vagy akár életeken át tartó gyakorlást igénylő vonózáásokat, amelyekkel a széki ember virtusát felszínre lehetett csalni. Ehhez félre kell tenni a hiúságot, a csörtetést. Itt elő kell venni az alázatot, és a másodpercek törtrészének egyedi idejében a megfelelő dinamikával kell vonót rántani, és egységes lendületben tartani a hármast fogatot. Hrúz Dénes hegedűjével, Nagy Zsolt kontrájával és Mohácsy Albert csellójával ez sikerült, sőt Kubinyi Júliából is kicsíráztatott egy széki lassút, igaz, a Székre jellemző karcos hajlításokból azért azoknak némileg egy olajozottabb, kívülállónak is jobban befogadható formájával.

*

„VILÁGKÖZEPI TÁNCOK”

A paraszti és városi kultúra egymást kiegészítő összetartozását mi sem bizonyítja jobban, mint ahogyan Dénes egyszerű, parasztos, mondhatnám székely, de éppenséggel – mivel palóc – ugyanolyan értékű palóc észjárásával fogalmazott konferálását vette a Solti-terem közönsége. Derűre pendülve itták a szavait. Hirtelen mindenkiben elcsitul a robotoló munka hétköznapi morajlása és kinyílt az ablak. Így fogadták a következő számot is, ahol előbújnak a Hrúz testvérek – Szabolccsal kiegészülve – a megszokott alakjukban. A mosolygó, vidám, hegedülő energia-bombák. Ahogyan a gyerekek életükben először a labdával játszanak. A három „F”-lyukú hegedűsök, ahol a harmadik „F”-lyuk az öröme. Így „csaptak a húrok közé” a Madarász Ignác verbunkjával, majd körmölt oda vendégük is, a méltán világhírű cimbalmos, Ürmös Sándor. Tömör hangzás a javából, no meg a mai Szlovákiából, Vásárútról.

*

„NÁCI BÁCSIÉ”

A népzene színpadok számára az első löketeket az igazi nagy elődök egyedi játéktípusa adja, amelyet akarva-akaratlanul utánogni szeretnének. Természetesen egyéniségtől függ, kinek mennyi stílusjegyet kerül ki a saját ötlettárából, illetve mennyi a mestereiből. Ehhez hasonlóan válhattak a nagy prímások is példaképekké: akinek sikerült a saját és szűkebb környezete ízlésvilágát tükrözve lehámozni a mesterektől kapott útravalót. Többek közt ilyen volt Náci bácsi is. És hogy ki kit tart kedvencnek, egy adott tájegység zenéjében meghatározó alaknak, az mindig is vitatéma. De be kell látni, hogy egy népzenei nem tehet mást, mint hogy azonosul velük, muzsikájukat leporolja, és újrafogalmazza saját szájára íze szerint. Így járt el Dénes is. Szabi pedig ennek alátámasztására beállt a kontrás mellé adni a palatkai „kontraktót”.

*

„KÍVÜL-BELÜL”

Bátor vállalkozás. A három testőrt, azaz a népzenei értékek dűvős őreit Athost, Porthost és Aramist mellőzve ezúttal D’Ar-

tagnan, azaz Szabolcs nyilvánult meg Júlia hangján. Őt kísért Gyimes meredek hegyei közti patakokról, illetve Felcsíkról hozott pár ritmussal. Az emlékek oly keservesen, és tiszta forrásból érkeztek, hogy bele is hatoltak a harcias belsőbe, és bizony az arcra is kicsordultak egy-két könnyecsepp formájában, hiába próbálta egy-két „jazzes” hegedű-akkorddal enyhíteni. Ezúttal Dénes játszott alá az ütőgardonnal, és persze Berci ennek a felcsíki változatával. Addig-addig püfölték ezt a határmelletti „visszatartó erőként” is bevált egyedi hangszert, amíg felszabadult játékos-ságig, csaknem pajzánkodásig nem fajult a muzsika.

*

„TYÚK VAGY TOJÁS?”

E zenei összeállítást hallva azt is mondhatnánk, élet vagy halál. Ugyanis a kalotaszegi cigány virrasztóból hozott keserűt váltotta a virtuóz legényes, meg az azt is felülmúló vonópárba. No, és melyik is volt előbb? A válasza nem vállalkoznék, de ha elfogadjuk e két állapot létezését, akkor talán nem is kell válaszolni, hiszen így mindkettőt könnyebb lesz, sőt meg is tudjuk élni. Mindent a maga idejében! És ehhez a zene mankót, vigaszt, illetve életerőt ad. Csak húzatni kell! Úgyhogy elő a százasokkal és bele a vonóba!

*

„MINDENT BELE!”

A Szlovákiában fekvő Licén is ezt tették a nagy mulatságokban. Előkerült ott is minden, amit az idők során becsempésztek a fiatalok, innen-onnan, ahonnan csak valami újat találtak. Hisz mindenkit megszólít a megszokottól eltérő dallam, és azzal is kezdeni kell valamit. Ha csak ócsároljuk, azzal még nem tettünk semmit. Helyre kell tenni a dolgokat! Régebben, még a zárt közösségi életvitelben, mivel volt, csak az adott közösség által befogadott és saját ízléskultúrájára faragott tartalom- és formavilágot használtak megőrizve, folyamatosan csiszolva. A technika

és a korábbi életvitel „fejlődésével”, eltávolodva a földműveléstől viszont megszűnt e természetes zártság és mára, mivel – ha vannak is még közösségek –, nem tanulták meg az elődöktől, így nem is használhatják e „közös nyelvet” és mindenki saját maga ízlésvilágára maradt. A közös nyelv végül is az erősebb hatások lévén formálódik napról napra. Ami a TV-ben, nagy koncerteken, menő CD-ken stb. megjelenik, azokból áll össze az igény is. Így az igényt is, ami termékké vált (már nem belső szükséglet), a piacon vesszük meg.

Ezért viszont legkevésbé a népzenezeteket lehet okolni. De persze Paganini virtuóz darabjait sem. A cirkuszt sem. Inkább adjuk meg a módját és a helyét, és élvezzük! Lazítsunk, hisz van mit, mindenkinek! Erre jó választás lehet a Dűvő hangmasszázsja is, régi és új nóták kavalkádja a fémhúros bőgővel és a tömör cimbalomjátékkal, vidám mulatozással.

*

„PIROS ÉS FEKETE”

A bulizós szívárvány színvilágból vissza az alapszínnek világába, Feketelakra! Ahonnan mezősegi ízelítőt kaphatunk a népi bölcsesség által formált köritésmentes mondandókból, amelyeket Júlia hol idős asszonyoktól csent mély gégevel, hol leányos könnyedséggel dalol el nekünk. És persze a Hrúzóktól megszokott módon ezúttal is kevésbé használt melódiákkal, férfitáncokkal is fűszerezve.

*

„HA FELVESZEM KOMISZ RUHÁM”

Erről, ha megengedik, nem sokat szólnék, ugyanis a cimbalomhoz Dénes engem állított mint korondi gyereket. Elég komisz ruha ez! Mindenesetre a szándék világos volt. Csörömpöljön, peregjen a csóré verő azon a cimbalmon, amennyire lehet sóvidéki hangulatban. Dénes a jó dalokat kiválasztotta, az eredményért bele kell hallgatni. Ez a koncerten jelenlévőkre érvényes, mivel én, a nézőtérre e sorok írásához fülettem és szegeztem tekintetem a színpadra.

*

„MENYASSZONYTÁNC”

Erdősombattelki lakodalmi szokásból egy útravaló... A zenész úgy muzsikál, hogy elégedett legyen a megrendelő és a vendég egyaránt. A menyasszonytánc lényege útravalót gyűjteni az ifjú párnak. Ezért a zenészek finom leghúzásokkal szelíden félrebilientik a menyasszonyt éppen táncoltató ajándékozót, hogy a következő partner is sorra kerülhessen. Persze, mivel így elég rövid idő áll rendelkezésre az ifjú hölgygel figyelemközpontban lenni, a mámorosság szintjétől függően elég nagy a csábítás, hogy újabb adományt csaljon ki a férfizesebből.

A fenti sorokkal remélem sikerült nekem is a csábítás, és hazaviszik a friss CD-t. Ráadásul a násztáncról eltérően az egész család örömét lelheti benne! Úgyhogy hátra van még a java!

*

U.i.: Ahhoz, hogy egy ilyen színes műsornak részese lehettem, lehettünk, kellett az alapító Hrúz testvérek harmincnyolc éves kifogyhatatlan élettereje mellett Zsoli és Berci harminc évi verejtéke. Kellott, hogy e különböző karakterű emberek „egy húron tudjanak pendülni” a népzeneben és helyet adjanak Kubinyi Juliának is. És kell a mai napig, hogy a mai közönségghajhász, sztárkeresős, hegyesorrú lakkcipős, öltönyös népzeneész-korban sziklaszilárdan kitartsanak, és szívükön viseljék a népzene falusi, egyszerű, józan parasztos mivoltát, és ne szégyelljenek megmaradni a dűrnél, amikor dűrra van szükség, hogy a láb meginduljon és bepörgesse a társ szoknyáját, aki már milyen régóta is várja. A Dűvő bármely táncházában erre biztosíték, maga a Dűvő!

Szász József Árpád (Üsztürü)

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

BETHLEN TÉRI SZÍNHÁZ

2017. május 2. 10:30
Igaz történet alapján – NTSZ-KET-Káva

2017. május 4. 10:00
Horda2 – NTSZ-KET-Káva

2017. május 5. 10:30
Igaz történet alapján – NTSZ-KET-Káva

MŰPA - FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

2017. május 3. 19:00
Abszurdia – Szegedi Kortárs Balett

2017. május 12. 19:00
Ken Kesey-Dale Wassermann: Száll a kakukk fészkére
Pécsi Balett

2017. május 26. 19:00
Táncrapszódia – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2017. május 30. 19:00
Az életnek tanulunk – néptánc vizsgaműsor
Magyar Táncművészeti Egyetem

2017. május 31. 19:00
Az életnek tanulunk – néptánc vizsgaműsor
Magyar Táncművészeti Egyetem

2017. június 2. 19:00
A diploma küszöbén – a végzős balettművész évfolyam előadása
Magyar Táncművészeti Egyetem

2017. június 3. 19:00
Verdi-Topolánszky-Fodor: Traviata
GG Tánc Eger-Inversedance – Fodor Zoltán Társulata

2017. június 4. 19:00
Cseppkánon – Hogy vagy Herakleitosz? – Artus – Goda Gábor Társulata

2017. június 5. 11:00 és 15:00
Bihari Képeskönyv 2017 – Bihari János Táncgyűttes és Művészeti Iskola

2017. június 6. 19:00
Carmen – Pécsi Balett

2017. június 8. 19:00
Carmina Burana – Szegedi Kortárs Balett

2017. június 21. 19:00
Naplegenda – Magyar Állami Népi Együttes

MOM KULTURÁLIS KÖZPONT

2017. május 9. 19:00
Ratville – Kovács Gerzson Péter/TranzDanz

2017. május 22. 19:00
Táncoló filmkockák – Az örült 80-as évek – Lakatos János

VÁRKERT BAZÁR

2017. május 15. 19:00
Kabaré – elvagyódás két részben – Borszik Yvette Társulat

2017. május 16. 19:00
Háromszék Táncgyűttes – Nagyváradi Táncgyűttes
Határtalan Táncfőváros Fesztivál

2017. május 17. 19:00
Táncmelodikák – Pirók Zsófia és a Melodika Project

2017. május 18. 19:00
Bekecs Néptáncgyűttes – Hargita Nemzeti Székely Népi Együttes
Határtalan Táncfőváros Fesztivál

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

Gyergyó háromszor

ELŐSZÖR

2011-ben jelent meg Berecz András „Hazakisérlek” című albuma, mely a Gyergyói-medence véreter népzenejéből ad ízelítőt a XX. század elején Bartók Béla (1907), Kodály Zoltán (1910) és Molnár Antal (1912) által készített és archivált gyűjtemések alapján. A lemez megidéz e táj sajátos hangulatát a zenésztársak – Vizeli Balázs (hegedű), Balogh Kálmán (cimbalom), Dsupin Pál (furulya), Kádár Ignác (gardon) – segítségével. Hallgatva a muzsikát megismerkedhetünk Gyergyó ismerősnek tűnő, ám mégis egyedi dallamaival, szövegeivel, jellegzetes hangszeres zenéjével, amely nemcsak a magyar népzene-rajongók számára jelent új felfedezést. A gyergyóremetei polgármester, Laczkó-Albert Elemér szavaival élve: „Berecz András »hazakisérte« a gyergyói népdalokat” a Gyergyói-medencébe is, ahol mára szinte feledésbe merült e hajdan virágzó kultúra.

*

MÁSODSZOR

Berecz András lemezének hatására 2015-ben Laczkó-Albert Elemér szíves támogatásával, Gyergyóremete község és a Nexus Alapítvány kiadásában megjelent „A gyergyói szép ragyogós...” címmel egy CD-melléklettel is ellátott daloskönyv, mely harminckilenc népdalt tartalmaz. A dalokat Erössné Sándor Judit válogatta és szerkesztette azzal a szándékkal, hogy a gyergyói emberek újra felfedezzék elfeledett dallamaikat. A könnyebb tanulhatóság érdekében a válogatásban szereplő, lekottázott dalok meghallgathatók a szerkesztő és leánya, Eröss Réka ízes előadásában, ezáltal is éneklésre készítette az érdeklődő közönséget. A dallamválogatás átfogó keresztmetszetet ad a Gyergyói-medence dalkincséről. A helyi népzenei hagyományok visszatánulására egyébként jó lehetőséget adnak a Gyergyóremetén utóbbi években szervezett táborok is, ahol Erössné Sándor Judit segítségével folyik a népdaltanulás. 2015-ben már negyedik alkalommal rendezték meg a Gyergyói Tánc- és Zenetábort, melyen elsősorban a helyi gyerekek vesznek részt. A gyergyói népzene oktatására Vizeli Balázst és Dsupin Pált kérték föl a szervezők és magától értetődő, hogy a tábori programok nélkülöz-

Az is lehet, hogy valóban „túl van a vízen” a gyergyói népi muzsika... Szeretném hinni, hogy igen, ezzel a rólunk szóló harmadik lemezzel, mely Dsupin Pál munkásságának eredményeként valósult meg „Népzene Gyergyóból” alcímmel.

Számunkra nagy előrelépés, hogy – rövid időn belül – Berecz András, Sándor Csaba, Eröss Judit, most pedig egy újabb szerző segít Gyergyót tovább erősíteni az egyetemes magyar zene térképén, ahol eléggé színtelenül állott Bartókék óta.

Ők, Kodállyal, felgyűjtötték és használták munkásságuk során a nálunk rögzített anyagot, de itthon szinte senki nem ismerte ezt a legújabb időkig.

Örvendezhetünk a karácsonyra megjelent újabb albumnak, egyszerű és szép munka külsőre, belsőre egyaránt.

Dsupin Pál nagyon bátran közelített hozzánk. Nem volt finnyás. Ne akadjon fenn senki az alcímen, amikor új stílusú dal-lamokat is hall! Olyan anyagot gyűjtött, dolgozott fel, hangszerelt, melyet most talált a gyergyói falvakban. Ezek egyik részét biztosan nem hallották száz évvel ezelőtt, de biztosak lehetünk, hogy száz év múlva így fogja hallani az utókor. Fog tet-szeni nekik is, ahogy most nekünk, mert élet van ebben a mu-

zetlen meghívott előadója Berecz András, valamint a Remetén illetve más gyergyói településeken élő zenészek, énekesek is.

*

HARMADSZOR

2016 karácsonyára jelent meg Dsupin Pál „Túl a vízen” című albuma, melyen szintén gyergyói hangszeres és énekes felvételeket hallhatunk. A lemez érdekességét, sajátos ízét az adja, hogy a főszereplők gyergyóiak. Koszta István (ének, citera) és Koszta Vencel (hegedű, citera) gyergyócsomafalvi zenészek, akik az 1960-as évek közepétől az 1990-es évek elejéig muzsikáltak a gyergyói közösségek mulatságain. Vizoli Demeter és Vizoli Miklós énekesek Gyergyóalfaluban nevelkedtek. Édesapjuk kiváló furulyás volt, gyakran mulattak, énekeltek együtt. Szócs János és Csirilla János orotvai zenészek, mindketten kiváló furulyások és énekesek, az Egyszólam Tábor meghívott mesterei is voltak egy alkalommal. Dsupin Pál (furulya), Kádár Ignác (gardon) és Szabó Dániel (cimbalom) az idős mesterek muzsikájához adnak finoman fogalmazott zenei keretet. Dsupin Pál olyan anyagot dolgozott fel, amely tükrözi a gyergyói falvak még felgyűjthető zenei kultúráját. A lemezen hallható huszonhat dallam részben az e tájra jellemző régi stílust reprezentálja, de emellett az újabb keletű énekes és hangszeres darabok is hallhatók. Laczkó-Albert Elemér gondolatait idézve: „...élet van ebben a muzsikában, hiteles. Lüktetés, természetes folyam, áradat, mely magával ragad. Sodrása van ennek a zenének ezeken a természetes férfihangokon – mesterien van összeszerkesztve.”. Valóban lélegzik-lélekliz ez a muzsika. Arra indít bennünket, hogy ne csak hallgassuk, hanem énekeljük is ezeket a dalokat. Nemcsak a lemez tartalma, hanem külleme is figyelemre méltó. A borítón látható faragott madár Péter Pista gyergyóremetei faragott munkája, a belső illusztrációkat Dsupin Luca készítette. Dsupin Pál szavaival csatlakozva ajánlom ezt az albumot is az érdeklődőknek: „Kívánjuk, hogy ez a szívből jövő huszonhat gyergyószéki népdal és a melléjük járó tánczene minél több szívben ott-hont találjon, s hogy ott szolgálják az Egészséget.”.

Juhász Erika

szikában, hiteles. Lüktetés, természetes folyam, áradat, mely magával ragad. Sodrása van ennek a zenének ezeken a természetes férfihangokon, mesterien vannak összeszerkesztve.

A szövegek nyelvi fordulataira Magyarországon azt mondanák, hogy ízes. Itthon kifejező, erős, szemléletes, amit már – sajnos – nem hallunk mindenki szájából. Nyelvi tömörségben, néhol szürrealisztikus képtelenségeikben a szövegek „kiforogták” magukat.

Külön tanulmányt érdemelne a borító madara, amit Péter Pista faragott Gyergyónak a Remetéjén. A belső illusztrációk az egyetemes magyar szimbólumrendszerből merítkeznek, Dsupin Luca munkái. Általuk is beágyazódik az egyetemesbe a mi gyergyóiságunk – így tekintek ezekre a rajzokra.

Gyergyóremete örül, hogy részese ennek a munkának, köszönjük Dsupin Pálnak, hogy elfogadta együttműködésünket!

A lemeznek sok hallgatót kívánok! Várom, hogy – elődeihez hasonlóan – visszaköszönjön egyre több éneklő ember, közösség ajkáról, nem csupán színpadon...

Laczkó-Albert Elemér
Gyergyóremete polgármestere

„Túl a vizen van egy malom, bánatot örölnék azon.” Egy másik dalban ez áll: „a malomnak nincsen köve, mégis lisztet jár”, még hozzá olyat, hogy hiába „tiltják tőlem a rózsámat, mégis hozzám jár”. De milyen csuda malom az, ahol a bánatból és a tilalom alá eső érzésekből is lisztet örölnék, amiből bizonyára kenyér is készül, és milyen kenyér lehet az, ami ily módon megszabadít a bánattól? Lehetséges hát, hogy „A kik könyhullatással vetnek, vigadozással aratnak majd”? (Zsolt. 126,5) A magvető aratni szeretne és örülni a bőséges termésnek. A „bészántott és bévetett” mag szeretet nélkül csak átkot terem, s ahogy a test kenyér nélkül, úgy a szerelem nélkül való szerető mellett a lélek is étlen marad. Íme, a Mindenség napi kenyere a gyergyói nép dalaiban. Ezzel a kinccsel ékeskedtek régen az emberek ünnep és hétköznapiokon, ezek voltak a mindenkori dalolók életének tükrői és az egykoriak emlékképei az utódok számára. Ebből adunk most közre 26 dalt, s hogy hiteles formában kerüljön a hallgatók elé, gyergyói zenészeké lett a főszerep. „Nem vetettünk, mégis aratunk” (Jn. 4,37) mindannyian, akik ezen a lemezen zenélünk, és azok is, akik hallgatják és éneklük majd a dalokat, melyek így kerülhetnek oda, ahonnan erednek.

TÚL A VÍZEN

Hat gyergyói zenész volt segítségünkre a nem is oly rég még gyakran elhangzó dalok és táncdallamok felidézésében: Koszta István és Vencel (Gyergyócsomafalva) a hatvanas évek második felétől a kilencvenes évek elejéig szolgálták a gyergyói emberek mulatságait. Az egyik alkalommal, éjfélkor elhangzott a magyar himnusz, amiért félévnyi kényszermunkával kellett fizetniük a Duna-deltában. Ha egy éneknek ekkora hatása lehet, milyen erő rejlik 26 dalban és a mozgalmas tánczenékben? Munka és zene szolgáltatás mellett hangszereket is készítettek (gardont, citerát). Minden tapasztalatu-

kat tanítani lehetne, mégis húsz éve pihenőre tértek hangszereik – hallgatnak, akárcsak az egykori malomkövek.

Vizoli Miklós és Vizoli Demeter tízgyermekes gyergyóalfalui családban nevelkedtek. Ilyen nagy családban természetesen gyakoriak voltak az együttlétek ünnepeken kívül is. Sokszor édesapjuk furulyaszavára mulattak, azzal együtt daloltak és táncoltak is rá. Szócs János és Csirilla János orotvai zenészek, mindketten kiváló furulyások és énekesek. A magyarországi Egyszólam Tábor mesterei is voltak egy ízben.

Csirilla János sokáig játszott harmonikán a güdücü Koszta Béla zenekarában. Nagy szeretettel beszél zenész múltjáról és átszellemlülve fogja kezébe a harmonikát. Ugyanilyen szeretettel és átéléssel énekel és játsza dalait furulyán.

Szócs János egyedül él, mégis mindig boldognak és egészségesnek látom. Éneklése és furulyajátéka nagyon mélyről és nagyon messziről jön, minden bizonnyal egészen az édig ér.

Kívánjuk, hogy ez a szívből jövő 26 csíkmegeyi népdal és a melléjük járó tánczene minél több szívben otthont találjon, s hogy ott szolgálják az Egészséget!

Dsupin Pál

2016. Szent András havában

Kitüntetések 2017. március 15. alkalmából

Kossuth Nagydíj:

KALLÓS ZOLTÁN Kossuth-díjas néprajztudós, népzene gyűjtő, a nemzet művésze, a Magyar Corvin-lánc kitüntetettje, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja, a Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagja, a Kallós Zoltán Alapítvány alapítója

Kossuth-díj:

GALÁNFI ANDRÁS fafaragó népi iparművész, előadóművész, a Népművészet Mestere, a Magyar Művészeti Akadémia tagja

Martin György-díj:

BORBÉLY JOLÁN néptáncutató, etnográfus, pedagógus
DR. DIÓSZEGI LÁSZLÓ, a Teleki László Alapítvány igazgatója, a Martin György Néptáncszövetség elnöke
HÉRA ÉVA, a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség elnöke, népművelő
VAVRINECZ ANDRÁS, a Hagyományok Háza népzene kutatója

Liszt Ferenc-díj:

SZALÓKI ÁGI énekesnő, előadóművész, dalszerző

Harangozó Gyula-díj:

APPELSHOFFER JÁNOS, a Magyar Táncművészeti Főiskola művész tanára, a Magyar Nemzeti Táncegyüttes korábbi tánckarvezetője

Bánffy Miklós-díj:

PÁL LAJOS zenész, zenetanár

Magyar Érdemrend tisztikeresztje polgári tagozat:

SZÖGI CSABA táncművész, táncpedagógus, koreográfus, a Közép-Európa Táncszínház igazgatója
TÖRÖK JOLÁN táncművész, a Nemzeti Táncszínház alapítója és volt igazgatója

Magyar Ezüst Érdemkereszt polgári tagozat:

ÁGFALVI GYÖRGY SÁNDOR, GÁSPÁR ÁLMOS, LELKES ANDRÁS, LIBER ENDRE, LÉVAY ANDREA,
VARGA JÁNOS, VÉGH TAMÁS, WEYER BALÁZS

Magyar Bronz Érdemkereszt polgári tagozat:

KARÉ ÁRPÁD, STONAWSKINÉ BUSI ILDIKÓ, TÓKOS ATTILA

Magyar Arany Érdemkereszt: MÉRY MARGIT, Z. URBÁN ALADÁR

Magyar Örökség Díj: JUHÁSZ ZOLTÁN

„SZENT LÁSZLÓRUL AZ A REGEBESZÉD...”

Szent László emlékezete a szájhagyományban

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY DOMBJA

A pannonhalmi dombvidéknek Ménfőcsanak határában van egy kis kiemelkedése, amit Szent László király dombjának vagy csak röviden Királydombjának hívnak.

Ménfőn ezt tudják róla.

Szent László király igen derék, jó király volt. Egyik rokona, egy Salamon nevű, mégis föllázadt ellene. El akarta venni tőle a királyságot. Egymaga nem bírt vele, mert a nép Szent Lászlót szerette, ezért hát [*Salamon*] a német királynak ígérte a fele országát, ha katonákat ad neki. Adott is az szívesen, így hát ezekkel a vasas németekkel tört be az országba Óvár felől. De Szent László király neszét vette a dolognak még jó idejében. Fogta a seregét és eljött eleikbe egészen idáig, Ménfőig. Itt volt ez a szép, széles domb, ezen ütött tábornak, mert innen jól lehetett látni az egész győri utat. Itt várta be az ellenséget. Gyöttek is azok hamarosan. Nekik a lábban jutott hely, a király dombjával szemközt. Innen két német éccaka föllopódzott a dombra, hogy megölik a szent királyt, mert akkor nekik másnap nem kellett volna csatázni.

Volt itt a dombokon egy híres pásztor, télen-nyáron kint őrizte a marhákat. Volt neki két nagy komondor kutyája. Azok egyszer csak vonyítani kezdtek. „Nyughassatok!” – szolt oda nekik a pásztor, de azok nekiszaladtak az éccakanak. A kutyák megérik előre a bajt. Ezekkel is úgy volt. Szaladtak egyenest a király tábora felé. Éppen akkor értek oda a szent király sátrához, amikor a két gyilkos be akart osonni. A kutyák rájuk ugrottak, tépték, harapták őket. A nagy zajra felébredtek az örök, meg a király is, de addigra a két németnek már vége volt. Így menekült meg csodálatos módon a szent király. Másnap legyőzte a vasas németeket. Attól kezdve igen megszerette Szent László ezt a helyet. Később is visszajárt ide, amikor igazságot tett a népnek. Azóta hívják a dombot Királydombnak, az alatta lévő lápot pedig Veszettnémet dűlőnek mondják. (*Dr. Timaffy László gyűjtése*)

„LÁSZLÓVERÉS”

Egy nagy terület van erre, a penészleki út felé, Lászlóverésnek hívták és az a legenda van róla, hogy László király, amikor harcolt, akkor ott verte meg a kunokat. És amikor a penészleki utat építették, akkor én még iskolás gyerek voltam, a tanító bácsink kivitt bennünket oda. (*Nagy Ferencné, Nyírbéltek, 1924. – Bosnyák Sándor gyűjtése*)

*

SZENT LÁSZLÓ KÚTJA I.

Búcsúszentlászlóra el szoktunk menni búcsúra, és ott van egy forrás. Amikor dúlt a háború, Szent László vót ugye a király, és a katonák nem akartak harcolni a szomjúságtól. Akkor a király leborút, imádkozott és a sziklában forrás fakadt. Szent László kútjának is mondják. Ott itatta meg a lovát, meg a katonáit. (*Mike Ferencné, Pogányszentpéter, 1929. – Bosnyák Sándor gyűjtése*)

*

SZENT LÁSZLÓ KÚTJA II.

Aztán nem messze van attul a helység-től, mai napig is úgy mondják, hogy Szent László kútja. S aztán még máma is a lova patájának a nyoma egy kőbe látszik. Ez a Tordai-hasadék mellett van. A Járai-vögy felől van egy község, amit Járanak mondanak, a Járai-patak mellett én magam is láttam azon a kövön a patának a helyét. (*Székely István, Szék, 1922. – Bosnyák Sándor gyűjtése*)

*

SZENT LÁSZLÓ KÚTJA III.

Szent László király mönt a csapatával, aztán hát már nagyon szomjúhoz-

tak, a sziklák között nem vót víz, aztán Szent László a fokosáva’ megütötte a sziklát, vágott ott egy rést, aztán most az a Szent László kútja. (*Szakáll Miklósné, Nemespátró, 1932. – Bosnyák Sándor gyűjtése*)

*

A MÁTRAVEREBÉLYI TEMPLOM

Szent László, mikor menekült a kunok elől, akkor megrepedt a föld, és úgy tudott elmenekőnyi a kunok elől. Aztán azt mondta Szent László:

– Ha győzünk, a vögyben templomot építünk.

Hát az a Szent László-beli templom, a mátraverébelyi templom. Akkor építette. (*Gaspari János, Drégelypalánk, 1904. – Bosnyák Sándor gyűjtése*)

*

„HÁROM ÓRÁT MEGHOSSZABBÍTOTTA ISTEN A NAPOT”

Szent László az a regebeszéd, hogy nagy csatába’ vót a tatárokkal, s már megcsappant az ereje, attól tartott, hogy ha besötétedik, hát elveszthetik a csatát. S akkor kérte az Istent, hogy ne menjen le a nap, amíg meg nem nyerik a csatát, mert ha sötétben harcolnak, akkor elveszthetik. Isten meghallgatta az imáját, s lehet, vagy három órával meghosszabbította a napot. Így nyerte meg Szent László a csatát. (*Csorba János, Szék, 1925. – Bosnyák Sándor gyűjtése*)

*

„A KÖRNYÉKET ELLEPTÉ A SOK FÜRJ”

Egyszer Szent László háborúban volt, s elfogyott az élelmük. Úgy látszott, hogy elvesztik a csatát. Szent László akkor az Istenhez fohászzkodott, hogy adjon valami ételmezt a részikre. S nagy csoda történt: az egész környéket ellepte a rengeteg sok fürj, úgy hogy mind egyik katona fogott, amennyit akart, s az éhségüket elverték. S így erőre kaptak, s az ellenséget leverték. (*Gáspár Simon Antal, Istensegíts, 1895. – Bosnyák Sándor gyűjtése*)

*

„A NYOMA OTTMARADT A SZIKLÁBAN”

Mikor elmentünk a Szentkúthoz, mindig azt szoktuk nézni, hogy látszik Szent László lóugrása a domboldalon. Én magam is láttam már. A pata nyomai ott vannak valóban most is. A kunok kergették Szent Lászlót egyik dombról a másikra, és meghasadt a hegy, és akkor ugrott keresztül úgy,

Felhasznált irodalom:

Bosnyák Sándor: *A magyarok krónikája napjaink szájhagyományában. Örökség. 2. szám. 1993.*

Dr. Timaffy László: *Tájosok, tudósok, boszorkányok, Kisalföldi népmondák. Hazánk, Győr, 1992.*

hogy a nyoma ott maradt a sziklában.
(Kovács Jánosné, Galgamácsa, 1903. – Bosnyák Sándor gyűjtése)

*

SVENT LÁSZLÓ LOVÁNAK A PATKÓNYOMA
Olyan két nagy hegy vót. Hát Szent Lászlót üldözték, mert szent vót. Hát akkor ő mondta, hogy él vagy hal, neki mindegy, megpróbálja azt a nagy hegyet átugorni. No, de azt mondják, hogy átugorta, de a patkó oda esett le, és ott fakadt fel a víz, ahova a patkó esett. A patkó nyomán fakadt fel a víz.
(Tózsér Györgyné, Kazár – Bosnyák Sándor gyűjtése)

*

„NEM VÓT OTTHON HÚSHAGYATKOR”
Szent László király háborúba' vót. Ő akkor nem vót otthon húshagyatkor, s ő nem húshagyatolt. Akkor felkérte a magyarokat, hogy húshagyatoljanak vele együtt, s akkor azért csinálták később a húshagyatot. (Máris György, Pokolpatak – Bosnyák Sándor gyűjtése)

*

„ADJ URAM KÉT NAPOT NEKEM ES!”
Szent László királyról olyan beszédet tudok, hogy ő hazaért vasárnap este. Ő katanaságval volt, ő katona volt, s mikor hazatért vasárnap este, a táncok felszakadtak, ő nem bírt táncolni, húst ő es egyék, vigaskodjék. Nem vót semmi vigasság, minden vigasság el vót szakadva. Azt mondta az Isten őszentségének:

– Uram, hazatértem most – azt mondja –, fel van szakadva, minden táncnak vége, adj Uram két napot nekem es!

Azt az Isten őszentsége nekiadta, ezek az ő napjai, ez a két nap, hétfő és kedd, hogy ő es vigadjon, ő es táncoljon, egyék, igyék, vigadjék. Ezek Szent László napjai. (Legedi Antalné, Klézse – Bosnyák Sándor gyűjtése)

*

„ENGEDJEN MÉG KÉT NAPOT!”
Szent László a verekedésbe vót és körsztülment vasárnapon, nem tudott hazaérni, hogy húshagyatot hagyjon a családjával, és az ő katonái es a családjiknál. S akkor megkérte a szentséges pápát, az akkori szentséges pápát, hogy engedjen még két napot, hogy [ezentúl] kezdődjék meg nagyszeredától a böjt, adjon a hétfőt s a keddet, engedje, hogy igyanak a katonák s egyenek a családjikval. S a szentséges pápa megengedte, s ezért van nekünk az a két nap. A románoknak, az ortodoxoknak nincsen az a két nap. (Jánó Ilona, Lészped, 1934. – Bosnyák Sándor gyűjtése)

„HAZA KELL MENJEK, HOGY HÚSZTHAGYJAK”

Ők elvótak a háborúba a tatár felé. Az a húszhagyat, mikor odaért, hogy legyen húszhagyat, akkor ő meggondolkozott.

– Haza kell menjek, hogy húszhagyjak hon a családba – azt mondta Szent László király.

– Hát velünk mit csinálsz?

Akkor azt mondta:

– Jöjjetek, az egész utánam!

Ő leeresztette a kardot, s a kard hűzött egy léniát, s aztán az egész katonaszág elment haza. S akkor még adott két napot a katonaszágnak. (Erdei Péter, Bogdánfalva, 1925. – Bosnyák Sándor gyűjtése)

*

A TORDAI-HASADÉK

Elmondom a Tordai-hasadék történetét. Szent László király üldözte a kunokat, akik bent garázdálkodtak az országban, raboltak, pusztítottak. Szent László a maga csapatával megindult és üzni kezdte őket ki az országból. A kunok, hogy látták, hogy éri utol őket Szent László serege, a magyar sereg, hát az aranyat szórni kezdték le, hogy azt szedjék fel a magyar vitézek, és addig ők időt nyerjenek a menekülésre. Szent László király meglátta, hogy milyen cselvel élnek, az Istenhez fohászodott, hogy az aranyakat változtassa kövekké. Az úr az aranyakat kövekké változtatta, s így a vitézek nem töltöttek avval időt, hanem úzték az elleniséget.

Azonban történt, hogy a kunok erősítést kaptak és úzóbe vették Szent László királyt, mert csak a királyt akarták megfogni mindenáron. Hát közeledtek már úgy, hogy majdnem utolérték, amikor Szent László Istenhez fohászodott, és akkor Tordánál a kőszikla kettéhasadott, olyan nagy hasadék lett az üldözők és az üldözött között, hogy lóval sem lehetett átugratni. Így mentette meg Isten Szent László királyt a kunok kezétől.

A Tordai-hasadékánál ma es lehet találni ilyen kővé vált aranyakat, s ma es látható a sziklafalon Szent László lovának a patkó nyoma. (Gáspár Simon Antal, Istensegíts, 1895. – Bosnyák Sándor gyűjtése)

*

SVENT LÁSZLÓ FÜVE

Még másik legenda szerint sereget vezetett, amikor a seregbe' járvány ütötte föl a fejét, járvány pusztított. Nem vót semmi mentség, már nagyon megtize-

delte a sereget. László megint az égiekhez fohászodott, és akkor azt a szót hallotta, hogy löje ki a nyilat, és ahova a nyilvessző leesik, azt a füvet, amelyet körsztül fúr, azt szedjék le és a katonák sebeire tegyék rá és az meggyógyítja. Így is lett és ettől meggyógyultak a katonái. (Szűcs József, Mohács, 1926. – Bosnyák Sándor gyűjtése)

*

„RÁNTSD LE A KUNT A NYEREGBŐL!”

A kunok újra megtámadták hazánkat. Aztán László serege már majd' győzelmesküldött, de egy kun közülük egy rabolt lánnyal a nyeregében eliramlott. László utána vágatott, de nem tudta utolérni. Akkor odakiáltott a lánynak, hogy: rántsd le a kunt a nyeregéből!

S a lány lerántotta a kunt a nyeregéből, így érte utol és így mentette meg aztán a lányt. A kunt meg levágta. (Szűcs József, Mohács, 1926. – Bosnyák Sándor gyűjtése)

*

„A DOLMÁNYÁBA BELÉVARRT TÍZ ARANYAT”

Szent Lászlóról csak annyit tudok, hogy a dolmányába belévarrt tíz aranyat, s azt mondta: „Azért varrom bele, hogy ha valaki megkapja a holttestemet, ne bánja meg, ha eltemet.”. (Bötte Péter, Istensegíts, 1899. – Bosnyák Sándor gyűjtése)

*

A SVENT LÁSZLÓ SZOBOR ELTÜNT A HELYÉRŐL

Egyszer arra lett figyelmes a nagyváradi sekrestyés, hogy a Szent László szobor eltűnt a helyéről. Háború folyt a törökkel, a törökök nagy számmal jöttek, a magyarok kevesen voltak, el voltak reá készülve, hogy most elpusztítják Magyarországot teljesen.

Jöttek es minden ellenállás nélkül a törökök, és egyszer csak megjelenik egy lóhátas vitéz, kardval a kezében, s erre a törökök megrettentek, mert amerre ment, úgy hulltak a törökök, mint fűszál a kasza előtt.

S három nap alatt széjjelverte az egész török hadsereget. A törökök ahogy meglátták, elhánták fegyvereiket és leborultak a földre, hogy ne es lássák a nagy pusztulást.

Harmadnap a sekrestyés újra meglátta Szent László szobrát, porosan, izzadtan, s akkor tudták meg, hogy Szent László csodát művelt, kiverte az elleniséget. (Gáspár Simon Antal, Istensegíts, 1895. – Bosnyák Sándor gyűjtése)

Kóka Rozália összeállítása

Láttalak, Barátom!

Balla Zoltán (1959–2017)

Azon a napon estefelé, amikor Te, lelkedet megkönnyítve, átadtad a tested az örök körforgás kézzel fogható világának, és szellemedet ránk hagyományoztad, én éppen az internetet böngésztem. Egy véletlen kattintást követően a Kodály Kamara Táncegyüttes műsorrésze indult el a monitoron, amelyben éppen Te táncoltál. Kalotaszegi legényes volt. Olyan tánc, amelyet abban az időben csak néhány kivételes ember tudott Magyarországon így eljáráni, néhány nagy tudású ember, akik élő példaképpé, iránymutató nagyságokká váltak a magyar néptáncmozgalomban. Te táncoltál, hasonlóan, mint a mintát adó adatközlők, de mégis inkább úgy, mint Balla Zoltán, a táncos. A figurákat felöltöztetted önmagad adottságaival, a stílusod, az alkatod, a személyiséged, a férfiasságod díszével. Még az a vídám játékoság, kalandor életfelfogás is megjelent rajtuk, ami Rád valóban jellemző volt. Ezek a jegyek kísérték végig szakmai életedet a Jászságtól a Kodály Kamara Táncegyüttesen, a Budapest Táncegyüttesen át a „Fordulj, Kispaj Lovam” Táncegyüttesig. Az elmúlt esztendőben a Nemzeti Színház *Betyárvjáték* című darabjában vállaltál jelentős szerepet. Kedvedre való előadás volt ez, amelyben néhány héttel ezelőtt még eljáradt *azt* a legényest... Éppen olyan erőteljesen, elegánsan, játékosan és tisztán, mint harminc évvel ezelőtt.

Láttalak, Barátom!

Elém villantak a Magyar Televízió *Szép magyar tánc* sorozatának emlékezetes koreográfiái, amelyekben hol

fergeteges pásztorbotolót, hol sodró, Duna menti csárdást jártál. Láttam felsejleni Magyarszentbenedek, Magyarózd házait, bokrait, az utcára vonuló jószágot, a falu ünnepeit a nyugodt, de játékos szegényeseden, a virtuóz pontozódon keresztül, amelyet nálad hitelesebben csak maguk az adatközlők tudtak eljáráni.

Láttalak örök tenyérnyomatot hagyni a magyar táncélet járdájában, amikor a Jászság, a Kodály Kamara és a Budapest Együttesek felejthetetlen műsorait gazdagítottad.

Láttam, hogy szerényen félretetted, szinte rejtegetted az Aranysarkantyúdat, a Népművészet Ifjú Mestere címedet és a legényesversenyeken háromszor is elnyert első helyezéssel emléklapjaidat. Nem kérkedtem ezekkel sem a barátaid, sem a tanítványaid, sem az idegenek előtt. Te pontosan tudtad, hogy nem a „plecsnik” igazolják az emberséget.

Nem fukarkodtál a tudásoddal. A kezdetektől igyekeztél széles rétegeket megnyerni a hagyományörzés, a néptánc ügyének. Bejártad az ország minden vidékét, együtteseket vezettél, koreográfiákat készítettél, táborokban tanítottál, gyakran megfordultál a diaszpóra magyar közösségeinél is.

Nálunk, Ajkán keménytelkit tanítottál. Én, mint kezdő legényke, értetlenül figyeltem az általad oly természetesen táncolt, de számomra felfoghatatlan motívum- és ritmuskombinációkat. Menni fog ez, „Mucikám” – így biztattál. Én pedig méltatlankodva kértem, hogy szólíts végre Cimbi-nek, jegyezd meg a nevem. Ne hara-

gudj, Micókám!..., veregetted meg a vállamat. Nem olyan volt ez, mint egy irigyelt sztár vagy egy híres, megközelíthetetlen politikus kegyes, leereszkedő formaszövege. Olyan volt, mint apám nevelő szavai, aki – úgy, mint Te – mesterem és barátom is volt egyben. *Nekem* szóltál. Nem vettem zokon a viccet, hogy is vehettem volna. Hiszen a szavaid mögött ott voltak fiatal igyekezetem megbecsülésének, a másik ember teljes tiszteletének a jelei. Köszönöm ezt a tanítást, amelyet én is alkalmazhattam egész életemben.

Egy dokumentumfilmben nemrég elárultad, hogy a legkedvesebb filmed a *Hét mesterlövész*, amelyben a falu védőit toborzó ember elmondja a cowboyoknak, hogy nincs sok pénz, amit odaadhatnának, de nekik ez mindennük. Erre a cowboy elvállalja a feladatot, mert „sokat ajánlottak már a munkámért, de mindent még soha”.

Te is odaadtál mindent!

Elvállaljuk hát, hogy megvédjük, amit életedben építettél, hogy magunkban őrizzük tovább azt a sok emberi értéket, amit tőled tanultunk. A tisztességet, az őszinte nyitottságot, a kitartást, az újabb és újabb energiák mozgósításának képességét és az örök vidámságot.

Búcsúzom tőled tanítványaid, egykori táncos társaid, barátaid, a „Fordulj, Kispaj Lovam” és a *Betyárvjáték* társulata nevében.

A csillagok világítsák meg utadat!

Kovács Norbert „Cimbi”
(Elhangzott Balla Zoltán búcsúztatásán,
2017. március 3-án a galgahévi temetőben.)

Szalonna – I.

A hosszú böjt után eljött a Húsvét. Aki eddig tartózkodott a hústól, most már vígan falatozhatja a sonkát, pecsenyét, sőt, aki szereti, a szalonnát is. A mai „fitness-wellness”, reformkonyhás, fogyókúrás világban az egyszerű szalonnának nemigen van becsülete, bár a paleo- és főként a – számos gyógyíthatatlannak tartott betegten látványosan segítő – ketogén étrendben kitüntetett szerepet kapott. A magyar paraszti táplálkozásnak is fontos összetevője volt a zsír és a különféle szalonnák.

„Ha bor, búza, szalonna van, akkor minden van. Régen a »Bort, búzát, békességet!« köszöntés is így hangzott: »Bort, búzát, szalonnát!«” – mondta Vinkó József nemrég a *Szellem a fazékból* című rádióműsora szalonnáról szóló részében, amelynek többek között, és nem véletlenül Pál István „Szalonna” is a vendége volt. (A műsort linkjét a forrásjegyzékben közöljük.)

Összeállításunkban mi elsősorban a néprajzi irodalomból szemezgettünk.

*

AZ ÉTKEZÉS ALAPPILLÉREI AZ ÍLET ÉS A ZSÍROZÓ

A szalonna vagy más állati zsiradék a legtöbb európai és ázsiai nép hagyományos táplálkozásában alapvető jelentőségű. Itt Közép- és Kelet-Európában az elsődleges zsírozó a szalonna volt, melyet önálló ételként és főzéshez is egyaránt használtak. Ahogyan Ecsedi István megjegyezte: „a háztartás két fő tényezője: a kenyérnek való és a zsírozó. A szegényember a kenyérnek valót *iletnek* nevezte. Az ílet (élet) volt a búza vagy a rozs, vagy a kettő keveréke, a *kétszeres*. A *zsírozó* a szalonna, a zsír vagy a Nyírségben az olaj.” A magyarok számára annyira fontos volt a szalonna, hogy a zsírsertés mangalicát csak nehezen tudták kiszorítani az újabb fajták. Régebben egyáltalán nem sütötték ki a zsírt, hanem a disznó egyetlen hatalmas darabban kimetszett szalonnáját egyben hagyva tartósították.

Kisbán Eszter a következőképpen írja le az egész szalonna kinyerésének műveletét. „A régi eljárás szerint először a lapockákat és combokat bontották ki a lábakkal, majd az állatot hasra fektetve, a hátszalonnát jobbra-balra kiterítve levették a fejet, átvágták a bordákat és egyben kiemelték az orját. Az oldalasokat is kétfelé kiterítve a belsőségeket, a gyomor és a belek eltávolítása után fejtették le a háját. Az oldalasokat kiemelve a szalonna maradt utolsóának a bontószéken.” Az egyetlen hatalmas darabban hagyott szalonna a XX. század elején még általános volt Erdélyben; Debrecenben is csak az 1930-as években tűnt el. A XIX-XX. század fordulóján még sózták egy darabban Délnyugat-Dunántúlon is, de ezt füstölés után már szétszították szalonnaként fogyasztandó és főzéshez szánt részre. A XX. században előbb a gerinc vonalában kétfelé osztották a szalonnát – innen az „oldalszalonna” kifejezés – a nyugati országokban pedig már hosszában több keskenyebb darabra vágták.

*

A SZALONNA TARTÓSÍTÁSA

A szalonnát tájanként különböző módon tartósították. Az Alföldön hagyományosan csak sózták a szalonnát – ez a *fehér szalonna* – más tájakon a sózást füstölés követte. A toka alatti szalonnát mindenhol megfőzték (*kövesztették, abálták*), jó sok összezúzott fokhagymával bekenték, majd sok helyen pirospaprikával is beszórták. Az abált szalonnát csak frissen fogyasztották, mert nem állt el sokáig.

Délnyugat-Dunántúlon (a főzni való részből) és a dél-keleti Alpok vidékén (az egész szalonnából) szokás az ún. *vágott zsír* készítése. Ehhez a besózott szalonnát füstölés nélkül, levegőn szárították, majd *zsírvágó vályúban* keresztelű bárdal az egész apró darabokra vágták és fabödönben tárolták. Előfordult füstölt szalonna felaprítása is. Főzéskor ebből olvasztották a szükséges mennyiséget, de – ezt magam is tanúsíthatom – a vágott zsír kenyérre kenve is mennyei eledel. Jómagam Lendván a Cuk-borházban, majd Hancsik József borospincéjében is kóstoltam. Annyira finom, hogy nem lehet betelni vele. Újabban nem bárdal vagdossák össze a szalonnát, hanem egyszerűen ledarálják, bödönbe teszik, és hideg helyen tárolják.

A zsírszalonna azonnali kiolvasztása (*tepertősütés*) viszonylag új módszernek számít. Míg az Alföldön jókora bőrös darabokat sütenek ki, addig a Dunántúlon a bőr nélküli, kisebb darabokra vágott, és sütést követően még jól kipréselt tepertő a szokás.

*

A SZALONNA DEBRECENBEN ÉS A TISZÁNTÚLON – ECSI ISTVÁN SZERINT

Ecsedi István Debrecen és a Tiszántúl népének táplálkozásáról írt művében részletesen foglalkozik a szalonna tartósításával és fogyasztásának módjával is. Olyan érzékletesen mutatja be a korabeli ételeket és ételkészítési eljárásokat, hogy legjobb, ha az ő szavait idézzük.

1

2

„A debreceni ember csak a perzselt szalonnát szereti. A kopasztottat meg nem eszi. És igaz van. A debreceni szalonna a világhírnevét annak köszönheti, hogy pompásan perzselték és vakarták a mangalica disznót.”

A már ismertetett módon kihalított, szabálytalan alakú egész szalonnát bő vízzel lemosták, majd az ún. *sózón* egymásra fektetve sózták. „A bellér sóval bedörgöli a bőrét, ráfekteti a sózóra, jól megnyomogatja, azután a másik oldalt is bedörgöli, ezt is ráfekteti, megnyomogatja. Most a belsejét, a szalonnáját dörzsöli figyelmesen, hogy véres ne maradjon. A szélét gondosan felhúzza sóval.” Az egész szalonnákat a sózón egymásra fektették jó szoroson, hogy levegő ne menjen közéjük. A kimetszett sonka helyén keletkezett két nagy lyukba speciális hájvarró tűvel bevarrták az épp akkora méretű hájdarabokat.

Amikor az egész szalonna már kiment a divatból, a háját külön sózták, négy oldalát behajtották, majd szoroson feltekerték és az oldalánál összevarrták. Ezt a háját enni is lehetett, de elsősorban szekerkenésre használták. Amikor a fatengelyes szeker kiment a divatból, illetve megjelent a speciális kocsi-kenőcs, a háját zsírnak sütötték ki.

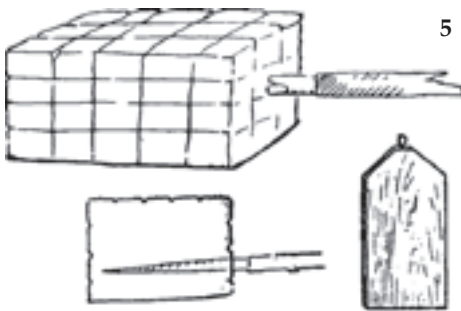
A két világháború között már Debrecenben is szabályos alakú szalonnákat vágtak le, a többi „nagy kockákba eldarabolják, felül kocka, oldalt vízszintesen bevagdadják, a bőrét késheggyel megszurkálják és így süti ki. Ez a *bürös* (bőrös) *tepertő*.”

*

ZSÍROLVASZTÁS, TEPERTŐSÜTÉS

A *pergelés* vagyis a zsírolvasztás ugyancsak sok tudást és nagy gyakorlatot kívánt. „Rendesen óriási kétfülű vasfazékban pergelnek. Sorrendben első a *pecsenyekövé*r. Sokat nem tesz belőle a vasfazékba, nagy tüzet sem tesz alá, annál szebben és jobban sül. Egy kis só t tesz bele. Fakanállal kavarja. A kövér előbb fő. A gazdaasszony megkóstolja a levét, elég sós-e. Később sülni kezd. Mikor a *tepertő* szép piros, a zsírjából lemér egy szilkével és a cserép-galuskaszűrőn át egy vászonfazékba szűri, hogy a *tepertő*alja ne menjen a zsírba. Annyi zsírt hagy a bográcsban, hogy a már összeesett (összesült) *tepertő*t szűkösen felérje. Így süti tovább. A *tepertő* jól átsült, jól megpirult, leveszik. A zsírt leszűrik a fazékba, a *tepertő*t a szűrőben fakanállal megnyomkodja, hogy a zsír kimenjen belőle.

A *tepertő*t tálba, a már kissé hűlt zsírt bodonba tölti. Másodjára jön a *bélkövé*r, *fodorháj*. Ezt is úgy pergeli. Ez néha nagyon habzik, fut és nem szép fehér zsírja van. Ilyenkor van baj és nagy idővesztés, nem lehet sokat és bátran sütni. Külön, lassan pergeli. Ezután jön a *sajtalan* (sótlan, sóatlan) háj kipergelése. A háj kerületét levágja. Ezt a húsos részt külön süti ki. A hájat feldarabolja és úgy süti ki jól, hogy nyers ne maradjon. Ez a *hájtepertő*. Egy-két darabot teljesen só nélkül külön süti ki, ebből lesz az *ideszír*, melyet hajkenni, rozsd elleni védekezésre és végül nyersen hájastészta sütésére használnak. Végre a szalonnát pergeli ki. A szalonnát tenyérnyi kockákra darabolja fel. Tetejét bevágásokkal kockázza, bőrét

átszurkálja. Ezt nem süti ki teljesen, hanem amint pirulni kezd, de belül még nyers, leveszi és nagy bodonba zsírba elteszi, kifagyasztja, nyáron egy ételrevalót kivesz belőle, tovább süti. Jól átsüti, megpuhítja, olyan friss, mintha akkor pergelték volna. Egészen őszig jól kosztolnak a téli *tepertő*ből. A magyar nép nyelvén ez a *büröstepertő*.”

A besózott szalonna május végéig, június elejéig állt a sózón a sóban. Ekkor felakasztották az *ösztrőre*, amely egy három gerendából összebarkácsolt állvány volt, több egész szalonna felfüggesztésére alkalmas. „Itt szárad ki a szalonna és olyan finom lesz, mint a mogyoró.”

*

A NYERS SZALONNA FOGYASZTÁSA

„A legnépszerűbb, legtáplálóbb nyerskoszt Debrecen és a Tiszántúl minden rendű és rangú népénél a *nyersszalonna*. Ezt eszi paraszt, iparos, kereskedő egyszer legalább, de legtöbbször kétszer egy nap, reggel és este. Eszi télen, eszi nyáron egyaránt. »Jó a potya, ha nyersszalonna is!« – mondja a debreceni közmondás. Eszi pedig a vékony, húsos szalonnát, különösen a rostos húsos toka-szalonnát. Nyáron a szép avas, sárga szalonnát orvosságként etetik a tüdőbetegekkel.

A napszámos ember boldog, ha kenyír-szalonnát ehetik. A falat szalonnát és kenyereket úgy rakja szájába egymásután: *falatozik*. Az egyszerű napszámosember egész éven át 36-40 kg szalonnát eszik meg. A magyar ember a nyersszalonnát bizonyos csínnal, mondhatnánk, szertartással eszi.

A darab szalonnát kivesszi a zacskóból, kezébe fogja, körülnézi, levág belőle egy rendes darabot, balkezének hüvelyk- és mutatóujjai közé fogja úgy, hogy a bőre a mutatóujjára fekszik. A szalonna felső részére egy falat kenyérbelet tesz, és hüvelykujjával le-szorítja, hogy a hüvelyke zsíros ne legyen. A jó darab kenyéret pedig a szalonna mögé, markába fogja, a többi három ujjával és ek-

kor vág egy falat szalonnát a szalonna elejéből, beteszi szájába, utána egy falat kenyéret, azt is beteszi a szájába, összerágja és így eszegeti szépen, lassan, tempósan.

Mikor félig megette már és hüvelykével nem kényelmes szorítani, akkor a szalonnát megfordítja, a bőrét fogja két ujj közé és így tartja. Megeszi a másik felét is. Végül a bőrét szopogatja. A jófogú ember a bőrét is megeszi, az öreg, fogatlan ember átadja a fiatalnak. Pedig a szalonnabőr nagyon ízletes. Legtöbb ember, így magam is, a szalonnát bőr nélkül meg sem eszi.

A parasztember nem irtózik a kukacos szalonnától. Sőt, ezt nagyon jónak tartja. A szalonna a hiányos téli sózás miatt nyáron sokszor megkukacosodik.

A magyar ember ezt nem tartja nagy veszedelemnek. Megeszi. Legfeljebb a finnyásabb a kukacot kilöki belőle, ha meglátja. A régi debreceni közmondás azt tartja: »Zsuzsokos búzából sült kenyéret pondros szalonnával összerágni, arra 3-4 éves bort inni: az az egészséges!«

A szalonnához ízesítőnek nyers vereshagymát, vagy ritkábban fokhagymát esznek. Egy fő hagymát megtisztítanak, a vereshagymát falatonként eszik, egy falat kenyér, egy falat szalonna s egy falat hagyma, a fokhagymát meg félgerezenként eszik hozzá. A szalonnát csak fehéren ették. Később, az 1870-es években paprikázni kezdik. Erre jó a szépen hizlalt fiatal disznó perzselt szalonnája. Ezt felhasogatják keskeny szalagokra. Tetejét a szalonnaszövetnek levágják, a szalonnaszalagokat besózzák. Két hétig a sóban áll. Azután a jó paprikát fokhagymás vízzel összekeverik és a sózott szalagot vele befestik. Ez rászikkad. Most egy kissé megfűstölük. Így állni hagyják, egy hét múlva fogyasztható.”

*

SZALONNASÜTÉS

Mint láttuk – és persze sokan a maguk példájával tanúsítják ma is – a magyar ember nyersen is nagyon szereti a jóféle szalonnát, de – ahogy Ecsedi is megjegyzi – „valóságos ünnepi ebédé változik, ha megsütheti.” Ugyanő a szalonnasütés csínját-bínját is megosztja említett könyvében az olvasókkal, de most idézzük fel egy másik szerzőt ezzel kapcsolatban!

A makói születésű Erdei Ferenc szociológus, a paraszti társadalom jó ismerője *Néprajzi ínyesmesterség* című könyvecskéjében saját emlékeiből és a néprajz forrásaiból ajánl „továbbélésre alkalmas” hagyományokat. „Ez a könyvecske olyan értelemben »néprajzi ínyesmesterség«, hogy a magyar néprajz sütés-főzési kultúrájából idéz fel eszközöket, eljárásokat és ételeket, amelyek a mai urbanizálódó világban éppen kapóra jönnek a mi hazai ízlésünk szerint” – írja bevezetőjében a szerző, aki a legalapvetőbb ételkészítési módok között a nyárson sütést is részletesen leírja. Idézzük fel most az ő szavaival a Körös-Tisza-Maros közben szokásos módját a szalonnasütésnek!

„A sült szalonna ősrégi csemegéje az erdőn-mezőn dolgozó embernek, s a szalonnasütés soha divatját nem múló kirándulási szertartás, szőlőhegyen, erdei tisztásokon, hétvégi házak mellett és város körüli kiskertekben. Sütik a szalonnát Tiszán innen és Dunán túl, mégpedig sokféleképpen. Láttam olyat, hogy vöröshagymát szúrnak a nyárs végére, és azon keresztül csurgatják a zsírt; olyat is, hogy kolbászt húznak a szalonna mellé, s olyat is, hogy nem csöpögtetik a zsírt, hanem hozzányomkodják a sült szalonnát a kenyérhez. Sőt olyat is láttam, hogy nem is forgatják a szalonnát a

nyárson. Mindez lehet jó, ez ízlés dolga, erről nem érdemes vitatkozni. Én azt írom itt le, amit apámtól tanultam. [...]

Az első kellék a megfelelő szalonna. Én apámtól, nagyapámtól úgy tanultam, hogy minél vastagabb fehér, sós szalonna kell hozzá, a füstölt csak szükségből használható. [...] De akármilyen szalonnát sütünk, alkalmas darabot kell belőle vágni, s úgy kell behasogatni, hogy egy sarokra futó csatornákon csurogjon ki a zsír sütés közben.

A hozzávaló nyárs hegyes végét laposra kell formálni akár fából, akár vasból készül, nehogy a sült szalonna megforduljon rajta. A kenyeret, amire a szalonna zsírt csurgatjuk, okvetlenül meg kell pirítani, mert sem a sült szalonna, sem a belőle zsírozott kenyér e nélkül nem az igazi. Ezt nyomban a tűzgyújtás után lehet végezni úgy, hogy a kenyérszeleteket kis vesszőnyársakkal feltámasztjuk a földön a tűz körül, esetleg a felső szélükbe szúrt nyársacskával fel-emeljük, és közelebb tartjuk a tűzhöz. Aztán természetesen megfordítjuk, hogy mindkét oldalon pirított legyen.

Ezután jöhet a szalonnasütés. A pirított kenyérszeleteket – tányérra, papírra, fadarabokra – kéz alá helyezzük, hogy a sült szalonna csepegő, majd csurgó zsírt minél rövidebb úton ráfolyathassuk. Ám a nyársra húzott szalonnát nem lehet akárhogy a tűzre tartani. Nem felülről lefelé nyúlva, hanem alulról felfelé, legfeljebb vízszintesen kell tartani a nyársat, illetőleg a szalonnát, s úgy forgatni a lánggal égő fadarab vagy a parázskupac mellett. Így nem lesz füstös (csak füstillatú), nem ég meg, és egyenletesen sül, s ha a pirított kenyér fölé tartjuk függőlegesre fordítva, akkor ömlik belőle a zsír.

Így sütvé-forgatva a szalonnát, és a pirított kenyér mindkét oldalára rácsurgatva a zsírt, kész a szalonnasütés első fogása, a »pirító«. Aki szereti, fokhagymával bedörzsölve fogyaszthatja. Egy-két szelet ilyen pirító már magában véve pompás étel, és az a nevezetessége, hogy a forrásvíz, a bor, a tej, a tea vagy a Coca-Cola egyaránt különösen ízlik rá. Amikor pedig már alig csepeg a zsír a szalonnából, akkor kész a második fogás, maga a sült szalonna. Liturgikus szabály, hogy a kész, forró sült szalonnát hideg vízzel kell leönteni, vagy ilyenbe mártani. Ennek az az értelme, hogy megfagy rajta a zsír, és így belül ízesebb, illatosabb lesz. A sült szalonnát illik pirított kenyérrel enni (így jobb is); de pirítatlan kenyérrel is nagyon jó. Hát még másnap reggel, ha kifagy!”

Juhász Katalin

Képek: 1. A „bellér” felszedi a húst. Debrecen. 2. Szalonnafajták 3. Szalonnázás (Orosháza, Békés m., 1975, Magyar Néprajzi Lexikon, Akadémiai Kiadó, Budapest 1977-1982) 4. Tepertősütés 5. A szalonnasütés ábrája (Ecsedi István) 6. Jánd, 1941 (Ördög János, fortepan.hu 77569) 7. Tolcsva, 1958 (Mészáros Zoltán, fortepan.hu 44967)

Felhasznált és ajánlott források: Magyar Néprajzi Lexikon, Szalonna címszó (Kisbán Eszter): <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-1489.html>

Magyar Néprajz kézikönyv IV. Kisbán Eszter: Az ételválaszték történeti alakulása fejezet: <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/04/247.html>

Ecsedi István: A debreceni és tiszántúli magyar ember táplálkozása. (reprint kiadás) Debrecen: Déri Múzeum, 1996 (1935). (online olvasható: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_HAJB_DERI_1934/?pg=154&layout=s)

Erdei Ferenc: Néprajzi ínyesmesterség. Budapest, Minerva, 1971. (online: <https://terebe.hu/tiszaorveny/recept/erdei.html>)

Vinkó József műsora a szalonnáról meghallgatható itt: <http://www.mediaklikk.hu/2016/10/20/szellem-a-fazekbol-a-szalonna/>

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 2-3 Farewells to Antal Zoltán – traditional fiddler, singer of Gyimesközélpok/Lunca de Jos, Transylvania, Romania. He died on February 28, 2017, was buried on March 2nd, he was 81 years old. He was known locally by the nicknames “Vak Zolti”, “Finánc Zolti” and was probably the last of the old generation of Gyimes fiddlers. In 2008 he was named Master of Folk Arts. He lost his sight as a child but fortunately had the ear and talent for music and an amazing memory, as well as the capacity also for doing all kinds of farm work despite his handicap. His music was documented by the most prominent traditional music researchers. By Halász Péter and Simoncsics János.

Page 6 A summary of folk festivals in Slovakia 1952-2016 – festivals, sponsoring organizations (mainly CSEMADOK), dance ensembles and leading personalities are discussed and/or mentioned. Main venues for festivals over the years have been: Gombaszög/Gombasek, Zselíz/Zeliezovce, Losonc/Lučenec, Strážnice, etc. Some festivals discussed were for Hungarian and other minority groups in Slovakia; some only for Hungarian folk culture of the region; some international. A presentation given by Takács András in Zselíz on June 10, 2016.

Page 12 Record Review: Kiss Ferenc: Leánydicséő [In Praise of Young Women] (Etnofon 2016). “Beautiful – a valuable record” This production presents the important moments of a women’s life, her fate – from birth to death through universal themes of search, friends, love, motherhood. The music speaks through folk music – sometimes archaic, other times recent past or the present. Kiss Ferenc’s production, first realized on stage (in 2015), is now a record with the Etnofon Music Consort and singers: Bognár Szilvia, Herczku Ágnes, Paár Julianna, Szalóki Ágnes. By Móser Ádám.

Page 22 Finding Losonci János and Prekup Anna – traditional dancers of Bonchida/Bonțida (Transylvania). In 1993 Redő Júlia and György Károly were teaching dances of Bonchida at a summer camp in the nearby village of Visa. Towards the end of the camp, they went to Bonchida to see if they could find someone who would dance for them, so they could see the dance they’d been teaching all week – live. First person they found to dance was a disappointment. Drowning their sorrows in the Bonchida pub, by chance the man, Losonci János, who was in the film they’d been watching and learning from, was there in the pub. He went next door to get the woman dancer in the film, Prekup Anna; and then they danced. By Redő Júlia.

Page 27 An imagined interview with Bartók Béla. The answers are based on Bartók’s writings, his works. The spirit of the thing is: “Wouldn’t it have been great to ask Bartók for his opinion on the role of folk music in today’s life?” The author, though never had the opportunity of meeting Bartók personally, means for this writing to be a mark of her deep respect for him and his legacy. By Fehér Anikó.

Page 30 “Bukovina, Bukovina” – Excerpts from Kóka Rozália’s book in progress. Rozália remembers back to her childhood and first years of primary school. The teachers and other children called her and other children like her, “Csángó trash” to insult them. They were given thrashings in school by the teachers. Actually Rozália was Bukovina Székely and not Csángó. The Bukovina Székely people were newcomers in the village at the time (having been relocated there into the homes of the Swabian Germans that had been deported to Germany in the wake of WWII). Obviously there was animosity between the two ethnic groups in the Hungarian village.

Page 35 New Publication: Virágvölgyi Márta: [Folk Music of the Kapus Region, the tunes of Viski Rudolf, fiddler from Gyalu/Gilău, Romania.] Published by Hungarian Heritage House. Budapest, 2017. The traditional music of the Kapus/Căpușul creek area of Transylvania’s Kalotaszeg region bears marks of an older period with use of the small bass, three stringed viola and major accompaniment. Fiddler Viski Rudolf was born in 1912. The volume includes the transcribed tunes, information on the fiddler’s life, his playing technique, the mode of accompaniment and an accompanying CD.

Page 36 The Dűvő Band launched their new CD “Hátra van még a java” (The Best is Yet to Come) with a concert in Solti Hall at Budapest’s Liszt Academy of Music on March 28, 2017. Band members are: Hruz Dénes, Hruz Szabolcs (violin); Mohácsy Albert (double bass); Nagy Zsolt (viola); Kubinyi Júlia (voice) – with Ürmös Sándor (cymbalom). Detailed, enthusiastic review by Szász József Árpád / Üsztűrű.

Page 38 New Recording – Dsupin Pál: Túl a vízen – Folk Music from the Gyergyó Region of Transylvania (the region surrounding the town of Gheorgheni, Harghita County, Romania). Following records released in 2011 (Berecz András) and in 2015 (Mrs. Eröss Sándor Judit) of traditional music from this region; the new 2016 recording presents local traditional musicians (playing with Dsupin Pál, Kádár Ignác, Szabó Dániel) and 26 local

melodies. By 2011 the local traditional music had nearly been forgotten. The 2016 recording appears to be the latest step in encouraging a revival of the music of the region, in the region. Review by Juhász Erika.

Page 39 Congratulations to recipients of the 2017 Martin György Award (a new state award) for outstanding work in the folk arts: Borbély Jolán, dr. Diószegi László, Héra Éva, Vavrincez András!

Page 43 Traditional Hungarian Foods: “Szalonna” – pork fat is a staple of the traditional Hungarian kitchen. Bread and pork fat are basic foods eaten for breakfast, lunch, or supper. This article goes into some detail about customs surrounding which part of the slaughtered pig’s fat is used for what, the ways it is cut up and preserved, how it’s eaten and so on. Also described are the method for making pork cracklings, and the popular custom of roasting pig fat on the open fire. By Juhász Katalin.

Sue Foy

(More English summaries of the articles in this issue and in previous issues can be found at www.folkmagazin.hu)

folkMAGazin

2017/2, XXIV. évfolyam, 2. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,

Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Lévélcím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB

HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Kollégiuma

Hátsó borító: Vízimalom és ványoló - Gyergyóremete, Eszenyő-patak – fotó: Balázs László

Ladikos 2017 fesztivál

JÚNIUS 10. SZOMBAT

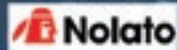
Mecsér

ALINEA4 – PROVANSZI KÓRUS
ÁGOSTON BÉLA ÉS A ZSIVÁNY NÉGYES
BOKA SZÍNHÁZ · DUO MONTANARO
KALOTASZEGI BANDA · KOLÓ ZENEKAR
MAGYARPALATKAI BANDA · MAGOS ZENEKAR
SZÁSZCSÁVÁSI BANDA ÉS FÉRFIDALÁRDA
SZIGONY ZENEKAR · VEND'EST
VUJICSICS-SÖNDÖRGŐ · WOODOO PAPA BAND
ZERKULA ZENEKAR

CSERÓK TÁNCEGYÜTTES

MUSZKA ILONKA – MUSZKA GYÖRGY – TÁLAS ÁGI – KISS ZSOLT TÁNCOSOK
ARANYMÁLINKÓ- ÖTTEVÉNYI- ÉS MECSÉRI GYERMEKTÁNCCSOPORT
LADIKOS LAKOMA – FŐZŐVERSENY · BOR- ÉS PÁLINKAKÓSTOLÓK · FOLKKOCSMA
KÉZMŰVES- ÉS GYEREKFOGLALKOZÁSOK, TÁNCTANÍTÁS · KIRAKODÓVÁSÁR
FOTÓ- NÉPRAJZI- ÉS KORTÁRS KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS

Támogatók:

VARGA ABC – MECSÉR

KGK GRAFIKAI STÚDIÓ

VARÁZSCSERUZA Bt

NIVEL – DISPLAYMEGOLDÁSOK

Ladikos fesztivál

FOLKMAGAZIN

www.ladikosfesztival.hu

FOLKMAĞAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap